

“रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन”

प्रबंधाचो अहवाल

पाठ्यक्रम कोड आनी पाठ्यक्रम माथाळो : KKD 421 सोद प्रबंध

क्रेडिट्स: 08

कोंकणी विशयांत

एम.ए. पदवी पुराय करपा खातीर सादर केला

सोद वावर करपी

कु. सुजाता सुरेश कांबळी

हजेरी क्रमांक: 21P018025

मार्गदर्शक

प्रा. कृपाली नायक

शणै गोंयबाब भाशा आनी साहित्य महाशाला

कोंकणी अध्ययनशाखा

गोंय विद्यापीठ

एप्रील 2023

तपासणी करपी:

DECLARATION BY STUDENT

I hereby declare that the data presented in this Dissertation report entitled, “रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन” (Sociological insights of society in the selected short stories of Ramnath Gaude) is based on the results of investigations carried out by me in the Discipline of Konkani at the Shenoj Goembab School of Languages and Literature, Goa University under the Supervision of Ms. Krupali Naik and the same has not been submitted elsewhere for the award of a degree by me. Further, I understand that Goa University or its authorities will be not be responsible for the correctness of observations / experimental or other findings given in the dissertation.

I hereby authorize the University authorities to upload this dissertation on the dissertation repository or anywhere else as the UGC regulations demand and make it available to any one as needed.

Sujata Suresh Kambli

21P018025

Discipline of Konkani

Shenoj Goembab School of Languages and Literature

Date: 04-05-23

Place: Goa University

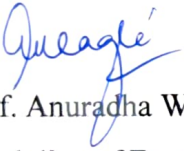
COMPLETION CERTIFICATE

This is to certify that the dissertation, “रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन” (Sociological insights of society in the selected short stories of Ramnath Gaude) is a bonafide work carried out by **Ms Sujata Suresh Kambli** under my supervision in partial fulfilment of the requirements for the award of the degree of **Master of Arts** in the Discipline of Konkani at the Shenoι Goembab School of Languages and Literature, Goa University.

Mrs. Krupali Naik
Discipline of Konkani

Date: 04/05/23

Prof. Anuradha Wagle
Discipline of French and Francophone Studies
Shenoι Goembab School of Languages and Literature

Date:

Place: Goa University

लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन

A Dissertation report for

Course code and Course Title: KKD 421 DISSERTATION

Credits: 8

Submitted in partial fulfilment of

Masters in Konkani

by

Sujata Suresh Kambli

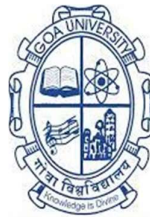
Roll Number: 21P018025

Under the Supervision of

Mrs. Krupali Naik

Shenoi Goembab School of Languages and Literature (SGSLL)

Discipline of Konkani

Goa University

May 2023

लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन

Course code and Course Title: KKD 421 DISSERTATION

Credits: 8

Submitted in partial fulfilment of Masters

Masters in Arts

by

Sujata Suresh Kambli

Roll No: 21P018025

Under the Supervision of

Mrs. Krupali Naik

Shenoi Goembab School of Language and Literature (SGSLL)
Discipline of Konkani

Goa University

02 May, 2023

Examined by:

Seal of the School

DECLARATION BY STUDENT

I hereby declare that the data presented in this Dissertation report entitled, “लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन” is based on the results of investigations carried out by me in the Discipline of Konkani at the Shenoi Goembab School of Languages and Literature, Goa University under the Supervision of Ms. Krupali Naik and the same has not been submitted elsewhere for the award of a degree by me. Further, I understand that Goa University or its authorities will be not be responsible for the correctness of observations / experimental or other findings given in the dissertation.

I hereby authorize the University authorities to upload this dissertation on the dissertation repository or anywhere else as the UGC regulations demand and make it available to any one as needed.

Sujata Suresh Kambli

21P018025

Discipline of Konkani

Shenoi Goembab School of Languages and Literature

Date:

Place: Goa University

COMPLETION CERTIFICATE

This is to certify that the dissertation / internship report “लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन” is a bonafide work carried out by **Ms Sujata Suresh Kambli** under my supervision in partial fulfilment of the requirements for the award of the degree of **Master of Arts** in the Discipline of Konkani at the Shenoι Goembab School of Languages and Literature, Goa University.

Mrs. Krupali Naik
Discipline of Konkani

Date:

Prof. Anuradha Wagle
Dean of the School
Discipline of Konkani
Shenoι Goembab School of Languages and Literature

Date:

Place: Goa University

उपकाराचीं उतरां

‘लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांतलें समाज दर्शन’ हो प्रकल्प करूंक आदार केल्ल्यांक हांव मना काळांतल्यान दिनवासतां. म्हजी मार्गदर्शक प्रा. कृपाली नायक हिचे म्हजेर व्हड उपकार. म्हज्या प्रकल्पा खातीर योग्य तें मार्गदर्शन केल्ल्या पासत हांव तांचे सदांच उपकारी आसतलें. तशेंच गोंय विद्यापिठांतल्या शणै गोंयबाब भाशा आनी साहित्य महाशाळेची कोंकणी अध्ययन शाखेचे संचालक डॉ. हनुमंत चोपडेकार हांचेय हांव उपकार मानतां.

लेखकान म्हाका आपल्या साहित्याचो अभ्यास करपाक सकारात्मक हयकार दिवन कथा संग्रहांची पुस्तकां धाडून दिली आनी वेळा वेळा म्हाका पडिल्ल्या असंख्य प्रस्नांक जापो दिवन हो प्रकल्प पुराय करपाक मदत केल्ल्या पासत तांचे चडांत चड उपकार.

प्रकल्पाची पुर्वतयारी ते प्रकल्प सोपं मेरेन म्हाका सातत्यान मदत करपी, सदांच प्रोत्साहीत करपी म्हजी आदली शिक्षिका, धेंपे महाविद्यालयाच्या कोंकणी विभागाची मुखेली प्रा. अंजू साखरदांडे मीस तांचेय खास उपकार मानतां.

तेच तरेन आपलो मोलादीक वेळ दिवन लेखक आनी तांच्या साहित्या विशींचीं मतां मांडपी जाणकार लेखक देविदास कदम सर- साहित्य अकादेमी पुरस्कार जैतीवंत आनी कोंकणीतले नामनेचे कथा-कादंबरीकार आनी डॉ. प्रकाश पर्येकार-शणै गोंयबाब भाशा आनी साहित्य महाशालेचे उप अधिष्ठाते आनी कोंकणी अध्ययन शाखेचे प्राध्यापक हांकांय हांव मना काळजा सावन देव बरें करूं म्हणटां.

पुराय प्रकल्पाच्या वावरांत वेगळ्या वेगळ्या पुस्तकांचे वाचन करपाक आनी म्हायती एकठांय करपाक पणजेचें कृष्णदाय श्यामा ग्रंथालय, गोंय विद्यापिठाचें ग्रंथालय आनी धेंपे महाविद्यालयाचें ग्रंथालय ह्या ग्रंथालयांच्या ग्रंथपालांक लेगीत हांव देव बरें करूं म्हणटां.

म्हज्या प्रकल्पाचें मुद्रीत शोधन करपी धेंपे महाविद्यालयाचे कोंकणी प्राध्यापक गौरांग भांडीय हांचेय उपकार मानता. तशेंच म्हजी आवय सुप्रिया सुरेश कांबळी आनी बापूय सुरेश राजाराम कांबळी हांच्या सांगाता बरग हो प्रकल्प पुराय जावप शक्य नासलो. देखून तांचोय ह्या प्रकल्पांत मोलादीक वांटो आसा. तशेंच ज्या लोकांचो म्हाका प्रत्यक्ष आनी अप्रत्यक्ष रूपान आदार घेवचो पडलो त्या सगळ्यांचें हांव मना सावन उपकार आठयतां.

-सुजाता सुरेश कांबळी

प्रस्तावना

जें साहित्य मानव संस्कृती, सामाजीक मुल्यां आनी समाज परिवर्तनाचो वेग घेता ते साहित्य समाजशास्त्रीय अभ्यासाचो विशय जाता. वास्तव आनी कल्पना हांच्या आदारान कविता, कथा, कादंबरी, नाटक, एकांकी अश्या साबार प्रकारांच्या माध्यमांतल्यान समाजाक चित्रायल्लो दिश्टी पडटा.

समाजशास्त्रीय अभ्यास करतना 'समाज' केंद्रस्थानार दवरून साबार उपशास्त्रांच्या आदारान ताचो वेगळ्या वेगळ्या आयामांचो अभ्यास जाता. समाजाच्या मुळा कडेन पावपाक, ताचो थाव घेवपाक अभ्यासकान कांयच पुर्वग्रहीत दवरी नासतना वस्तुनिश्च पणान समाजशास्त्रीय अभ्यास करप गरजेचो.

साहित्य म्हणल्यार समाजाचो हारसो अशें जेन्ना आमी म्हणटात तेन्ना लेखक रामनाथ गावडे हांणी ह्या तत्वाचें पालन बेस बरे तरेन केल्लें दिश्टी पडटा. ते ज्या वाठारांत ल्हानाचे व्हड जाले तो वाठार, ते लोक, तें समाज जिवन लेखकाच्या अणभवांतले आनी अनुभूतीचे आशिल्ल्यान ह्या सगळ्या गजालींचे प्रतिनिधीक नदरेन चित्रण तांणी घडयलां.

तांच्या कथांनी समाज आनी खास करून ग्रामीण जिवन चड आनी बरे तरेन आयलां देखून ज्या कथांनी समाजाचे चित्रण जालां त्या वेंचीक कथांचो अभ्यास करून 'लेखक रामनाथ गावडे हांच्या वेंचीक कथांचो समाजशास्त्रीय अभ्यास' ह्या माथाळ्या खाला सोद वावर केला.

लेखक रामनाथ गावडे हांच्या चार कथा संग्रहांतल्यो वेंचीक कथा हांवें अभ्यासा खातीर घेतल्या. 1994 वर्सा प्रकाशीत केल्ले तांचे पयलें पुस्तक *सावळ्यो* ह्या कथा संग्रहांतल्यो अशेय दीस, वालोर, हुदयराणी, हार, चूक, आशेचें हाशें, ...बोट दाखोवपी, मुठय, दिवो, कुवाडें, आनी जालें भलतेंच, भावकी, वागतुरी, घोंटेर आनी बतीक ह्यो कथा घेतल्या.

2008 वर्सा प्रकाशीत जाल्लें *उतळ जीण* ह्या कथा संग्रहांतल्यो उतळ, ते तिनशें धा रुपया, भार, पिसावल्लो रूख, कूड, सरपंच, गुंज, सूख, भिरकी, काळू, मुरवत, गांठ आनी साणीचो देव ह्यो कथा

अभ्यासल्या. 2015 वर्सा प्रकाशीत पिशाक पिपळ ह्या कथा संग्रहांतल्यो पिशाक पिपळ, कथा एका संडासाची, गर्भगणित, म्हातारेलो पणस, माय, हाय हाय, शेक, एक गजाल, सुण्याची जात आनी प्रियतम ह्या कथांचो आसपाव केला. आनी 2019 वर्सा प्रकाशीत ‘अवचीत’ कथा संग्रहातल्यान अवचीत, मुठींतलो जीव, मोग आनी सूख, रिपोर्ट, कोण पावलो!, मुदयाळो देंवचार ह्या कथांचो अभ्यास केला.

ह्या वेंचीक कथांनी वेगळ्या वेगळ्या समाजांतले लोक, त्या समाजांतले ग्रामीण जिवन, तांचे रहाणीमान, तांची कुटुंब वेवस्था, थंयसरली समाज वेवस्था तातूंतले वर्ग संघर्श आनी लोकांचें जाल्लें शोशण, तांणी भोगिल्लो जिवन संघर्श, गांवच्या लोकांच्या जिवनांत सोरो आनी शिक्षण हांचे म्हत्व दिसून येता तेच तरेन समाजांतल्या अर्थवेव्हाराचेर जेन्ना आमी लक्ष मारता तेन्ना वैयक्तीक तशेंच गांवांतलो अर्थवेव्हार कसो आसा, पयशे कशे आनी खंयच्यान येता वता हाचो हिशोब ह्या कथांनी मांडलां. लेखक गांवचे पंचायतीन कार्यरत आशिल्ल्यान तांणी राजराकण खूब ल्हागींच्यान पळयलां हें तांच्यो कांय कथा वाचतकच कळटा.

तेच तरेन लेखकान जो वाठार चित्रायलां त्या वाठारांतल्या लोकांची परंपरा, त्या लोकांकडेन आशिल्ले परंपरीक गिन्यान, तांच्यो श्रद्धा आनी अंधश्रद्धा, तांच्या गांवांतले उत्सव, त्या वाठारांत आशिल्ल्यो कितल्याशाच वर्सा फाटल्यो आख्यायिका, त्या विशिश्ट वाठारांतल्यो चाली रिती, त्या लोकांची समाजीक मुल्यां लेखकान प्रतिनिधीक स्वरूपांत मांडल्या.

तेच तरेन कांय कथा वाचतकच लेखक आनी सैमाचे नातें कितले ल्हागींचें आसा ते दिसून येता. सैमाची सुंदर वर्णना आनी पर्यावरणीय हुस्को तांणी मांडलां. एका सोबीत वाठारांत जेन्ना मायनींग सुरू जाता तेन्ना तो वाठार कसो जाता हे सगळे तांणी परिस्थितिकी नदरेन मांडलां. तेच तरेन त्या वाठारांतली शेती संस्कृती आनी गो संस्कृती मुखेलपणान तांच्या कथांनी दिश्टी पडटा. आपले खाशेले भासशैलीन वेगळी वेगळी व्यक्तीरेखा चित्रावन कथांक जिवंतपण हाडलां. ह्या सगळ्या गजालींचो अभ्यास हांवें वेगळ्या वेगळ्या प्रकरणांनी केला.

मांडावळ

प्रकरण	माथालो	पान क्रम
प्रकरण 1	समाज आनी समाजशास्त्र: एक नियाळ	
प्रकरण 2	रामनाथ गावडे: जिवीत आनी कार्य	
प्रकरण 3	कथा: स्वरुप आनी संकल्पना	
प्रकरण 4	रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी चित्रीत जाल्लें ग्रामीण जिवन, ग्रामीण अर्थवेवस्था आनी गांवगिरे राजकारण	
प्रकरण 5	लोकपरंपरा आनी परंपारीक वेवसाय	
प्रकरण 6	पर्यावरण, शेती वेवसाय आनी मीन वेवसाय	
प्रकरण 7	व्यक्तीरेखा आनी भास	
8	निश्कर्श आनी समारोप	
9	संदर्भावळ	
10	परिशिष्ट	
10.1	मुलाखती	
10.2	जाणकारांची मतां	
10.3	फोटो दालन	

प्रकरण 1

समाज आनी समाजशास्त्र: एक नियाळ

- 1.1 समाज: संकल्पना, व्याख्या, म्हत्वाचीं खाशेलपणां आनी बदलतें स्वरूप.
 - 1.1.1 समाजाची संकल्पना आनी व्याख्या.
 - 1.1.2 भारतीय समाज आनी ताचीं म्हत्वाचीं खाशेलपणां
 - 1.1.3 समाजचें बदलतें स्वरूप
- 1.2 समाजशास्त्र : उगम, विकास, व्याख्या आनी व्याप्ती
 - 1.2.1 समाजशास्त्राचो उगम आनी विकास
 - 1.2.2 समाजशास्त्राचें म्हत्व आनी व्याख्यां
 - 1.2.3 समाजशास्त्राची व्याप्ती
- 1.3 समाजशास्त्राचो हेर शास्त्रां कडेन आशिल्लो संबंद
 - 1.3.1 समाजशास्त्र आनी अर्थशास्त्र
 - 1.3.2 समाजशास्त्र आनी मानसशास्त्र
 - 1.3.3 समाजशास्त्र आनी मानववंशशास्त्र
 - 1.3.4 समाजशास्त्र आनी इतिहासशास्त्र
 - 1.3.5 समाजशास्त्र आनी भासशास्त्र
- 1.4 साहित्याचें समाजशास्त्र

1.1 संकल्पना, व्याख्या, म्हत्वाचीं खाशेलपणां आनी समाज: बदलतें स्वरूप.

1.1.1 समाजाचीं संकल्पना आनी व्याख्या

समाज ही एक वेवस्था आनी हे वेवस्थेचो मुखेल घटक म्हणल्यार मनीस. समाजांतलो दरेक मनीस पुराय पणान एकामेकाचेर आदारून आसता. मनीस हो स्वयंपूर्ण नासून ताका जल्मा सावन मरणा मेरेन आपल्या अस्तित्वा पासत समाजाचेर आदारून रावचो पडटा. हाकाच लागून एरिस्टोटलान ‘पोलीटिक्स’ ह्या तांच्या पुस्तकांत ‘मनीस हो समाजीक प्राणी’¹ अशें मत मांडलां. समाज ह्या शब्दाचो वेगळ्या वेगळ्या अर्थान वापर जाता. देखीक स्त्री समाज, आदिवासी समाज, शेतकी समाज, बागायती समाज, भारतीय समाज, ग्रामीण समाज आदी.

मनीस आपल्या जिविताच्या दर एक पांवड्यार साबार समाजीक संबंध जोडटा. कारण ताच्यो कांय निजाच्यो गरजो आसतात, ज्यो संघटीत रावून आकाराक येता. हाकाच लागून मनशां मदीं वेगळ्या वेगळ्या मळांचेर साबार संबंध निर्माण जातात. समाज हो समाजीक संबंदांचें जाळें आसा. समाजांत तरेतरेचे संबंद आसतात देखीक- रक्ताचे संबंद, शिक्षणीक संबंद, धार्मीक संबंद, अर्थीक संबंद, वैयक्तीक(दुस्मान-इश्ट) संबंद, राजकीय संबंद आदी.

काळाप्रमाण समाजांत बदल घडटा. हे समाजीक बदल मनीस आपणायता आनी फुडलें जिवीत जगता. मनीस स्वता जावन समाजाचेर नियंत्रण दवरपाक शकना. भोवसंख्य लोकांच्या वर्तनाचें निरीक्षण करून समाजांत जावपी बदल आपणावचें पडटा. समाज विकसनशील आशिल्यान आपल्यो चाली-रिती, प्रता-परंपरा प्रमाण वागता आनी बदलत रावता.

समाजांत सहकार्याची भावनां आसता. समाजांत वेगळे वेगळे लोक आसतात आनी ते लोकांची वेगळी वेगळी विचारसरणी आसता. काय वेळां एके गजालीक लागून ह्या मनशां मदीं विरोधाभास तयार

जावपाची शक्यता आसता. पूण समाजांत लोकां मदी सहकार्याची भावना आशिल्ल्यान खंयच्याय गजालीचो निश्कर्श काडप वा एखादी समस्या सोडोवपाची तांक समाजांत आसता.

दोळे, हात, पांय अशें शारीरीक आंग समान आशिल्लो मनीस समाजांत वावुरता पूण जेवण-खाण, रावप, वेवसाय, धर्म, जात, पोटजात, चालीरिती, लोकउत्सव, भेस, भास, श्रद्धा, अंधश्रद्धा, संस्कृताय आदी गजालीनीं वेगळेंपण दिश्टी पडटा. समाजांत साबार सारकेंपणां आनी वेगळेंपणां आसतात जातूंत मनीस हो गुतिल्लो आसता. लोक समुहांचो पंगड जाका समाज म्हणटात, जाका भावना आनी विचार आसता असो पंगड दुसरो मेळना.

विचारवंतानी समाजाच्यो केल्ल्यो व्याख्या अश्यो आसात :

“ It is not a group of people, it is the system of relationship that exists between the individuals of the group. ”² Wright.

रायट हांणी मनशां मदीं आशिल्ल्या संबंदाक म्हत्व दिलां. समाज म्हणल्यार फकत लोकांचो समूह वा चोंबो न्हय जाल्यार लोकांचो एकामेकां कडेन आशिल्लो संबंद अशें तांचें मत आसा.

“A society is the collection of individuals united by certain relations or who do not enter into those relations or who differ from them in behaviour.” ³Ginsberg.

समाज म्हणल्यार कांय संबंदांनी वा वागणूक पद्दतीन एकवटीत जाल्ल्या व्यक्तींचो संग्रह अशें गिन्सबर्ग हांणी म्हणला.

“समाज स्वयं एक संघ है, यह संगठन है, औपचारीक संबंधो का योग है जिसमें सहयोग देने वाले, व्यक्ति एक दूसरे से संबंध में बँधे रहते हैं।”⁴ गिंडिग्स.

गिंडिग्स हांचे व्याख्ये प्रमाण समाज ही एक अशें तरेची संघटना, संघ वा उपचारीक संबंद जंय सहकार्याच्या भावनांनी व्यक्ती एकामेकां कडेन संबंदीत आसता.

“समाज में प्रत्येक प्रकार तथा प्रत्येक अंश के उन संबंधों का समावेश रहता है जो मनुष्यों ने तथा किसी भी समाजीक प्राणी ने एक के साथ स्थापीत किए हैं।”⁵ मैकआयवर.

समाजांत वेगळ्या वेगळ्या प्रकाराचे समाजीक संबंद आसतात. हे संबंद मनीस निर्माण करता. अशें मैकआयवर हांचे व्याख्येचो अर्थ जाता.

1.1.2 भारतीय समाज आनी ताचीं म्हत्वाची खाशेलपणां

भारतीय समाजाचें मुखेल खाशेलपण हे विविधतायेंतल्या एकचारांत आसा. भारतांत विविधताय वेगळ्या वेगळ्या पांवड्यार वेगळ्या वेगळ्या रूपांनी अस्तित्वांत आसा आनी हे विविधतायेंतल्यान एकचाराक योगदान दिवपी वेगळे वेगळे घटक अशे आसात- भुगोलीक, धार्मीक, भाशीक, संस्कृतीक आनी वंशीक विविधताय आसून लेगीत भारत सदांच एक एकवटीत देश म्हणून उबो रावला आनी ह्याच समाजीक एकचाराक लागून आपली संस्कृताय तिगोवन दवरपाक पावला.

भोववंशीकपण हें भारतीय समाजाचें एक म्हत्वाचें खाशेलपण. वंश वा वंशीक गट म्हणल्यार एकामेकां कडेन वळख करून घेवपी लोकांचो एक वर्ग, चड करून एक समान भास वा बोली, इतिहास, समाज, संस्कृताय वा राष्ट्र हांचेर आदारून आसता. विंगड विंगड अस्तित्व आशिल्लो समाज हो भोववंशीक समाज. भारतांत नॅडिक, डायनारिक, प्रोटो- ओस्ट्रेलोइड, मंगोलियन आदी अशा वेगळ्या वेगळ्या स्वरूपाचे वंशीक गट आसात.

भारतांत जायत्यो मूळ भासो आसात. लोकांनी एका परस चड भासो उलोवप आनी समजून घेवप हेंय सामान्य आसा. भारताच्या संविधानांत बावीस भासांक मान्यताय दिल्या- आसामी, बंगाली, बोडो, डोगरी, गुजराती, हिंदी, कन्नड, काश्मीरी, कोंकणी, मैथिली, मलयाळम, मणिपुरी, मराठी, नेपाली,

उडिया, पंजाबी, संस्कृत, संथाली, सिंदी, तमिळ, तेलुगू आनी उर्दू. भारत हो भाशेच्या मळार खूब गिरेस्त आसा आनी ताकाच लागून भारत देशाक भोव भाशीक भारतीय समाज अशें म्हणलां.

भारत हो संवसारीक धर्माचो पाळणो अशें जाणकार म्हणटात. पुर्वजांनी संवसारांतल्या चड करून सगळ्या मुखेल धर्माचो उपदेश आनी आचरण करून संवसारीक समजूती, आचार, संस्कार, विधी आनी संस्था निर्माण केल्यात. कितलेशेच संघर्श आसून लेगीत धर्मनिरपेक्षतायेचें तत्व भारतीय नागरिकांनी परत परत पाळ्ळां. भारतीय संविधानांत भोव धर्माची संकल्पना योग्य रितीन दिसून येता, संविधानांत सांगिल्ले प्रमाण दर एका नागरिकाक खंयचोय धर्म वा भावार्थ मुक्तपणान पाळपाचो, प्रचाक करपाचो अधिकार आसा. भारतांत हिंदू धर्म, इस्लाम धर्म, किरिस्तांव धर्म, शीख धर्म, जैन धर्म आनी बौद्ध धर्म आसा देखून भारताक भोव धर्मीक समाज म्हणटात.

संवसारांतल्या हेर जायत्या संस्कृताये भशेन जंय समाजाची वंश, कुळ अशी विभागणी जाल्ली आसता तेच तरेन भारतीय समाज मोट्या प्रमाणांत जातीच्या क्रमवारींत विभागिल्लो आसा. भारतांत आनी खास करून हिंदू समाजांत जात खाशेली आसा.

पितृसत्ताक ही एक समाजीक वेवस्था जातूंत दादलो सत्ताधारी आनी बायले परस चड दर्जो मेळिल्लो आसता. भारतीय समाज हो पितृसत्ताक समाज.

1.1.3 समाजाचें बदलतें स्वरूप

“Social changes are variations from the accepted mode of life, whether due to alteration in geographic conditions, the cultural equipment, composition of population, or ideologies and whether brought about by diffusion or invention with the group.”¹ – Gillin & Gillin.

समाजांत सातत्यान कांय बदल घडपाक जायते घटक जापसालदार आसतात. जशें राजकीय स्वातंत्र्य आनी लोकशाय मुल्यांची वळख, उद्देगीकरण, शारीकरण, शिक्षणांत वाड, कायदेशीर उपाय, जाती वेवस्थेंत बदल, सामाजीक चळवळी, आनी सामाजीक जागृताय, आदी.

राजकीय स्वातंत्र्य आनी लोकशाय मुल्यांची वळख हातूंत सगळ्या नागरीकांक अस्मिताय आनी इत्सा हांचो आस्पाव आशिल्या मुल्यां कडेन स्वताची उदरगत करपाची संद मेळटा. आयज व्यक्तीक ‘व्यक्तित्व’चो चड हुस्को आसा. कांय वंशीक गटांक आपली संस्कृतीक अस्मिताय तिगोवन दवरपा खातीर राजकीय स्वातंत्र्य जाय आसता. जशें धर्मीक पंगडाक आपल्या वांगड्यांक कांय मुल्यां आनी उपसंस्कृतीक नेम शिकोवपाचें स्वातंत्र्य जाय आसता.

शारीकरणाक लागून समाजांत जायतें बदल घडून आयल्यात. शारांतली कुटुंबां, नाते संबंद, लग्न आदी वेवस्था गांव वाठारांतल्या पद्दती परस रचनेंतच न्हय तर विचारसरणी आनी कार्यपद्दतींतय वेगळीं आसतात. वेगळ्यो वेगळ्यो समाजीक वेवस्था बदलपाक शारीकरणाची भुमिका खूब म्हत्वाची जाल्या. शारीजिणेक लागून संयुक्त कुटुंब पद्दत दुबळी जाल्या आनी अणुकेद्रीय कुटुंबां घट जाल्यांत. शारांनी नव्या वेवसायाक आनी उच्च शिक्षणाची मेळपी संद, शारांनी बायलांक फायदेशीर रोजगारा खातीरय संद मेळटा आनी बायल जेन्ना पयशें जोडटा तेन्ना तिका जायत्या मळाचेर स्वातंत्र्य मेळटा.

उद्देगीकीकरणाक लागून समाजांत अर्थीक, समाजीक आनी संस्कृतीक बदल घडल्यात. अर्थीक मळार ताचो परिणाम म्हणल्यार कामांत खाशेलपण, वेवसायीक हालचाल आनी, नातें आनी वेवसायीक संरचने मदलो दुवो मोडप. समाजीक मळार ताचो परिणाम म्हूण लोकांचे गांवांतल्यान शारांनी जाल्ले स्थलांतर.

समाजीक बदल हे समाजीक चळवळ आनी समाजीक जागृताय हाका लागून जातात. देखीक स्त्रीवाद- 1950 च्या दशका मेरेन आमच्या समाजांतल्यो बायलो सगळ्या बाबतींत दादल्यांच्या शेकातळा आशिल्ल्यो. समाजांत तांका दुय्यम अशें स्थान आशिल्लें. आयज बायलांक आपल्या हक्कांची जाणविकाय जाल्या. तांकां समानतायेच्यो संदी तशेंच स्वताची अस्मिताय जाय.

1.2 समाजशास्त्र : उगम, विकास, व्याख्या, आनी व्याप्ती

1.2.1 समाजशास्त्राचो उगम आनी विकास

मनीस धर्तरेचेर अस्तित्वांत येत सावन समाजीक विचार करता. जायते पुर्विल्ले युरोपीय आनी भारतीय विचारवंत, तत्वगिन्यानी आनी पंडितांनी आपल्या वेगळ्या वेगळ्या बरपावळीं वरवीं समाज, समाजीक जीण, नितीशास्त्र, धर्म, कायदो, राज्य, विश्वशास्त्र आदी विशीं आपले आदर्श मांडल्यात. एकुणिसाव्या शेंकड्याचे सुरवेक समाजाचो शास्त्रीय नदरेन विचार जावंक लागलो. समाजशास्त्राचो उदय जरी आर्विल्ल्या काळांत जालो पूण समाजा विशीं, समाजीक जिणेचो विचार पुर्विल्ल्या काळासावन विद्वानांनीं, समाजांतल्या वांगड्यांनी आनी खास करून तत्वगिन्यांनानी केल्लो आसा.

समाजशास्त्र हो एक म्हत्वाचो विशय म्हूण मुखेलपणान प्रबोधन काळांतल्या विचारांतल्यान फ्रँच क्रांती उपरांत, समाजाचें सकारात्मक शास्त्र म्हणून उदयाक आयलें. ताची उत्पत्ती विज्ञान, तत्वगिन्यान, आनी वेगळ्या वेगळ्या चळवळींक लागून जाली. आधुनिकता, भांडवलशाय, शारीकरण, तर्कशुद्धीकरण, धर्मनिरपेक्षीकरण, वसाहतवाद आनी साम्राज्यवाद ह्या सारक्या प्रस्नांक प्रतिक्रिया दिवन निर्माण जाली.

ऑगस्ट काँम्ट हो समाजशास्त्रज्ञ, हाणें ‘समाजशास्त्र’ ही संज्ञा पयलेच खेपे 1838 वर्सा ‘अ डिस्कोर्स ऑन पॉझिटिव्ह फिलाँसफी’ ह्या पुस्तकांत तयार केली, देखून ताका ‘फादर ऑफ सोशियोलॉजी’ अशें म्हणटात. फकत ‘समाज’ हें उतर वापरिल्ल्यान ताका जनक म्हणनात जाल्यार समाजाचो अभ्यास हो शास्त्रीय पद्दत आपणावन करचो असो तांचो आग्रह आशिल्लो. ‘Sociology’ हो इंग्लीश शब्द ‘Socius’ ह्या लेटीन आनी ‘Logos’ ह्या ग्रीक भाशेंतल्या शब्दां सावन तयार जाला.

समाजशास्त्राचो उगम अस्तंतेक तीन कारणांक लागून जालो. सगळ्यान पयलें कारण म्हणल्यार फ्रँच क्रांती. फ्रँच क्रांतीच्या काळांत बदल घडले, धा वर्सां चलपी ही फ्रँच क्रांती सगळ्यांत पयली वैचारीक आनी आर्विल्ली क्रांती. फ्रँच क्रांतींतल्या बदलांक लागून समाजाचेर बरोच परिणाम जालो. हे

क्रांतींतल्यान सामंतवादी समाज आनी लोक हांचे मदले समाजीक भेद ना जाले. इगर्जेची सत्ता काडून लोकांच्या हातांत गेली. पयलेच खेपे लोकांक नागरीक अशें जाणवलें. इतिहासीक आनी समाजीक जगांत फ्रांसांत जाल्ले क्रांतीक लागून एरिस्टोटल आनी प्लॅटो सारकीले अभ्यासक घडले.

दुसरो मुखेल घटक, उद्देगीक क्रांतीची सुरवात ही समाजशास्त्राच्या उदयाक जापसालदार आशिल्ली. अठराव्या शेंकड्यांत (1870) इंग्लंडांत उद्देगीक क्रांती सुरू जाली. हे क्रांतींतल्यान समाजांत जायते बदल जाले, हे क्रांती उपरांत लोकसंख्येची नेटान वाड जाली आनी ताका लागून अर्थवेवस्थेचो प्रतिध्वनी जालो. लोकसंख्येची नेटान वाड जाल्ल्यान वस्तूंची मागणी चड जाली आनी देखून मालाचें उत्पादन चडांत चड जाल्यान कामगारांची चड संख्या जाय पडली.

प्रबोधन काळ हो एक म्हत्वाचो काळ आशिल्लो कारण तातूंत जायते तत्वगिन्यानी आशिल्ले, तशेंच अठराव्या शेंकड्याच्या शेवटाक आनी एकुणिसाव्या शेंकड्याचे सुरवेक समाजशास्त्राचो उदय जावपाक प्रबोधनकाळ हो एक मुखेल घटक आशिल्लो. मनीस, समाज आनी सैमा विशींच्या विचारांच्या विविधतायेची नवी चौकटी तयार करप म्हणल्यार प्रबोधन.

1.2.2 समाजशास्त्राचें म्हत्व आनी व्याख्या

समाजशास्त्राचें म्हत्व दिसान दीस वाडत आसा. व्यक्तिंचे समाजीक जिवीत आनी समाज सतत बदलत आसा. समाजशास्त्र हो एक असो विशय जो लोकांक तांचें दिसपट्टें जिवीत आनी तें कशें बदलता ते समजून घेवपाक मदत करता. समाजीक समस्यांचो अभ्यास आनी समाजांत समायोजन करप हो समाजशास्त्राचो मुळावो भाग. समाजशास्त्र हे खूब म्हत्वाचें कारण तातूंत लोकांक आपली संवसारांत सुवात कशी वळखुपाक जाय आनी हेरांक तीं कशी दिसता ते शिकयतात. समाजशास्त्रीय नदरेन स्वताचेर आनी समाजा कडेन पळयल्यार लोकांक आपूण वेगवेगळ्या गटांत कसो बसता आनी समाज तांचे कशें

वर्गिकरण करता हाचेर आदारून ते वेगळ्या वेगळ्या गटांत कशें बसतात तें पळोवंक मेळटात. समाजशास्त्रांत समाजशास्त्रज्ञांक सार्दीं स्पश्टीकरणां मान्य करचीं न्हय अशें शिकयतात. तांकां तांचे विचार कशें संघटीत करचें तें शिकयतात, जाका लागून बरें प्रस्न विचारूं येतात आनी बरे प्रतिसाद मेळूं येतात. हेरांच्या दोळ्यांनी संवसार पळोवपाची तांची इत्सा आनी तांक वाडटा. समाजशास्त्राचो अभ्यास करपी अभ्यासकांक गिन्यान आनी कुशळताय हांची विस्तृत श्रेणी मेळटा. उपरांत एक कार्यावळ वा धोरण काम करता काय ना हें थारावपा खातीर संशोधन प्रकल्पांची रचना आनी ती चालीक लावपाची तांक मेळटा. तशेंच मतदान वा सर्वेक्षणांतल्यान सांख्यिकी मजकूर एकठांय करपाची, वाचपाची आनी विश्लेशण करपाची तांक मेळटा. समाजीक, संस्कृतीक आनी अर्थीक फाटभूंय आशिल्ल्या लोकांचे म्हत्वाचे फरक वळखुपाची तांक मेळटा. शिक्षणीक मळार समाजशास्त्र म्हणल्यार समाजाचो शास्त्रीय पद्दतीन अभ्यास करप असो जाता, मनशाक समाजीक प्राणी कित्याक म्हणलां, समाज आनी मनशाच्या संबंदाचो अभ्यास करता. समाजशास्त्रांत मनशाचे संस्कृतायेक समृद्ध करपाक योगदान दिलां.

समाजशास्त्राचो अभ्यास करताना आँगस्ट काँम्त, मॅक्स वेबर, एमिल दुरखीम, फ्रॅन्क्लीन गिडिंग्ज आनी हेर सारक्या जायत्या अभ्यासकांनी समाजशास्त्राची जायत्या तरांनी व्याख्यां केल्या.

“ Sociology is the study of interactions of human beings living in society.”² - Gillin and Gilin in ‘Cultural Sociology’.

समाजशास्त्राची ही व्याख्या खूब म्हत्वीची आसा कारण समाज हो तरेकवार संबंदांचे जाळें आशिल्ल्यान मनशांच्या परस्पर क्रियांचो अभ्यास समाजशास्त्र करता.

“ Sociology is the science which attempts the interpretive understanding of social action .”³ - Max Weber in ‘Theory of Social and Economic Organisation’.

समाजीक मळार वागणूक ही व्यक्तींच्या कारण आनी परिणाम हांचें विशीं वा तांच्या साधनात्मक तर्कशुद्धी कडेन कशी संबंदीत आसा हाचेर भर दिवपाचो यत्न वेबरान केला. मनीस आपली कृती समाजीक संदर्भाप्रमाण आनी हेरांच्या वागणुकेचेर कृतीचो कसो परीणाम जाता हाचें प्रमाण जुळोवन घेता अशें वेबर हांचे मत आशिल्ले.

“ Sociology is the scientific study of society.” – Giddings in ‘Inductive sociology’.

समाजीक जिणेचो, समाजीक बदलांचो आनी मनशाचे वागणुकेचीं समाजीक कारणां आनी परिणाम हांचो शास्त्रीय पद्दतींत अभ्यास म्हणल्यार समाजशास्त्र.

“ Sociology deals with the behaviour of men in groups.” – Kimbal young in ‘An Introductory Sociology’.

मनशाच्या जिणे कडेन संबंदीत आशिल्ले रितीरिवाज, परंपरा, संस्था, विचारसरणी आनी जिणे पद्दतीचो पद्दतशीर आनी वेवस्थीत अभ्यास म्हणल्यार समाजशास्त्र अशी वयली व्याख्या स्पश्ट जाता.

1.2.3 समाजशास्त्राची व्याप्ती

समाजशास्त्रज्ञांक मनशाची आनी समाजाची गतीशीलताय ह्या विशयाची सुरवेक सावन रूची आशिल्ली. ताका लागून समाजशास्त्राचो अभ्यास क्षेत्र म्हूण व्याप्ती खूब वाडल्या. समाजशास्त्राचो मुखेल हुस्को म्हणल्यार समाजशास्त्रीय विश्लेशण. समाजशास्त्रज्ञ मनीस, समाज आनी संस्कृतायेचें समाजशास्त्रीय विश्लेशण दिवपाचो यत्न करता. समाजशास्त्रांत समाजीक जिणेच्या प्राथमीक अभ्यासाक फावो तें लक्ष मेळ्ळां. ताचो संबंद समाजीक कृती आनी समाजीक संबंद, विंगड विंगड गट, समाज (शारी, गांवगिरे, आनी आदिवासी), संघटना, त्या वाठारांतली लोकसंख्या, तशेंच कुटुंब आनी नातें, धर्म,

अर्थवेवस्था, राजकारण, कायदे आनी शिक्षणीक संस्था सयत जायत्या मुळाव्या समाजीक संस्थांनी उत्क्रांती, रचणूक आनी कार्य हांचो अभ्यास केला.

समाजशास्त्रीय अभ्यासांत सहकार, सर्त, समाजीक संघर्श, समाजीकरण, समाजीक बदल, समाजीक नियंत्रण ह्या सारक्या समाजीक प्रक्रियांचेर भर दितात. समाजशास्त्रांत संशोधन पद्दतीकय व्हड प्राधान्य दिलां. अशा खाशेल्या मळार गिन्यानाचें समाजशास्त्र, इतिहासाचें समाजशास्त्र, वैजकीय समाजशास्त्र, संस्कृतीक समाजशास्त्र, धर्माचें समाजशास्त्र, शिक्षणाचें समाजशास्त्र आनी हेर गजालींचो आसपाव जाता.

समाजशास्त्रीय क्षेत्र इतलें व्हड आशिल्ल्यान, खंयच्याय समाजशास्त्राचो विद्यार्थी वा अभ्यासक सृजनशील मन आनी व्यापक समाजशास्त्रीय कल्पनेन एकंदर विशयांत नवे आयाम जोडूंक शकतात. दर एका विशयाची व्याप्ती आनी विशय वेगवेगळे आसतात. समाजशास्त्राची व्याप्ती समाजशास्त्रज्ञांमदीं वादग्रस्त थारता. ताका लागून समाजशास्त्राच्या व्याप्ती विशीं विद्वानां मदीं एकमत ना. समाजशास्त्र हें इतलें क्षणीक शास्त्र आशिल्ल्यान ताच्यो शिमो खंय आसात हें थारावप कठीन जाता. ताका लागून Calberton म्हणटात,

“Since sociology is so elastic a science, it is difficult to determine just when its boundaries begin and end, when Sociology becomes Social Psychology and when Social Psychology becomes Sociology, or where economic theory becomes sociological doctrine or biological theory becomes sociological theory.¹”

1.3 समाजशास्त्रो हेर शास्त्रां कडेन आशिल्लो संबंद

1.3.1 समाजशास्त्र आनी अर्थशास्त्र

समाजशास्त्र ही सगळ्या समाजीक शास्त्रांची आवय. देखून ताचो सगळ्या समाजीक शास्त्रां कडेन आनी तशेंच अर्थशास्त्रा कडेन लागींचो संबंद आसा. समाजशास्त्र म्हणल्यार मनशाच्या परस्पर संबंदांचो, तांची परिस्थिती आनी परिणाम हांचो अभ्यास. पूण अर्थशास्त्रांत मनशाच्या अर्थीक कार्यावळींचो वा अर्थीक वेवस्थेचो अभ्यास जाता. हें एक म्हत्वाचें शास्त्र आसा. तशेंच बँको, बाजारपेठ आदी वेगळ्यो वेगळ्या अर्थीक संघटनांचे रचणुकेचो आनी कार्याचोय अभ्यास करतात.

अर्थीक कल्याण हो समाजकल्याणाचो एक भाग. चलनवाड, गरिबी, बेकारी आदी वेगळ्या वेगळ्या अर्थीक समस्यांचे उपाय करपा खातीर अर्थशास्त्रज्ञ समाजशास्त्राचो आदार घेता आनी त्या खाशेल्या काळांतल्या समाजीक घडणुकांचो विचार करता. त्याच वेळार समाज मनशाच्या अर्थीक वावराचेर नियंत्रण दवरता. कांय अर्थशास्त्रज्ञ अर्थीक बदलांकय, समाजीक बदलांचो एक भाग मानतात. अर्थशास्त्राच्या मळार आशिल्लें गिन्यान आनी संशोधन समाजशास्त्राक व्हड योगदान दिता. दर एका समाजीक समस्यांक वा समाजीक बदलांक अर्थीक कारण आसता. ताका लागून कार्ल मार्क्स सारक्या विचारवंतान म्हणील्ल्या प्रमाण, “समाज परिवर्तनाच्या तळाकडेन अर्थशास्त्र आसता”¹.

देज, आत्महत्या आदी समस्या सोडोवपा खातीर तशेंच पयसो कसो येता, वता, समाजीक कारणा सोदपा खातीर समाजशास्त्रज्ञ अर्थशास्त्राचो आदार घेतात. अर्थीक संबंद समाजाची बुन्याद थारायतात अशें मार्क्साचें मत आसा. आमच्या समाजीक जिणेच्या दर एका आंगांत अर्थीक घटकांचो खूब म्हत्वाचो वांटो आसता देखूनच समाजशास्त्रज्ञ अर्थीक संस्था कडेन संबंदीत आशिल्ले. हाका लागून समाजशास्त्र आनी अर्थशास्त्र ह्या दोनूय गजालींचो एकामेकां कडेन खूब लागींचो संबंद आसा.

1.3.2 समाजशास्त्र आनी मानसशास्त्र

समाजशास्त्र आनी मानसशास्त्र ही परस्पर संबंदीत आनी एकमेकांचेर आदारिल्लीं दोन शास्त्रां आसा. समाजशास्त्र हें समाजीक घडणुकांचें, समाजीक संबंदांचें, समुहीक वागणुकांचें, समाजीक गट, समाजीक संस्थां हांचो अभ्यास करपी शास्त्र. जाल्यार मानसशास्त्र हें मन वा मानसीक प्रक्रियांचो अभ्यास करपी शास्त्र. मानसशास्त्र ही संकल्पना सिग्नंड फ्रॉयड हांणी रुजयली. तातूंत व्यक्तीची वृत्ती, भावना, धारणा, शिकपाची प्रक्रिया आनी मुल्यां अशें आंतरीक स्वरूपाचें वर्तन तशेंच मूर्त स्वरूपाचें वर्तन हांगा अभ्यासतात. समाजांतल्या व्यक्तीमत्व निर्मीतीची प्रक्रिया हांचें विक्ष्लेशन करता. मनशाची मानसीकता ही घराब्यांतले संस्कार, धर्मसंस्कार, शिक्षण, राबित्याचो प्रदेश, वाचन, लोकसंस्कृताय, विचारसरणी आदी गजालींक लागून घडटा. ह्या सगळ्या गजालींचो परीणाम मनशाचेर कसो जाता हे मानसशास्त्रांत पळोवपाक मेळटा. समाजशास्त्र आनी मानसशास्त्र हांच्या संयोगान गिन्यानाचो एक नवो फांटो तयार जाला, ताका समाज मानसशास्त्र अशें म्हणटात. हातूंत समाजीक वर्तनाचो अभ्यास जाता. मानसशास्त्र हें मनशाच्या मनाचेर आनी व्यक्तीमत्वाचेर समाजीक वातावरण, संस्कृताय, चालीरिती आनी परंपरा हांचो प्रभाव समजून घेवपाक समाजशास्त्राचो आदार घेता.

1.3.3 समाजशास्त्र आनी मानववंशशास्त्र

समाजशास्त्र जे तरेन मनशाच्या संबंदा कडेन संबंदीत आसा तेच तरेन मानववंशशास्त्र मनशा कडेन, ताचीं कामां आनी वागणूक ह्यो गजाली अभ्यासतना मनशाच्या उगमा कडेन पावता. तशेंच मनशाच्या वंशाचो सोद घेत समाजाच्या मुळा कडेन वचपाक मजत जाता. ‘anthropos’ म्हणल्यार मनीस आनी ‘logos’ म्हणल्यार अभ्यास वा विज्ञान ह्यी ग्रीक उतरां वयल्यान मानववंशशास्त्र ही संज्ञा तयार जाल्या. मानववंशशास्त्राचो अभ्यास मुखेलपणान तीन विभाग करून करतात. पयलो भौतीक मानववंशशास्त्र

(सुरवेच्या मनशाच्या कुडीच्या लक्षणांचो अभ्यास जाता आनी ताका लागून आदीम आनी आर्विल्ली संस्कृताय समजून घेवपाक यत्न जाता.), पुरातत्वशास्त्र (हातूंत इतिहास आदींच्या काळांतल्या संस्कृतायेचो अभ्यास जाता. ह्या अभ्यासाक लागून समाजशास्त्रज्ञांक सद्याच्या समाजीक रचणेचो तुलनात्मक अभ्यास करपाक मेळटा तशेंच फाटल्या समाजाच्या संस्कृतायेची उत्पत्ती, प्रसार आनी उत्क्रांती हांची पुनर्रचना जाता.) आनी समाजीक मानववंशशास्त्र (समाजीक संस्थांनी मनशाच्या वागणुके विशीं म्हायती दिल्ली आसता.)

1.3.4 समाजशास्त्र आनी इतिहासशास्त्र

इतिहासशास्त्रांत भुतकाळांतल्या म्हत्वांच्या घडणुकांचो अभ्यास जाता. तातूंत मनशाची आनी समाजाची जिणे पद्दत काळक्रमा प्रमाण नोंद केल्ली आसता. तशेंच फाटल्या घडणुकांची कारणां, समाजीक, राजकीय आनी अर्थीक घडणुकांचोय अभ्यास करतात. ह्या दोनूय शास्त्रांचो परस्पर संबंद आसा कारण ही दोनूय शास्त्रां मनीस आनी समाज हांचो अभ्यास करतात. इतिहास म्हणल्यार आदल्या समाजीक गजालींचो, समाजीक चालीरितीचो आनी जिणेच्या वेगळ्या वेगळ्या पांवड्या विशींची म्हायती दिता जी समाजशास्त्राक उपेगी पडटात आनी जात, वर्ण, कुटुंब हांचो अभ्यास समाजशास्त्र करता तो इतिहासशास्त्राक उपेगी पडटा. हेच तरेन दोनूय शास्त्रा एकमेकां कडेन संबंदीत आसा.

1.3.5 समाजशास्त्र आनी भासशास्त्र

भास आनी समाज हांचे मदलो संबंद घट्ट नांगरून आसा. दोगांयचो संबंद खोलायेन रूजला. भास समाजांत वेगळीं वेगळीं कामां करता आनी समाजूय तशींच कामां करता. एक अस्तित्वांत नासलो जाल्यार दुसऱ्याचेर परिणाम जाता. संवादांच्या उद्देशान, आमच्या समाजांत शांतताय आनी सुवेवस्था

स्थापन करपाक, अधिकार आनी सत्ता दाखोवपाक आनी ध्येय आनी उद्दिष्ट साध्य करपाक भास हें मुखेल साधन. संघर्श टाळपा खातीर आनी वैयक्तीक मतभेदांची मर्यादा पाळपा खातीर समाजाचेर नियंत्रण दवरपी अनुरूपताय पाळची पडटा. समाज मात आमकां मान्य आसा आनी ना अशें प्राधान्य दिवन आमचे भाशेचेर नियंत्रण दवरता, कारण आमच्या दरेकाची आपली स्वताची धारणा वा नदर आसता. लोकांचो एक पंगड आमची भास मान्य करपाक शकता, पूण हेरां खातीर तो एक तरेचो गुन्यांव वा अपमान आसूं येता. कशें, केन्ना आनी खंय आनी खंयच्या हेतून सांगचें तें आमकां कळपाक जाय. उपरांत समाजीक बदलांक लागून भाशेंत बदल घडटात. हाचो परिणाम मुल्यांचेर अचूकपणान समजूक नाशिल्ल्या तरेन जाता. भाशेंत समाजीक मुल्यांचो आसपाव जाता. जसो समाज बदलता तशी भास बदलता.

1.4 साहित्याचें समाजशास्त्र

खंयच्याय विकसीत जावपी जिवंत समाजा खातीर साहित्य आनी समाजशास्त्राचो अभ्यास म्हत्वाचो. तोंडी काळासावन आतां मेरेन साहित्य समाजाच्या वेगळ्या वेगळ्या कार्यावळींतल्यान, परिस्थितींतल्यान, प्रक्रियांतल्यान, संदर्भांतल्यान गेलां. साहित्यांत समाजीक, इतिहासीक, धर्मीक, राजकीय अशा जायत्या हेर विशयांचें आकलन जाता. तशेंच लोकसंस्कृताय, भाशेचीं खाशेलपणां अभ्यासपाक मेळटा. समाजाची लागींच्यान वळख साहित्यांत जाल्ली आसता. लेखकाक आपल्या समाजा कडेन आनी काळा कडेन दुर्लक्ष करपाक मेळना. समाजाची आनी काळाची क्रियाशीलता साहित्यांतल्यान स्पश्टपणान दिसून येता.

साहित्यांत समाजशास्त्र आसता. पूण कांय समाजशास्त्रज्ञ तें मान्य करपाक तयार नात, ते ताका समाजशास्त्राचोच एक फांटो मानतात. दुसरे वटेन बाजारपेठेच्या साहित्या कडेन ताचो सरळ संबंद आशिल्ल्यान साहित्याचें समाजशास्त्र मान्य करिनात अशें साहित्य समिक्षक आसात. तिसरी परिस्थिती

म्हणल्यार साहित्य आनी समाजशास्त्र हांचें परस्पर संबंद आनी ताचो परिणाम आनी उपेगशीलताय समजून घेवपी आनी मान्य करपी अभ्यासक आपल्या पद्दतीन फुडाकार घेतात. उत्पादन, खप आनी फामाद आशिल्ले साहित्य समिक्षकांनी बाजारांतलें, सवाय आनी उपरांतचें, सद्याचें प्रकारचें (जवळजवळ अस्पृश्य) साहित्य अशें मानून ताचेर दुर्लक्ष केलां. हें आयचे गंभीर वास्तव आसा. काळा प्रमाण दलीत साहित्य आनी स्त्रीवादी साहित्य समजून घेवन बरोवपाचो यत्न जालो आनी तांच्या साहित्याची सोबीतकाय लेगीत मान्य जाली.

साहित्याच्या समाजशास्त्रीय विश्लेशणाच्यो जायत्यो पद्दती आसात, तातूंत विश्लेशण पद्दत, मार्क्सवादी विश्लेशण, संरचनावादी पद्दत, समीक्षात्मक- समाजशास्त्रीय पद्दत, उत्पत्ती संरचनावादी पद्दत आदी मुखेल पद्दती आसात. समाजीक वास्तव, जिणेचो अणभव, विचारसरणी आनी कलाकुसरीची अभिव्यक्ती क्षमता हांचो साहित्य निर्मीतीचेर प्रत्यक्ष परिणाम जाता. लेखकाची इतिहासीक नदर, पूर्वग्रह आनी चुकीचे विचारसरणी पासून अंतर, तटस्थताय आनी प्रामाणीकपण, सत्याचेर अखंड विस्वास, हाचेर जें साहित्य निर्माण जातलें तें वास्तवाक चड लागीं आसतलें आनी स्वताची अस्मिताय तिगोवन दवरपाक शकतलें.

प्रकरण 2

रामनाथ गावडे: जिवीत आनी कार्य

2.1 रामनाथ गजानन गावडे:जिवीत आनी वावर

2.1.1 लेखकाचो जल्म आनी वैयक्तीक जीण

2.1.2 शिक्षण

2.1.3 नोकरी

2.2 लेखकाचो साहित्यीक वावर

2.2.1 तांचे प्रकाशीत साहित्य

2.2.1 तांका लाबिल्ले पुरस्कार

2.1 रामनाथ गजानन गावडे:जिवीत आनी वावर

लेखक रामनाथ गावडे हांचे पुराय नांव रामनाथ गजानन गावडे गांवकार. तांचो जल्म 19-03-1969 तांच्या व्हडल्या काकागेर उजगांव हांगा जालो. उपरांत ते ल्हानाचे व्हड मोलें- कुळें हांगा जाले. गोंय आनी कर्नाटकाचे शिमेर आशिल्लो हो मोलेंचो वाठार, थंय एका चेकपोस्टाच्या ल्हार्गीच तांचे घर आसा. लेखकाचे आवयचें नांव आदले कमल आनी लग्न जावन बापायन दवरिल्लें लक्ष्मी गावडे. तांच्या बापायचे नांव गजानन गावडे. आवय, बापूय आनी तांचे चार पूत अशें तांचे हें ल्हानशें एक कुटुंब. लेखक ज्या वाठारांत रावतात तो एक सैमसमृद्ध वाठार. हांगा लोकांचो वेवसाय हो मुखेलपणान शेतीवेवसाय ताका लागून लेखकाचो बापूय लेगीत एक शेतकामती. तेच तरेन तांगेर म्हशी आशिल्ल्यान थोडो तेप दुदाचोय धंदो करताले. ह्या सगळ्या वावरांत ताचे आवयनय खूब कश्ट केला. लेखकाचें लग्न जावन तांका 23 वर्साचो एक चलो आसा.

2.1.2 शिक्षण.

लेखकाचे सगळे शिक्षण मोलें पुराय जाला. पयली ते चवती मेरेनचें शिक्षण मोलें प्राथमीक शाळा हांगा मराठीन जालें. उपरांत पांचवी ते धावी मेरेनचें शिक्षण अभिनव विद्यामंदीर हांगा जालें. इक्रावी ते बारावी जी. व्ही. एम'स उच्च माध्यमीक विद्यालय, फर्मागुडी, फोंडें गोंय हांगा वाणिज्य शाखेंत जालें. तांच्या गांवचो वा त्या खेड्या वाठारांतलो लेखक एक हुशार भुरगो आशिल्लो पूण त्या वेळार तांची जी अर्थीक परिस्थिती आशिल्ली वा तांचो गांव पयस आशिल्ल्यान प्रवास करप कठीन जातालें आनी हाकाच लागून ते फुडलें शिक्षण घेवपाक पावले ना आनी म्हणून तांका बी.ए, एम.ए.चें अतिरिक्त पदव्युत्तर शिक्षण शिवाजी विद्यापीठांतल्यान घेवचें पडलें. ल्हान आसतनाच्यान तांकां खेळांत खूब आवड आशिल्ली, क्रिकेट हो तांचो आवडटो खेळ. तेच तरेन तांकां चित्रां काडपाची आनी कथा, नाटक, एकांकीका बरोवपाची आवड निर्माण जाली.

2.1.3 नोकरी

लेखकाची बारावी जावन तांकां मोलेंच्या पंचायतीन रोकडेच काम मेळ्ळें आनी तेन्नाच्यान आयज मेरेन तांकां थंय नोकरी करून 34 वर्सा पुराय जाता. लेखक म्हणटा, पंचायतीच्या कामाक लागून तांचे वेगळ्या वेगळ्या संस्था कडेन मेळप जालें, वेगळ्या वेगळ्या लोकांक मेळप जालें, तांच्यो अडी- अडचणी ताका कळ्ळ्यो. हातूंतल्यान तांकां आपले कथे खातीर विशय मेळ्ळे. समाजीक आनी संस्कृतीक मळार वावर करपाची तांकां खूब आवड आशिल्ली. समाजांत जे कितें घडटा तें तांणी पळयलें, अणभवलें आनी तेंच आपल्या साहित्यांत मांडले. तेच तरेन तांणी युवावाणी आनी दुरदर्शना खातीर निवेदनाचें काम केलां.

2.2 लेखकाचो साहित्यीक वावर.

लेखक ज्या वाठारांत रावता, त्या वाठारांतले लोक, तांच्यो वेद-वेदना, सुख-दूख हें सगळें लेखकान खूब लागींच्यान अणभवलां आनी हाकाच संबंदीत सगळे विचार तांच्या कथांनीं आयल्या. लेखकाक शाळेंत आसतनाच्यान बरोवपाची खूब आवड आशिल्ली. ज्या वाठारांत लेखक रावता थंय त्या वेळार कोंकणी परस मराठीक चड म्हत्व आशिल्लें तरी लेगीत लेखकाक कोंकणीचो मोग आशिल्लो, तांकां कोंकणी भाशेचें म्हत्व पटलेलें. तांची पयली कथा जी आकाशवाणीचेर प्रसिध्द जाली, थंय वाचली ती तांणी णव्वेक आसतना बरयिल्ली आनी धावेन तिचें वाचन केलें. तांचे पयले कथेचें नांव ‘भरवसो’. हाचे पयली तांणी जायत्यो कथा बरयल्ल्यो पूण ही कथा खंयीय प्रकाशीत करपाच्या स्थरा वयली आशिल्ली. ही कथा बरोवपा फाटली प्रक्रिया वा प्रवासा विशीं लेखक म्हणटात, “ आमच्या शेजराक एकट्यालो रेडीवो आशिल्लो आनी एक दीस त्या रेडीयोतल्यान हांवे एक कथा आयकल्ली आनी तेन्ना तांणी आमीय अश्या कथा वा कविता बरोवन धाडच्यो अशें आवाहन केलें. आनी त्या नेटान हांवे म्हजी पयलीच कथा धाडली. उपरांत तांणी म्हाका आपयलो. ही कथा खरीच तुवेंन बरयल्या? अशे साबार प्रस्न तांणी विचारले. उपरांत हांवेन हय म्हणलें आनी ती कथा वाचली. अशें तरेन हांव मागीर कथा

बरयत गेलो.” अशे तरेन तांच्या पयले कथेचें बरप जालें. लेखकान वाचनांतल्यान प्रोत्साहन घेवन आपल्या साहित्यीक वावराक आरंभ केलो.

2.2.1 तांचे प्रकाशीत साहित्य

1	सावळ्यो	कथा संग्रह (1994)
2	युवकाणी	युवकथा संग्रह (2006)
3	शितळ गंगेचें ल्हार	संगीत 3 अंकी कोंकणी नाटक (2007)
4	सदू	बासकादंबरी (2007)
5	युवा कथा	कथा संग्रह (2008)
6	उतळ जीण	कथा संग्रह (2008)
7	सदू आनी जानू	बालकादंबरी (2008)
8	तळाचो फातर	कादंबरी (2010)
9	सदू आनी जादूगार म्हादू	बालकादंबरी (2013)
10	पिशाक पिपळ	कथा संग्रह (2015)
11	वादळात सापडलेला प्रियतम	मराठी कादंबरी (2015)
12	काळाचें मोड	कादंबरी (2018)
13	अवचीत	कथा संग्रह (2019)
14	सुनेचे नेम मांयची गेम	नाटक (2020)
15	जुवळ्या भावांचो मर्णखेळ	बालकादंबरी (2021)

हाचे भायर पांच नाटकां माचयेर आनी वीस एकांकिका आकाशवाणीचेर सादर केल्यात. तेच तरेन विविध नियतकालिकां, वर्तमानपत्रां, आकाशवाणीचेर आनी हेर कडेन जायत्यो कथा, कविता उजवाडाक आयल्यात. पणजी दूरदर्शन आनी आकाशवाणीचेर हंगामी निवेदक म्हणून काम केलां, दोन पटकथांचें संवाद लेखन केलां. कथा, कविता, एकांकिका, नाटकां, बालसाहित्य अशें विविधांगी लेखक तशेंच अभिनयाखातीर बक्षिसां तांणी मेळयल्यांत.

2.2.1 तांका लाबिल्ले पुरस्कार.

- गोंय सरकाराच्या गोवा कोंकणी अकादेमीचो उत्कृश्ट साहित्य पुरस्कार दोनदां लाबला **उतळ जीण** ह्या कथा संग्रहाक (2009) आनी **तळाचो फातर** हे कादंबरीक (2011).
- कोंकणी भाशा मंडळाचो स. नरसींह दामोदर नायक यादस्तीक उत्कृश्ट साहित्य पुरस्कार **उतळ जीण** कथासंग्रह (2007).
- कुडचडे कोंकणी साहित्य केंद्राचो स. रामनाथ मथा बालसाहित्य पुरस्कार **सदू** बालकादंबरेक (2011).
- गोंय सरकाराच्या कला अकादेमी उत्कृश्ट साहित्य पुरस्कार **तळाचो फातर** कादंबरेक (2010).
- गोंय सरकाराच्या कला आनी संस्कृती खात्याचो माहित्या खातीर युवा श्रृजन पुरस्कार (2014)
- **सदू आनी जादूगार म्हादू** हे बालकादंबरीक केंद्रीय साहित्य अकादेमीचो बाल साहित्य पुरस्कार (2015)
- युवा साहित्य सम्मेलनाचो स. मेघशाम नायक यादस्तीक साहित्य पुरस्कार (2015)
- मोहीनी स्मृती पुरस्कार (2020)

- अखिल भारतीय कोंकणी परिशदे वतीन साहित्य अकादेमीचो बाल साहित्य पुरस्कार मेळिल्ले खातीर तर्सीप.
- फुंदासांव ओरिएंट, पणजे हांचे सर्तींत कथेक धा हजाराचे इनाम. त्या भायर जायत्या कथांक इनामां फावो जाल्यांत. साहित्यीक ह्या नात्यान केंद्रीय साहित्य अकादेमीच्या आमंत्रणावेल्यान अहमबाद, मुंबय आनी मंगळूर हांगां आयोजीत तांच्या कार्यक्रमांत कथाकार म्हण वाटेकार जाला. जायत्या कार्यावळींनी, सम्मेलनांनी वांटेकार जालां.
- राज्य पांवड्यार परिक्षक म्हूण वावुरला.
- गोवा आदिवासी साहित्य संघाचो हंगामी अध्यक्ष तशेंच कांय नेमाळ्यांनी/यादस्तीकांचें संपादन केलां.
- जायत्या साहित्यीक संस्कृतीक संस्थांनी, क्लबांनी, सेल्फहेल्प गृपांनी, साहित्यीक, संस्कृतीक आनी समाजीक वावराखातीर भोवमान केला.

प्रकरण 3

कथा: स्वरूप आनी संकल्पना

3.2 कथेची व्याख्या

3.3 कथेचे घटक

3.4 कथेचे प्रकार

3.5 कोंकणी कथेचो इतिहास

3.6 कोंकणीतल्या ग्रामीण कथेचो प्रवास

3.1 कथेची संकल्पना:

कथा हो साहित्य प्रकार सुरवाती सावन चलत आयिल्ल्यान कथेचो आरंभ केन्ना जालो होचे विशीं जायती मतां आसात. पयलींच्या काळांत जेन्ना काणी बरोवन दवरपाची परंपरा नाशिल्ली, तेन्ना काणी सांगपाची आनी आयकुपाची परंपरा आशिल्ली. सांगपी जितले अदीक प्रमाणान काणयेची ओड निर्माण करतालो, तितली काणी रंगत वताली. सांगपी विंगड विंगड शैलीतल्यान काणीयेक जीव हाडटालो. पूण काळ मुखार गेलो तसो लोकांक कथा वाचूंक दिवपाच्या हेतान नवे नवे यत्न जावपाक लागले. 14व्या शेंकड्यांत चोसर आनी बोकाचीओ ह्या इटालीयन लेखकांनी कल्पनाविलासाचेर आदारून बरयल्ल्यो कथा सुरसकथा म्हूण नांवा रुपाक आयल्यो आनी कथा एका नव्या भेसांत वाचका सामकार आयली. उपरांत 19व्या शेंकड्यांत युवरोप-अमेरीकेक नेमाळ्यां वरवीं ल्हान व्हड बरपावळ उजवाडा येवपाक लागली. हांतूंतल्यान कथेचें नवें तंत्र जल्माक आयलें आनी कथा एक प्रकार म्हूण संवसारांत आपली जागा निर्माण करपाक लागलो.

कथा मनशाचें जिवीत तशेंच समाजाचें पडबींब रेंखटावपाक लागली. अनुभवाच्या आदारान कथा वास्तवीक जिवीत प्रकट करपाक लागली. लेखकांनी कथेंतल्यान समाजाचे प्रस्न मांडटा आसतना एकदंर कथेचो पांवडो उंचेल्या थरार व्हेलो. संवसारीक मळार कथेची व्याप्ती वाडत गेली. भारतांत लेगीत वेदीक काळा सावन कथा आपलें अस्तित्व टिकोवन आसा. दरेका भाशेंत कथा प्रबळ आनी दर्जात्मक जायत गेली. जिवीतांतल्या सत्याचो सोद घेवपाचें काम कथा करपाक लागली. कथेंतल्यान परिवर्तनाचो होवस सामकारा येवपाक लागलो. कथा फक्त समाज प्रबोधन करी नासतना मनशांच्या वृत्तींचो सोद लेगीत घेवपाक लागली.

काळा प्रमाण कथा बदलत गेली. साबार आयामांनी कथेंत उदरगत दिसपाक लागली. कथा विविधतायेचीं रुपां घेवन प्रवास करपाक लागली. संवसारीक तज्ञांच्या तर्कांच्या आदारान कथेचे प्रकार जल्माक आयले. कथेचो प्रभाव सर्वसामान्य मनशाचेर पडलो आनी कथा विकसीत जायत गेली.

3.2 कथेची व्याख्या:

संवसारांतल्या म्हालगड्यांनी कथेच्यो जायत्यो व्याख्या दिल्यात. ह्यो व्याख्या कथा ह्या प्रकाराचो मुळासावन अभ्यास घडयतात. देखीक;

- एलिझाबेथ बॉवेन हांच्या व्याख्ये प्रमाण,

“The first necessity of a short story at the out set is necessities.” 1

अर्थात, कथेच्या रचणुकेची गरज हो कथेचो सगळ्यांत मुखेल आनी म्हत्वाचो गूण आसा. गरजेतल्यान जायते विशय सामकारा येता आनी हाताळपाक वाव फाव जाता.

- एच.ई. बेट्स हांच्या व्याख्ये प्रमाण,

“The short story can be anything that the author decides it shall be.” 2

लेखकाक जें भावता, जें लेखक अणभवता तें मांडपाचो हक्क लेखकाक आसता. आपल्या विशयाक कथेचें स्वरूप दिवपाक कशे तरेन विशयाची मांडणी करची ते कथेच्या शेवटा मेरेन पुराय प्रक्रिया ही लेखकाची स्वतंत्र प्रक्रिया आसता.

- मराठी लेखक भालचंद्र नेमाडे हांणीं दिल्ल्या व्याख्ये प्रमाण;

“कथा हा कमीत कमी लांबीचा, चिंचोळा, भाषिक अवकाश पुरविणारा, एकसुरी आशयसुत्रातून स्थलकालाचे संकुचित म्हणून तीव्र संवेदना देणारा प्रकार आहे. दिर्घकथेंत लांबी वाढते, अवकाश वाढतो तर आशयसूत्र एकसुरीच राहते. लघुकथा व दिर्घकथा या दोन्हीवर लांबीच्या कमाल मर्यादा आहेत.” 3

ह्या व्याख्ये प्रमाण कथा हें एक प्रभावी माध्यम आनी हांच्या आदारान कथेचे साबार प्रकार आपल्या परिणामकारक स्वभावा वरवीं काळाचें दर्शन घडोवपी असो प्रकार आसा. दिर्घकथा, लघुकथा सारके प्रकार कथेचे प्रकार एकंदर कथेक वर्चस्व जोडून दितात.

अशे तरेन साबार अभ्यासकांनी कथेची व्याख्या आनी संकल्पना सांगून कथेचो पावंडो घालून दिला. ह्यो व्याख्या कथेच्या आत्माची वळख घडयतात.

3.3 कथेचे घटक:

कथा निर्माण जातना जायत्यो गजाली म्हत्वाच्यो थारतात. दरेक कथा साबार घटकांच्या आदारान फुलता आनी फळटा. कथेचे कांय मुखेल घटक म्हणल्यार;

1. निवेदन

निवेदन हें कथेचें खाशेलें आंग जावन आसा. बरोवपी आपल्या मनांतल्यो गजाली सांगपाच्या उद्दीश्टान निवेदकाक जल्माक घालता. निवेदक फक्त कथेंतलेंच न्हय तर कथेंतल्या भायल्या तशेंच भितरल्या गजालींचें तेचभायर लेखकाच्या भविश्याचें सुत्रसंचालन करपाचें काम करता. हांतून हांव ह्या सर्वनामाचो वापर जाता. जेन्ना निवेदक कथेंतलें पात्र जावन वावुरता तेन्ना ताका पात्रमुखी निवेदक वा प्रथम पुरूश निवेदक म्हणता. निवेदक कितें घडलां, कितें घडटा आनी कितें घडटलें हाची चत्राय दीत आसता.

2. संवाद

खंयंच्याय साहित्य प्रकारान संवाद हो महत्वाचो घटक आनी ताची गरजेची भुमीका आसता. लेखकाक कथा विशयाकून पयस दवरपाक संवाद आदार करतात. कथानक शब्दांच्या माद्यमांतल्यान व्यक्त करतना

ताका लय आनी गती हाडपाचें काम संवाद करता. पूण संवाद हे खयंय घेतले म्हणून जायना. ते जाय थंयच येवपाक जाय. बरे संवाद आसत जाल्यार वाचपी वाचतना ती मजा घेता. संवाद वाचप्याच्या मनाचेर परीणाम करता, प्रभाव घालता. बरे संवाद आसल्यार ती कथा बरी म्हणपाक जाता.

3. वातावरण

हो एक कथेचो खास घटक जावन आसा. कथा ज्या थळार, ज्या काळार घडटा, त्या थळाक वा काळाक वातावरण आसता. जसो मनीस भोंवतणेंच्या वातावरणा बगर रावपाक शकना तशेंच कथा वातावरण निर्माण केल्याबगर फुलना. कथेन जर वातावरण निर्मीती बरी आसत जाल्यार वाचपी आपुणूय त्या वातावरणान गुंग जाता आनी कथा ताजे मेरेन बरे तरेन पावता. कथा गुणांनी बरी आसली तरी ती वातावरणा बगर सोबना.

4. भास शैली

भास शैली हो खाशेलो घटक जावन आसा. पूण भास शैली म्हणल्यार कथा न्हय. ज्या आदारान लेखकान शब्दांचो अर्थ वापरला, जंय म्हणी, पोरण्यो उतरावळी वापरल्या ती भास शैली. ह्या भास शैलेंत एके तरेची लय आनी गती आसची पडटा. ही लय संवाद, विरोध आनी समतोल ह्या तीन घटकांचेर आसता. जितले बरे तरेन भास शैली मांडप जाता, तितलो कथेचो सार वाचप्या मेरेन बरे तरेन पावता.

5. पात्रां

कथानक फुडें व्हरपाक पात्रांचो मोलादीक वाटो आसता. राय कथा पात्रां जितीं दवरता. पात्रचित्रण बरें जालें जाल्यार ती कथा वाचप्याच्या मनाचेर परीणाम घालता. हीं पात्रां वायट, बरीं, मायेस्त, झगडाळू आसूं येता. तेन्ना तांणी कथेच्या गरजे प्रमाण भुमीका बरे तरेन साकारली जाल्यार ती कथा वाचप्यामेरेन बरे तरेन पावता. सगळ्यांत महत्वाचें म्हणल्यार कथेन थारावीक पात्रां आसची पडटा.

6. संघर्श

खंयच्याय कथेंत संघर्श खाशेली भुमिका साकारता. खंयच्याय कथानकांत कसलो ना कसलो संघर्श आसता. हो संघर्श मनशां मदलो, पंगडां मदलो आसूंक शकता. जर विरोध हें कथेचें आंग मानून आमी मुखार वचत जाल्यार आमकां हाची अदीक प्रमाणान जाणीव जाता. ह्या संघर्शाचो शेवट हो सुरवाती सावन निमणे मेरेन दिश्टी पडटा.

3.4 कथेचे प्रकार

1. इतिहासीक कथा

ह्या प्रकारान इतिहासान घडून गेल्या प्रकारांक धरून कथा बरोवप जाता जाका इतिहास गवाय आसा. ह्या प्रकारान कथानक पात्रांच्या आदारान इतिहासाची गवाय दिता. हातून पात्रां जीं आसता तीं इतिहास घडोवपाक कारणीभूत आसता. इतिहासांतले पराक्रम, झुजां, गजाली, राजा-राणीं हाच्यो घडणुको ह्या कथांनी दिश्टी पडटा. हांतून निवेदक जो आसता तो तटस्त आसचो पडटा. इतिहासीक कथा आमच्या मुखार इतिहास दवरता.

2. समाजीक कथा

समाजीक ह्या प्रकारान समाज हो केंद्रबिंदू दवरून रासवळ जिणेंतले विशय घेवन समाजीक कथा बरयतात. भोंवतणच्या वाठारांतली मनशां, तांचो सभाव, चाली-रिती, रुढी-परंपरा, लोकांचो संघर्श ह्यो सगळ्यो गजाली ह्या कथांतल्यान व्यक्त करता. लोकांचे समाजीक गोश्टीं विशीं ज्ञान वाडचें देखून ह्यो कथा जल्माक येतात. ह्या कथांतल्यान समाजाक देख दिवप हें ह्या कथांचे कर्तव्य जावन आसा. समाजांतल्या घडणुकां विशीं समाजाक जागृत करप हें ह्या कथाचें खाशेलेंपण.

3. विज्ञान कथा

आयच्या विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या युगान विज्ञानीक कथांचें खूब म्हत्व आसा. विज्ञानातले विशय घेवन लेखक विज्ञानांतले संदर्भ लोकांमुखार मांडटा. आयच्या यूगान आमचो संदर्भ विज्ञाना कडेन खूप येवपाक लागला देखून अशा वेळाचेर विज्ञानीक कथा येवप साहजाजीक. विज्ञानातले मुद्दे कथेंतल्यान मांडून लोकांमेरेन ते बरे तरेन पावोवप इतलोच विज्ञानीक कथाचो हावेस जावन आसा. फाटलो आनी आयचो काळ, आयचो आनी फाटलो काळ हांतुतलो फरक ह्या कथांतल्यान दिश्टी पडटा. ह्यो कथा कल्पना आनी सत्य हांचो मेळ दाखयता.

4. साहस कथा

सैमीक संकश्टां मनशान निर्माण केलीं पूण तांच्या आड झूज दिवन जैत मेळोवन वाचप्याभीतर धाडस हाडपी कथांक साहस कथा म्हणटा. कितलेय हाल सोसले, त्रास भोगले, संघर्शाक तोंड दिलें पूण निमाणे कडेन ताचेर जैत मेळयलें अशे हे अनूभव कथेंतल्यान मांडून वाचप्यामदीं साहस निर्माण करता. ह्यो कथा चडशो तरणे पिळगे खातीर बरोवप जाताल्यो जेणेकरुन त्या पिरायेचेर तांचे भितर धाडस निर्माण जावचें.

5. विनोदी कथा

कथेंतल्यान विनोदाची भावना पर्गटावपी कथेक विनोदी कथा अशें म्हणटात. हो विनोद साबार तरांनी आसपाक शकता. विनोदी कथे कडेन वाचक चड प्रमाणान आकर्शीत जाल्लो दिश्टी पडटा. साहित्य प्रकारान विनोदी कथा खूप उण्यो दिश्टी पडटा. कोंकणीत अ.ना. म्हांबरो, मधुसूदन जोशी सारख्या लेखकांनी ह्यो कथा बरोवपाचो यत्न केला. हो कथा प्रकार केळोवपाक लेखका कडेन लेगीत विनोदाची धरती आसप गरजेची आसा. ह्या कथांतल्यान लोकांच्या तोंडार हांसो हाडप हीच ह्या साहित्य प्रकाराची मोख आसा. ह्यो कथा मनोरंजन आनी समाजीक जागृताय करपाचें काम करतात. जरी ह्या कथांचे लेखन कमी जालां, ह्या कथांचो साहित्य प्रकारान मोलादीक वांटो आसा.

6. ग्रामीण कथा

ग्रामीण कथेंत ग्रामीण जिणेचें वर्णन जाल्लें दिश्टी पडटा. भास, चालीरिती, पंरपरा, जिवन पध्दत हांच्या आदारान ग्रामीण जिणेचें रहणीमान कथेंत पडबिंबीत जाता. ग्रामीण जिवीतांतले प्रस्न तशेंच तांच्या जापे मेरेन पावपाचो सामान्य मनशाचो संघर्श कथेंत दिश्टी पडटा. ह्यो कथा वास्तवीक जाल्ल्यान वाचक वर्गांत अदीक प्रभावी थारतात.

3.5 कोंकणी कथेचो इतिहास: एक नियाळ

आधुनीक कोंकणी कथेची सुरवात शणै गोंयबाबाल्या ‘म्हजी बा खंय गेली?’ ह्या कथेंतल्यान जाली. 1933 वर्सा आयिल्लो ‘गोमंतोपनिषद खंड 1’ कडल्यान कोंकणी कथेचो प्रवास सुरु जालो. गोंय मुक्ती आदीं 1935 वर्सा जयवंत कुलकर्णी हांणी ‘वोंवळां’ हो संपादीत संग्रह उजवाडा हाडलो. तशेंच 1936 वर्सा चंद्रकांत केणी हांणी ‘भूंयचाफी’ हो संपादीत संग्रह कोंकणी साहित्य सरितेंत हाडलो.

गोंय मुक्ती उपरांत कोंकणी कथेची पायाभरणी करपी लेखक म्हळ्यार चंद्रकांत केणी. तांचे ‘धर्तरी अजून जियेतली’, ‘आषाढ पावळी’, ‘एकलो एकसुरो’, ‘अळमी’ सारके संग्रह कोंकणी कथेंत म्हत्वाची भर घालतात. पुंडलीक नायक, दामोदर मावजो, महाबळेश्वर सैल, मिना काकोडकार, गजानन जोग, डॉ. जयंती नायक, एन. शिवदास, शिला कोळंबकार, हेमा नायक, देवीदास कदम, अशोक कामत, प्रितेश परसाई, शशांक सिताराम सारके कथाकारांनी कोंकणी कथा केळोवन कथेचो पावंडो उंचेल्या थरार व्हेलो. ह्या लेखकांनी आपल्या भोवंतणचे प्रस्न, लोकांच्यो वेदना आनी मानसीकतेचो थाव घेवन स्वतंत्र स्वरुपी कथांवरवीं कोंकणी कथेचो संवसार गिरेस्त केलो आनी करीत आसाता.

एकविसाव्या शेकड्याच्या सुरवेक जायते नवे लेखक कोंकणी कथा केळोवपाक लागले. तांतूत भालचंद्र गांवकार, रामनाथ गावडे, प्रकाश पर्येकार, अजय बुवा सारके लेखकांनी ही जबाबदारी आपल्या खांदार

घेवन समाजीक विशय मांडून कथेक मानाचो पाट मेळोवन दिलो. काळा प्रमाण कथेंत जाल्ले बदल आनी प्रयोग कथेच्या बेस बऱ्या फुडाराची गवाय दिवपाक लागले.

बायल लेखीकांनी कथेंत म्हत्वाची भर घाल्या. हातूंत नम्रता सालेलकार, माया खरंगटे, किरण म्हांबरे, ज्योती कुंकळकार, नयना आडारकार, जोफा गोन्साल्वीस सारक्यो लेखीका सर्वार्थान गिरेस्त अश्यो कोंकणी कथा उजवाडा हाडटात.

आयज लघुकथा, अती लघु कथा, दिर्घ कथा, अती दिर्घ कथा, कथिका सारके प्रयोग कथेक धरून जायत आसात. कथा वैश्वीक स्तरावेलें विशय मांडटा आसतना कथा हो साहित्य प्रकार गिरेस्त करीत आसा. साबार नेमाळ्यांनी, दिसाळ्यांनी कोंकणी कथा उजवाडा येता. नवोदीत लेखक संमेलनां, सर्तींतल्यान आपल्या अभिव्यक्तीक प्रकट करतात. कोंकणी कथा हेर भासांनी अणकारीत जायत आसा तशेंच भारतीय भासांतल्यो कथा अणकारीत जावन कोंकणीत येत आसात. आयचे युवा लेखक कथेच्या उज्वळ फुडाराची देख दितात.

3.6 कोंकणीतल्या ग्रामीण कथेंतलो प्रवास:

मनीस जेन्ना सावन उल्लोवक लागलो तेन्नाच्यान ताका सांगपाची आनी आयकुपाची आवड निर्माण जाली. आदिमानव अवस्थेन मनीस टोळ्यांनी रावतालो आनी जें कितें खावप जातालें तें एकठांय खातालो. सरभोंवतणी घडिल्ल्या घडणुकांचो नियाळ कथनात्मक रितीन घेतालो. अशे तरेन आमचे कडेन लोक कथा, प्राणी कथा, बोध कथा, निती कथा, भुतां-खेतांच्यो कथा अशे प्रकार आयले. आधुनीक काळांत युरोप आनी अमेरिकेंत तशेंच रशियेन कथा हो साहित्य प्रकार नव्या रुपान आयलो. ताचो प्रभाव भारताचेर पडलो आनी कथा वेगळ्या धोरणाचेर पावली. तांतूत नवे प्रवाह येवपाक लागले, नव्या तंत्रान कथा येवपाक लागल्यो. आधुनिक जिणेचे विशय येवपाक लागले. प्रादेशिकताये वांगडा

ग्रामीण जिणेच्यो कथा भारतीय साहित्यांत येवपाक लागल्यो. मराठींत ह्यो कथा १९५०-१९६० ह्या दसकांत आयल्यो.

कोंकणी भितर जेन्ना आमी साहित्याच्या साबार घटकांचो अभ्यास करतात, तेन्ना कथा हो साहित्य प्रकार आपली स्वतंत्र अशी भुमिका स्पश्ट करता. ह्या साहित्या प्रकारान समाजांतल्या वेगवेगळ्या विशयांक हात घालून साहित्याच्या नवे उपक्रमांक वाचा फोडल्या. कोंकणी कथा भारतीय कथा जावन नवें तंत्र घेवन फुलपाक लागल्या.

मुळांत मौखीक साहित्यान कथेन म्हत्वाची भर घाल्या. ग्रामीण कथा हें कथेचें अतूट आंग. ग्रामीण जिणेंतल्या संघर्शाचो तळाक वचून सोद लावपाची तांक कोंकणी कथेकडेन आसा. ग्रामीण जिणेंतल्या लोकांची मानसीकता, विचारसरणी, हुशारकाय कथेन अणभवपाक मेळटा. जेन्ना बरोवपी ग्रामीण कथा बरयता तेन्ना तो सैम, माती सारक्या साबार घटकांचें विस्तारान चित्रण करुन मनश्याकडेन आशिल्ल्या तांच्या नात्याची गवाय दिता. ग्रामीण कथा ही ग्रामीण विचारसरणी मुखार व्हरुन तिका ज्ञाय दिता. मुळांत कोंकणी कथेच्या इतिहासान १९७०-१९८० हें दसक खूप म्हत्वाचें कित्याक तर ह्या काळांत बरोवपी जशे चंद्रकांत केणी, दामोदर मावजो, गजानन जोग, वसंत भगवंत सावंत, पुंडलीक नायक, शिला कोळंबकार आदी लेखकांनी कथेक गिरेस्त केली.

कोंकणी ग्रामीण कथा म्हणतकीर कांय मुखेल नावां तोंडार घोळटात तीं म्हळ्यार पुंडलीक नायक, मिना काकोडकार, शिला कोळंबकार, देविदास कदम, प्रकाश पर्येकार सारके बरोवपी जांका ग्रामीण कथेचे शिल्पकार म्हणू येता. हांच्या कथांतल्यान ग्रामीण जिणेंतलें खाशेलेंपण आनी तांतूत वर्णायल्लें गिरेस्त दायज वाचतन अणभवपाक मेळटा.

पुंडलीक नायक सारको लेखक गरिबांचो संघर्श गरिबांची मनोवेदना, गावांतलें गांवपण आपल्या कथा लेखनांतल्यान मुखार हाडटा. सैम आनी मनशाक धरुन आशिल्ल्या गजालींचो ते सांगोड घालतात. गोंयच्या समाजांतलो दर एक घटक तांच्या कथांनी दिश्टी पडटा. तांचें साहित्य हें वास्तवीक जावन

आसा. तांचो ‘अदृक’ हो कथासंग्रह ग्रामीण जिणेचो दस्तावेज म्हणपाक जाता. शेती व्यवसाय, देव-देवस्पण, सैम, भाटकार-मुंडकार, धर्म, जात ह्या सारक्या विशयां भोंवतणी ते कथेचें कथानक उबें करतात. तांच्या लिखाणांतल्यान तांच्या विचारांचें, तांच्या मनोवृत्तीचें, लोकमानसाचें चित्रण पळोवपाक मेळटा.

एन. शिवदास हांचे ‘भांगरसाळ’, ‘म्हारूख’, ‘गळसरी’ सारके कथा संग्रह ग्रामीण जिणेचें वैशिष्ट दाखयता.

गजानन जोग सारको कथाकार गांवगीरे आनी शहरी जिणेचो सांगोड आपल्या कथेन घालता. तांचो पास्त हो कथासंग्रह गांवगिरे वाठाराची मानसिकता स्पश्ट करता. तांच्या कथांतल्यान तांणी मनश्याच्या मनोवृत्तीचो सोद खूप बारीकसाणेन घेतला हाची गवाय मेळटा.

दामोदर मावजो हांच्या कथांनी मोन्यो व्यथा, जिणेकडलो संघर्श व्हडा प्रमाणान वांचूंक मेळटा. तांचे साहित्य चडशें क्रिस्तांव समाजाच्या धर्तरेवेलें आशिल्ल्यान ताचो प्रभाव तांच्या कथांनी व्हडा प्रमाणान दिश्टी पडटा. ‘जागरणां’, ‘गाथन’, ‘रुमडफूल’, ‘भुरगीं म्हगेलीं तीं’, ‘तिश्टावणी’ सारके तांचे कथासंग्रह. जरी तांच्यो कथा मुळांत गंभार स्वरूपाच्यो आसल्यो तरी बरोवप्यान वापरिल्ली लेखन शैली आनी शब्दफेक वाचकांक भारायता.

डॉ. प्रकाश पर्येकार हो ग्रामीण कथाकार म्हणून फामाद आसा. तांचो वर्सल हो कथा संग्रह म्हळ्यार ग्रामीण कथेच्या मळार जाल्ली म्हत्वाची भर. सैमाचो सांबाळ करपी मनीस तांच्या कथांनी दिश्टी पडटा. तांची मोनेळ माया, काजरफळ, गळ्यांतलो खुरीस आदी उत्कृश्ट दर्ज्याच्यो कथा ग्रामीण कथेक वेगळ्याच पांवड्यार व्हरून सोडटात.

फक्त गोंयान न्हय तर हेर राज्यांनी लेगीत कथा लेखक सातत्यान बरयतात. कर्नाटकान एडवीन.जे.फ.डिसोजा जाल्यार केरळांन गोकुळदास प्रभू लेखन करतात. प्रभू हांचो अंतरआयामी हो कथा संग्रह उजवाडा आयला.

बायल लेखिकें भितर जयंती नायक हिणें आपल्या कथांतल्यान ग्रामीण जिणेचो सोद घेतला.तांचे गर्जन, अथांग सारके कथा संग्रह हें स्पश्ट करतात. तांच्या कथांनी कश्टकरी समाज, सोंशीक बायल, अंधश्रध्दा दिश्टी पडटा.

हेमा नायक हांच्या पयस, दुर्गावतार ह्या संग्रहांनी सोंशीक बायल आनी संवसार करपी बायलेचें चित्रण केल्लें दिश्टी पडटा.

उपरांत साबार संग्रह जशे नरेश नायक (गांवमन), प्रितेश परसाई (प्रारब्ध), वसंत सावंत (निवलकाणयो), देविदास कदम (जितें मर्ण, कांदळां), रामनाथ गावडे (उतळ जीण, पिशाक पिपळ, सावळ्यो, युवा कथा), शशांक सिताराम (नबत, परीघ) ह्या कथा संग्रहांनी ग्रामीण वाठारांतले चित्रण पळोवपाक मेळटा. हे कथा संग्रह ग्रामीण फाटभूंय घेवन आयिल्ले दिश्टी पडटा.

प्रकरण 4

रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी चित्रीत जाल्लें ग्रामीण जिवन, ग्रामीण अर्थवेवस्था आनी गांवगिरे राजकारण

4.1 ग्रामीण जिवन

4.1.1 रहाणीमान

4.1.2 कुटूंब वेवस्था

4.1.3 समाज वेवस्था, वर्ग संघर्श आनी शोशण

4.1.4 जिवन संघर्श

4.1.5 सोऱ्याचें वेसन

4.1.6 शिक्षण

4.2 ग्रामीण अर्थवेवस्था

4.2.1 गांवची अर्थवेवस्था आनी वैयक्तीक पांवड्यार अर्थवेव्हार

4.2.2 अर्थीक संघर्श

4.2.3 अर्थवेवस्थेंत परिवर्तन आनी ताचो परिणाम

4.3 गांवगिरे राजकारण

4.3.1 राजकारणांतलो भ्रश्टाचार

4.1 ग्रामीण जिवन.

ग्रामीण जिवन म्हणल्यारूच साहित्याचो आत्मो. लेखक रामनाथ गावडे हांच्या चारूय कथा संग्रहांनी(सावळ्यो, उतळ जीण, अवचीत आनी पिशाक पिपळ) ग्रामीण जिवन आयलां. तांच्या जिणेक स्पर्श करून गेल्ल्यो साबार घडणूको आनी प्रसंग तांणी आपल्या अणभव आनी अनुभुतीच्या आदारान कलाकृतींची निर्मिती केल्या, देखूनच तांच्यो कथा वास्तव दर्शन घडयता. लेखकान ज्या वाठाराक आनी लोकांक आपल्या कथांनी सुवात दिल्या तांचे रहाणीमान, कुटुंब वेवस्था, समाजवेवस्था आनी वर्गसंघर्शाक लागून जावपी शोशण, त्या लोकांचे जिवन संघर्श, सोऱ्याच्या वेसनाक लागून जाल्ली उद्ध्वस्ता आनी शिक्षण हे संकल्पनेक ग्रामीण जिवनांत कितलें म्हत्व आसा हाचो अभ्यास कांय वेंचीक कथांच्या आदारान केल्लो आसा.

4.1.1 रहाणीमान

लेखक रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी ग्रामीण जीवन जगपी लोकांची जिवन पध्दत, तांची घरां, जेवण-खाण, वेवसाय, विचारसरणी, चाली रिती, परंपरा, वाठार आनी एकंदर रहाणीमान ह्या सगळ्यांचो मिलाफ अणभवपाक मेळटा .

सैमाच्या गोपांत जल्म घेवन व्हड जावपी हो लेखक आपल्या अणभव परिघा भितरलो विशय हाताळटना, थळ आनी काळाचें दर्शन घडयतना सक्षम जालां हातूंत मात्तूय दुबाव ना. एक विशिश्ट वाठारातले विशय मांडटना थंयची मनशां, सैमसंपत, भास, सामाजीक रिती, रिवाज, भुगोलीक वाठार, दिसपट्टे वेव्हार, सर्वसामान्याचें सूख दुख, उमाळे हें सगळे तांणी आपल्या साहित्यांत सर्वोत्तम पध्दतीन अभिव्यक्त करून जैत मेळयलां. मोलें हो वाठार आनी खास करून थंय सरल्या हेमाड लोकांच्या जिविता

विशी, वायट- बऱ्या चाली- रिती विशीचें चित्रण करून लेखकान त्या विशिश्ट वाठाराचें एके तरेन दस्तावेजीकरण केल्ले दिश्टी पडटा.

लेखक रामनाथ गावडेन ज्या मनशांक आपल्या कथांनी अभिव्यक्त केल्यां त्या लोकांच्यो सावळ्यो ‘सावळ्यो’, ‘उतळ जीण’, ‘अवचीत’ आनी ‘पिशाक पिपळ’ ह्या कथा संग्रहांनी चित्रायल्ल्यो दिसता. गोंयचो एक सुंदर, सैमपिशें लावन दिवपी हो मोलेंचो वाठार पूण मिनाखणीक लागून सैमाचेर हावळ येता आनी ताचो परिणाम खंय ना खंय थंयसरल्या लोकांचेर जाता. चिमणी आनी कोल्वाचे बारिकशे खोपट, बारिकूच मातये पाऱ्याचें घर, एका भाळ्याक नळे जाल्यार दुसऱ्याक कोलू अशें हांगा सरल्या गरीब लोकांचो एकमेव आसरो. पोटाची भूक भागोवंक भाकरी, पेज हेच अन्न तांचे धन. संडासाची सुविधा कांय लोकां कडेन नाशिल्ल्यान डबो घेवन दोंगरार वचप, बांदार बसप करतात. शेती वेवसाय, गोरवां- बोकडां पोसप, कुळागरां- भाटां हेच तांचे उत्पन्न. खणवेवसाय येतकच मात थंयसरलो लोक खणीक कामाक वता. भ्रश्ट राजकारणांत गरीब मनीस शेणलेलो दिश्टी पडटा. भोळो आनी भावार्थी मनीस भाटकारा खातीर मर मर काम करता. पूण संकश्टाचेर मात करपाची, मानसीक तयारी ह्या लोकां मदी दिश्टी पडटा. देव देवस्पणान खर विश्वास आशिल्ले आनी अंधश्रद्धेचे भकीक पडिल्ले लोक ह्या समाजांत दिसता तरीय लेगीत गांवचे शिकिल्ले तरणाटे अंधश्रद्धे प्रती विद्रोह करतना दिसता.

4.1.2 कुटुंब वेवस्था

रामनाथ गांवडे हांच्या कथांनी कुटुंब वेवस्था नात्या पात्यांनी अस्सल परंपरीक जीण जगपी कुटुंबांचें चित्रण जालां. कांय कुटुंबांतली नाती एकमेकां कडेन संबंदान घट विणिल्ली आसा तर कांय पिसूडलेली. लेखकान कुटुंबवेवस्थे अंतर्गत जे प्रसंग घडटात तांचो बारीकसाणेन अभ्यास करून ते आपल्या कथांनी चित्रायल्या. तेच तरेन कांय कडेन संयुक्त कुटुंबा दिसतात जाल्यार चडशीं विभक्त कुटुंबांचे चित्रण केला.

सावळ्यो ह्या कथा संग्रहांतली पयलीच कथा पळयली जाल्यार हे पारवती विधवा बायलेचे कुटुंब आनी आवडू तिची शेजान्न घोव सोरो पिवून आसून नासून एकूच ही दोनूय कुटुंबा दळडीर आनी गरिबीच्या चक्रांत घुसपल्ली दिसता. तेच तरेन पारवतीचो भाव येवपाचो आसता तेन्ना ती आपली गरिबी विसरून ताच्या येवकाराची तयारी करता. एक भाव आनी भयण हांच्या सुंदर नात्याची ही एक गवाय. “आनी तुकां खंयची कापोत तर गे?” (अशेय दीस, पा.नं.3) आवयक आपल्या भुरग्यांचो हुस्को आसताच हातूंत मात्तूय दुबाव ना पूण एका भुरग्यान आपले आवयचो हुस्को करप म्हणल्यार एक घटमुठ नात्याची देख. भुरग्याचेर बरे संस्कार करपाक कुटुंबाचोच हातभार आसता हे अशेय दीस हे कथेंतल्यान जाणवता.

भुरग्यां कडेन जायत्यो चूको घडटात आनी ताका लागून कुटुंबांत सहजा भासाभास जाता पूण खुबशे फावट आवय आनी बापूय हांचे मदी भासाभास जाता तेन्ना बापायचो हात उखालता आनी हें खास करून ग्रामीण कुटुंब वेवस्थेंत जड घडटा. ‘चूक’ हे कथेंत अशेंच जाता. “त्याच बोवाळांत ‘ठा! ठा!’ आनी बोवाळ एकदम बंद! घडये बाप्पान आवयचेर थापटां फुलयलीं दिसता. हय तर, भयण रडत, रडत ‘आवय, आवय’ म्हणटालें. म्हजें वांगडाच काळीज हाल्लें!” (चूक, पा.नं. 39) भुरग्यान कितेंय बरें केल्यार बापायचें नांव आनी वायट केल्यार आवयक बोट दाखोवप हे ग्रामीण कुटुंब वेवस्थेंत घडटा.

जमीन, घरा-दाराच्या वाट्याक लागून कुटुंबांत झगडीं, किजिलां, कलह, मतभेद आनी अंतर निर्माण जाता. ‘भावकी’ ही कथा घेतल्यार वयले विधान स्पश्ट जाता. ‘एका वेळार तेंची भावकी पळोवन लोक म्हणटाले-“ही खरी राम लक्ष्मीणाची जोडी सोबता आं.” आनी आता तेंच लोक म्हणटात “असली दुस्मानकाय मात आमी केन्ना पळोव नासली रे!” (भावकी, पा.नं.93) इतिहास आनी वास्तवांत लेगीत पळयले जाल्यार घराच्या वा जमनीच्या वाट्याक लागून जायती कुटुंबां उद्ध्वस्त जाल्ली दिसता.

कुटुंबांतल्या दर एकां सदस्याक मोग, वात्सल्य हाची गरज आसता आनी जर तर त्या कुटुंबात एक मनोरूग्ण आसत जाल्यार ताका ताची चड गरज आसता. भार हे कथेंत अशेंच घडटा. “आरे गद्या, देवान तुकां मात्तूय कशी अक्कल दिवना काय म्हणटा. आनी तेणेन तुका आमच्याच घरांत जल्माक घातला

तो, तूं खंयच्या गाडवागेर किद्याक जल्मलो ना? खावपा- जेवपाचें आनी वेळार भक मारपाचें बरें कळटा मरे.....दुसरें, थापट पडच्यापयली तोंड घेवन चलूंक लाग हांगाचो!” (भार,पा.नं.35) गोपाळाक ताचो दादो आनी व्हनी ताका कुस्कूटा समान लेकतात आनी ताचेर बहिश्कार घालतात. कुटुंब म्हणटाना मोग, माया ही भावना सहजा दिसता पूण ह्या कुटुंबांत ती दिसनात.

एक कुटुंब बरे तरेन चलपाक, भुरग्यांचो फुडार बरे तरेन जावपाक घोव आनी बायल अर्थात दांपत्य हांचो सांगात खूब म्हत्वाचो. बायलेक आपल्या घोवाचो न मेळपी साथ तांचो पुराय कुटुंब उद्ध्वस्त करता हाची देख ‘सूख ‘ ही कथा दिता.

एक दादलो जेन्ना आपली बायल आसून लेगीत एके दुसरे अस्तुरेचेर दोळो दवरता तेन्ना ताचे बायलेन पळयल्ली संवसाराची सगळी सपनां मातीमोल जाता हाची देख ‘शेक’ ही कथा कोसळिल्ले कुटुंबीक जिणेचे दर्शन घडयता. तेच तरेन लिंगीक दुयेंसाक लागून आयज कितलेशेच घराबे उद्ध्वस्त जाल्या. असल्या दुयेसांक लागून जो गैरसमज आमी पाळटा ताका लागून बारीक सारीत झगडे जातात पूण हांचेर मात करून नाते सांबाळपाची देख ‘रिपोर्ट’ ही कथा दिता. अशा कांय कथांनी परंपरीक कुटुंब वेवस्था पळोवपाक मेळटा.

4.1.3 समाज वेवस्था, वर्ग संघर्श आनी शोशण

रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी जातीय एकचार दिश्टी पडटा कारण झगडी वा केस्तांवा जाल्ल्याचो उल्लेख उण्या प्रमाणांत जाला. जाती वेवस्थेचे एक बरें चित्र उबें केल्ले दिसता. खंयचेय साहित्य पळयतना ते मुखेलपणान समाजाचेर भाश्य करताना दिश्टी पडटा. जात, वर्ग हांचे प्रतिनिधित्व करता. समाजांत मनीस हो केंद्रस्थानार आशिल्ल्यान जातीय वा वर्ग वेवस्था थंय कार्यरत आसता. जेन्ना ग्रामीण वेवस्था पळयता तेन्ना शेती वेवसाय हो तांचो मुखेल वेवसाय आशिल्ल्यान शेतकार समाज येता. उपरांत

त्या शेतकाराक शेतान लागपी वस्तू करून दिवपी मेस्त येता. अशे तरेन दर एक वेवसाय एकामेका कडेन जोडून आसता. वेवसाया वयल्यान जात थरयल्ली आसता आनी ग्रामवेवस्थेंत तिका एक विशिश्ट सुवात मेळटा. हेच वेवस्थेंत उच्चवर्गीय, मध्यमवर्गीय आनी सकयल्या वर्गांतले अशे कांय गट तयार जाल्ले दिश्टी पडटा. जात आनी वर्ग हांका दरून भेदभाव जाता आनी चिड्डूपी आनी चिड्डल्लो समाज दिसता. रामनाथ गांवडे हांच्या कथांनी गरिब- गिरेस्त, धनगर, गांवकार, म्हाजन, शाळेंतलो मास्तर, भाटकार, गोरवांचो राखणो, पुजा-विधी/क्रिया करपी भट, गांवा खातीर घाडपण/मागणें करपी घाडी आदी वर्ग आनी जातींतल्या लोकांचो उल्लेख जाला. हांगा भाटकारांची कुटुंबां उच्च-माध्यमवर्गी जाल्यार हेर जातींची कुटुंबां गरिब गटांत म्होडटात.

अर्थीक नदरेन बळकट आशिल्लो वर्ग सकयल्या घटकांचे नकळत शोशण करता हाची देख 'वालोर' ही कथा दिता. इटबा हो एक गरीब दुबळो मनीस आपलें आनी आपल्या कुटुंबाचे पोट भरपाक देसायाचे काम करता आनी निमाणे कडेन देसाय आपल्याच लागीं पयशे ना म्हूण इटबाक तो कांयच दिना पूण जेन्ना देसायाचो चलो चवथीक फोग उणो पडटलो म्हूण आपल्या बापाय कडेन पयशे मागता तेन्ना तो ताच्या हातार कितल्योशोच शंबरांच्यो नोटी उडयता. हांगा देसाया हो इटबा आनी आपल्या पुताचो वालोर दाखोवन दिता.

भाटकार कसो गरीब मुंडकारांक त्रास दिता वा तांचो फायदो घेता असले कांय प्रसंग तांच्या कथांनी आयिल्ले दिश्टी पडटा. देखीक- 'ते तिनशें धा रूपया' हे कथेन पयशांची आशा दाखोवन गांवांतल्या गरीब भुरग्यां कडल्यान कामां करून घेता पूण निमाणे कडेन तांका उणे पयशें दिवून फटयता. तेच तरेन 'बतीक' कथेंत भाटकार गरीब, अशिक्षीत लोकांची शेतां आपल्या नांवार करतना दिसता. "तुजें कशें जातले? आमच्यो इतल्यो पिळग्यो त्या शेतार पोसल्या. इतलीं वर्सां आमी ते कसता, पुणून केन्नाच आमकां कोण भाटकार लागोनासलो." (बतीक, पा.नं.115) विठो आपल्या काळजांतलो हुलोप व्यक्त

करता. हांगा पिळग्यान पिळग्यो चलत आयिल्लो भाटकार मुंडकार वा भाटकार आनी एक गरीब मनीस हांचो संघर्श दिसून येता.

पुराय गांवाचेर अधिकार मेळोवपी गांवकार हो रामनाथ गांवडेल्या कथांनी मुखेलपणान दिश्टी पडटा देखीक ‘मुठय’, ‘उतळ’ आनी ‘पिसावल्लो रूख’. जंय जंय निर्णय घेवपाचो आसता थंय थंय गांवकार दिश्टी पडटा. ‘हरशीं हावूंय गांवकार, हांव रोट घालून नाल्ल फोडूक शकतालो.’ रामनाथ गांवडे हांच्या कांय प्रसंगांच्या माध्यमांतल्यान तात्कालीन जातीय वेवस्थेचो वेध घेतिल्लो दिसता. वेगळ्या वेगळ्या जातीच्या लोकांचो कथांनी जाल्लो उल्लेख असो जालां- ‘आरे हें तें त्या देवळान आसता तें न्हू?’ (वालोरे, पा.नं.12), ‘बाकिचेच गवळी बोकडां घेवन येयल्ले’ (हृदयराणी, पा.नं.15), ‘तें शेत आसलें सावळ्या गांवकारालें’ (चूक, पा.नं.35), ‘इतल्यान थंयच्या गांवकारांचे आनी म्हाजनांचे बरेंच फावता’, ‘ह्या रेड्याक मारपाचो मान एका म्हाजन म्हणून समजुपी म्हाराच्या घराण्याक दिला’ (मुठय, पा.नं.55,56),

4.1.4 जिवन संघर्श

संघर्श हो जिवीताचो एक भाग आसलो तरी ग्रामीण वाठारांतल्या लोकांक तो चड प्रमाणांत भोगचो पडटा. हाचे मुखेल कारण गरिबी. आपले आनी आपल्या कुटुंबाचे पोट भरपा खातीर ह्या लोकांक धडपडचे पडटा. तांचे जिवन दुख, त्रास, अन्याय सारकिल्या गजालींच्या जाळ्यांत शिरकल्ले दिश्टी पडटा.

“पारवती, दिसूच तसले येयल्या. आपल्या मनश्याची वळख सुदीक दवरूंक दिना.” (अशेय दीस पा.नं.7) जेन्ना आपल्या पोटाचो प्रस्न येता तेन्ना मनीस मनशाक वळखना. आपलो भुरगो वा हेर कोणाचीय भुरगीं जेन्ना उपाशी आसता तेन्ना एक आवयचे काळीज कशें चुरचुरता तें हे कथेंत पळोवपाक मेळटा. हे

कथेंतली आवडू ही विधवा बायल आनी पारवती जिचो घोव सोरो पीता, ही दोगांय बायलां गरीब परिस्थितीन आपले घर साबांळटात.

“आपलें जिवितूच नरकांतले, आपणें फाटल्या जल्मांत कसले तरी पाप केल्ले म्हणून असली कामां करची पडटा....सकाळी च्याचो घोटूय मारीनासतना येयल्लो. हरशीं म्हणोन ह्या दिसानी भूक सोसपाची तांक तेज्यांत येयल्या. पुणून कितली?..”(वालोर,पा.नं.10) देसायागेर काम करतना तांची हळशीक पाटल्यांत भरून माथ्यार घेता तेन्ना ती हळशीक इटबाच्या माथ्या वयल्यान आंगार वत्ता. एक बापूय आपल्या भुरग्यांची सगळी गरज मेळोवपाक आनी इत्सा पुराय करपाक कसल्याय कश्टांक तोंड दिवपाक तयार आसता हाची देख ही कथा दिता.

‘हृदयराणी’ ही एक धनगर समाजाचेर आदारिल्ली कथा आसा. सावू हो बोकडांचो राखणो. ताका रामीला कडेन मोग जाता पुण लग्ना वेळार हुंडो सारकिल्ली परंपरा आसता. चल्यान चलयेक दिवून ताचे कडेन लग्न जावप अशी परंपरा ह्या समाजांत आसा. सावू गरीब आशिल्ल्यान ताका ते जमना तरी आपूण रीण काडून, सगळे विकून ताचे कडेन लग्न जावन ताका आपल्या हृदयाची राणी करपाचो हावेस तो उक्तायता.

जिवन संघर्श दाखोवपी आनीक एक अप्रतीम कथा म्हणल्यार ‘घोंटेर’. सुकण्याचें उदाहरण दिवन मनशाक ज्या संघर्शाक तोंड दिवचे पडटा ताचेर भाश्य केल्ले आसा. पावसाक लागून सुकड्याचें घर फुगून मोडून पडटा. उपरांत दुसरेय घर ताका खणीक लागून सोडचे पडटा. ताका आनी ताचे आवयक एक भाटकार आपले भाट राकपाक व्हरता. पुण थंय सुकडो वायट संगतीक लागून सोरो पिवून भाटकाराचे नाल्ल चोरून विकता. हे जेन्ना भाटकाराक कळटा तेन्ना तो तांका भायर काडटा. निमाणे कडेन सुकडो, ताची जाणटी आवय, बायल आनी ल्हान भुरगो बेघर जातात. आसरो नाशिल्ल्यान तांका वायट परिस्थितीक तोंड दिवचे पडटा.

पोट मनशाक कितेंय करपाक लायता. ‘कूड’ हे कथेंत एका भुरग्याची आवय रेल्वेंत देह-विक्रय करून पयशे जोडटा. ती म्हणटा- “माफ करा. हे काही मी मुद्दाम करत नाही. आपल्यासारखे कोण तरी असतात म्हणून आमचं पोट चालतं. हा संसार मतलबी आहे. आपल्या फायद्याशिवाय लोणलाच काही देत नाही!” (कूड, पा.नं.62) हे कथेचो खोलायेन अभ्यास करतकच स्वताची कूड स्वताच्याच पोटा खातीर विकची पडटा तेन्ना एका मनशाची अर्थीक परिस्थिती कशी आसूं येता ही एक विचार करपा सारकी गजाल.

4.1.5 सोऱ्याचें वेसन

ग्रामीण जिवन पळयतना सोरो हो खुबशा लोकांच्या जिवीताचो भाग जाल्लो आसता. शेतांत वा हेर कडेन काम कश्ट करून थकाय पयस करपाक हे लोक सोऱ्याचो आदार घेतात. सोरो पिवून खंयीय रसत्या कुशीक पडप वा घरा येवन बायल भुरग्यांक मार बडय करप हे तांचे सदिचेच आसता. जिवीतांत आयिल्या संघर्शाक तोंड दिवपाक ते सोऱ्याचो आदार घेतात.

‘अशेय दीस’ हे कथेंत पारवतीचो घोव कुटुंबाची गरीब परिस्थिती आसून लेगीत सोरो पीता. ‘पुणून तेका तें सोऱ्याचें आनी मडक्याकूच पावना.’ (अशेय दीस, पा.नं.5) पारवतीच्या घोवाच्या ह्या स्वभावाक लागून तांची परिस्थिती आनीक वायट जाता.

‘घोंटेर’ हेवूय कथेंत सोऱ्याक लागून एक बरो कुटुंब उद्ध्वस्त जाल्लो दिश्टी पडटा. ‘सुकड्याचेंय तेंच जालें. सांगाताक चार इश्टूय मेळ्ळे. मागीर विचारता? पान- विडयेवयल्यान सोऱ्याचेर पावलें. तवनासपणांय वाडली’ (घोंटेर, पा.नं.106) सुकड्याचे हे वायट सवयेक लागून भाटकारान तांका रावपाक दिल्लो आसरोय ना जालो.

‘रिपोर्ट’ कथेंत सोऱ्याक लागून घोव आनी बायलेच्या नात्यात अंतर निर्माण जाता आनी अमिताचो घोव अमराच्या भलायकिचेर जाता. ‘पूण सोरो बंद करूंक नाशिल्ल्यान जाय तसो परिणाम जायनासलो. आनी तो सोरो सोडिना म्हण अमिताय ताचेकडेन जाय तशें लक्ष दिनासलें.’ (रिपोर्ट, पा.नं.55)

‘मुदयाळो देंवतार’ कथेंत दादो गांवचो घाडी आसता. ताणे लोकांखातीर केल्ले घाडीपण गांवच्या बेबद्याक आवडना. घडये ताका ताची फटींगपणा खबर आसता देखून तो म्हणटा- ‘आरे पापया खंयच्या देवाचे उतर घेवन बसला तू? हो, हो देव. हो खेव मरे!’ (मुदयाळो देंवतार, पा.नं.113) अशे तरेन सोऱ्याच्या नेटान बेबदो आपल्या मनातलो घुस्मटमार मोठ्यान सगळ्यांक आसकूंक येता तसो उलयता.

हेर कडेन सोऱ्याचो उल्लेख मेळटा तो असो. ‘जोडीचें किदें मेळटा तें आदोगादाच्या पोटाक आनी उल्लेंले सोऱ्याक!’ (भालकी, पा.नं.92), ‘सोऱ्याचें नांवूय घेयनासलेलो मधू रोटाक घालून उरलेलो सोरो कुट्ट करून पियेलो आनी तोंड वाकडें करीत म्हाका हासलो’ (उतळ, पा.नं.15), ‘हांव सोरो पियेल्यार तुज्या बापायचें किदें वयता? आगो रांडला, हांव जोडटा हांव म्होडटां. कोणाक नागोवन पियेना!’ (सूख, पा.नं.86)

4.1.6 शिक्षण

ग्रामीण समाजांत शिक्षणाक चड म्हत्व दिल्ले दिसना. ताची कारणा वेगवेगळी आसूं येता. ग्रामीण जिवन म्हणल्यार गरिबी आनी कश्टकरी समाज. आपले पोट भरपाचो जेन्ना प्रस्न येता तेन्ना कसलेय काम खंयचेय पिरायेर करपाक मनीस तयार आसता. लेखकान ज्या लोकांचे आनी काळाचे चित्रण केला ते जर तर अभ्यासले जाल्यार गांवांत जांची परिस्थिती मातशी बरी आसा तांणी धावी वा बारावी केल्ली दिसता. फुडले शिक्षण घेवपाक पयशे आनी प्रवासाची सुविधा नाशिल्ल्यान शिक्षणाक पुर्णविराम लागता. तेच तरेन आनीक एक गांभीरतायेची गजाल जी सहजा गांवांनी घडटा ती म्हणल्यार जो

शिकिल्लो भुरगो आसता ताका कोण तितलें म्हत्व दिनात आनी उपरांत इतले शिकूनय ताका आपल्या मना सारकी नोकरी मेळना.

‘समजतलें तुकां सगळे समजतलें. पयलीं ह्या कागदार आंगठो लाय पळोवया’ (बतीक, पा.नं.112) गांवांत खास करून जे श्रमजिवन जगता ते शिकिल्ले नासताले.

‘हार’ हे कथेंत एका शिकिल्ल्या मनशाचो नोकरी न मेळपाचो संघर्श आनी ताका समाज कसो कुस्कुटासमान लेखता तें दाखयलां. ‘गांवात शिकलेले भुरगे थोडेच आसले. तेन्ना तो धावी पास जाल्लो. फुडले शिकप घेवपाक ताकनासले...’, ‘तेज्या बापायन सरपंचाक सगलें सांगले. तो अमकी शिकला, तेन्ना तेका खंय तरी बरो कामाक लाय.’ (हार, पा.नं.25) भुरगो शीक शीक शिकता पुण उपरांत आपल्या मना सारकी शिरवीस मेळना तेन्ना ताची सगळी अपेक्षाभंग जाल्ली दिसता. आपली जीण सारपाक मागीर राजकी फुडाऱ्यांचो आदार घेवचो पडटा.

शिक्षण हे कसल्याय कारणांक लागून खंडीत जांव येता. ‘कुवाडें’ कथा पळयल्यार एक तरणाटो जाचे मन मोगाच्या भावनांनी घुस्पलिल्यान ताच्या फुडल्या शिक्षणाची वाट लागता. ‘पुणून अभ्यास करतलो म्हटल्यान मन कशेंच लागना जालें. पुस्तक दोन- तिनदां उगडून धापलें.’, ‘निमाणे जावपाचें तेंच जालें...फकत पास जालो. आनी मनांत आसून फुडल्या शिक्षणाकूय गेलो ना.’ (कुवाडें, पा.नं.77)

‘सरपंच’ कथेंत ‘तो बरो शिकला. णवी फेल जांव, पुणून बरो वाचूंक-बरोवंक जाणां. सरपंच-पंच जाल्यार कसलोय अर्ज वाचूंक तरी शकतलो.’ (सरपंच, पा.नं.64) हाचे वयल्यान कळटा, गांवान शिक्षण वाचपा-बरोवपा पुर्ते पुरो आशिल्ले.

4.2 ग्रामीण अर्थवेवस्था

गांव म्हणटकच शेता, दोंगर, न्हंयो, गोरवा आशिल्ल्या एका वाठाराचे चित्र दोळ्या मुखार उबे रावता. खंयचाय गांवांत शेती वेवसाय हो मुखेल वेवसाय आसता. रामनाथ गावडे हांणी जो वाठार चित्रायलां तो शेताचेर जगता. कांय लोकांची आपले मालकिची शेता आसा जाल्यार कांय लोक भाटकाराच्या शेतांनी काम करतना दिश्टी पडटा. गांवच्या परिस्थितीचो अंदाज घेतलो जाल्यार आधुनिकीकरणाचो उण्या प्रमाणांत संदर्भ मेळटा. परंपरीक अर्थवेवस्था जातीचेर आदारीत आसताली. तेच तरेन अर्थप्राप्ती वेग-वेगळ्या पांवड्यांचेर जाल्ली दिसता. देखीक- व्यक्ती, कुटुंब, समाज, गांव, वाठार, देश आनी जग.

4.2.1 गांवची अर्थवेवस्था आनी वैयक्तीक पांवड्यार अर्थवेवहार

“लोकाल्या शेतांनी नडणी केल्या पुणून किदेंय मेळपाचे ते पिकेर मेळटले.” (अशेय दीस, पा.नं.5) हे कथेच्या संदर्भांतल्यान पुरातन वेव्हाराची पद्दत (barter system) ह्या गांवांत आशिल्ल्याचे जाणवता.

“अश्याच जायत्या कसवड्यांनी मळबांतल्या कुपांक पळोवन शेतांत पुंजी घालपाचें येवजून माळ्यावयले नांगर देवयल्यात. पावसदेवाच्या नांवान नाल्ल फोडून जोतां जुपल्यांत.” (बतीक, पा.नं.112) हे कथेंत एक शेतकाराचो आपल्या शेतीवेवसायाचो हुसको उक्तायला. तेच तरेन गांवांत भाटकारांची असंख्य भाटां आसतात. गांवांतल्यो चडशो जमनी भाटकाराच्योच आसता आनी त्या भाटांनी काम करपाक, भाट राखपाक मानाय-कामेरी दवरतात. ‘घोंटेर’ हे कथेंत अशेंच घडटा. “...थंयच्याच एका भाटकारान तेंका आपल्या भाटांत कामाक दवरून घेतली. भाटांतली निवळसाण आनी राखण करपाक.” (घोंटेर, पा.नं.106) एके तरेन गरीब लोकांचो गैरवापर जाल्लो दिसता पूण त्या लोकांक त्या वेळार तेंच व्हडलें आशिल्ल्याचें जाणवता. ‘हृदयराणी’ कथेंत धनगर समाजांत बोकडां जाल्ल्यार ‘काळू’ कथेंत गोरवां पोशिल्ली दिश्टी पडटा.

आपल्यो अर्थीक गरजो मेळोवपाक मनीस कसलेय काम करपाक तयार आसता. ‘वालोर्’ कथेंतल्या इटबाक जेन्ना चवथ मनोवपाक पयशे कमी पडटा तेन्ना तो देसायागेर काम करून थोडे पयशे कमयपाचो यत्न करता. तेच तरेन ‘चूक’ कथेंत लक्षागेर गोरवा आसताच पूण तांची अर्थीक परिस्थिती सुदारपाक तो शंबुगेर दुर्गाचे काम करपाक वता.

अर्थवेव्हार पळयतना अर्थप्राप्तीचे कांय बरे मार्ग आनी कांय वायट लेगित आसतात. ‘घोंटेर’ कथेंत सुकडो सोरो पिवून भाटकाराचे नाल्ल चोरून ते विकता आनी पयशे मेळयता.

उपरांत ‘ते तिनशें धा रूपया’ हे कथेंत दिसवाड्याक वचून पयशें जोडपी तरणट्या भुरग्यांचे चित्रण केल्ले दिसता. गांवांतले चडशे भुरगे वर्साची निमणी परिक्षा सोपली म्हणटकच बारीक सारीक कामां सोदताले आनी आपल्यो कांय अर्थीक गरजो मेळयताले.

‘कूड’ कथेंत एक बायल आनी दोन चेडवां आपली देहविक्री करून वेश्यां- वेवसाय करता आनी अर्थप्राप्ती करतना दिसता. “रिश्तेदार?... अंs बोलो तो हां, बोलो तो ना! लेकीन एक रिश्ता जरूर था!... तन और धन का रिश्ता!” (कूड, पा.नं.57)

“म्हणजे, तूं ट्रक घेता तर!”. “हय तर, आनी आनी परत भायर वचपाचों ना. शिवाय हांव आसतना म्हाका आनी वेगळ्या ड्रायव्हराची गरज ना. सगळी जोड भिरत. तो सुट्टकच दुसरो घेवपाचो.” (सरपंच, पा.नं.67) गांवांत मीनाखण आयिल्ल्यान जायते लोक कशे तरेन ट्रक विकते घेतात आनी पयशे कमयतात हे ‘सरपंच’ कथेंत पळोवपाक मेळटा.

गांव म्हणटकच च्यावेचो गाडो आसताच. ‘मुरवत’ कथेंत कांतू गाडो चलयतना दिसता. तेच तरेन ‘कोणेन तरी तेका बुध्द दिली. बँकेतल्यान धंद्याखातीर रीण काड म्हणून सांगलें.’ त्या वेळार ह्या लोकांचो बँकेत वेव्हार जातालो हाचो उल्लेख ‘आनी जाले भलतेंच’ कथेंत मेळटा.

‘मुदयाळो देंवचार’ हे कथेंत गांवांतलो एक व्यक्ती जो देव देवस्पण करता जाचे कडेन कितेंय जाल्यार लोक पयलीं घांव मारता. असोच हो गांवांतलो दादो. कोणाचेंय कितेंय शेणल्यार वा कसलेय तरेचे संकश्ट आयल्यार ताचे कडेन वतात. तो मागीर देव देवस्पण करून सगळ्यांचे प्रस्न सुटावे करता. आपले काम जातकच लोक ताका खुश जावन कितेंय पयशे- भांगर दिता. ‘ही पळय. ही मुदी दिल्या त्या पात्रावान. एका पोवनाची आसा.’(मुदयाळो देंवचार, पा.नं.110) गांवांत अशे जायते घाडीपण करपी आसता.

कांय लोक त्या वेळार भायल्या गांवांनी कामाक वतनाचो उल्लेख मेळटा. देखीक ‘गांठ’ कथेंत “कट्टेन च्याव पियेवन पियेवन विटलो, मागीन ती शेवटून मारली आनी चिकरान काफी पिवपाक साता समदिरां पलतडी गेलो म्हण.”(गांठ, पा.नं.121) तेच तरेन ‘सरपंच’ कथेंत “ पलतडचो तेजो इश्ट, रंगा दोन वर्सां फाटी कुवेट गेल्लो, तो येयला.”(सरपंच, पा.नं.66) गांवचे लोक भायल्या गांवांनी वचून बरे पयशे कमयताले असो संदर्भ लेखक रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी मेळटा.

ह्या जाग्यार एक व्हडलो कारखानो जावपाचो आसा कळ्ळें मरें!...(घोंटेर, पा.नं.110) हे कथेन गांवांत कारखानें, मीनाखण आयिल्ल्याचो उल्लेख मेळटा

4.2.2 अर्थीक संघर्श

“पुणून तेका खावपाक कितें घालतली? घरांत ज्यो कण्यो आसल्यो तेंची दनपारां पेज केल्या.”(अशेय दीस, पा.नं.4) पारवती हे विधवा बायलेची परिस्थिती कितली वायट आसा हें ‘अशेय दीस’ हे कथेंत दिसून येता.

‘वालोर’ कथेंत इटबा थोडे पयशे जोडून आपलें घर चलोवपा पासत देसायालो कयर, रेबो काडटा, लाकडां फोडून दिता पुण ताका आपल्या कश्टांचे पयशे मेळना.

‘घोंटेर’ कथेंत सुकडो, ताची आवय, बायल आनी भुरगो हांकां रावपाक निमाणे कडेन आसरो लेगीत नासता तेन्ना तांची अर्थीक परिस्थिती दोळ्या मुखार उबी रावता. “सायब, पावस येवपाचो जालो. मागीर हांव हेंका घेवन खंय रावतलो?” (घोंटेर, पा.नं.109) आपले बायलेक, धल्लेल्या बाबुक आनी म्हातारे आवयक बोटां दाखयत तळमळ्यान म्हणपाक लागलो’.

गांवांतले तशेंच हेर लोक पयशे जोडपाक कोणाकोणाचो आदार घेतात. ‘सरपंच’ कथेंतल्या रूपलो ह्या मनशा बरबर अशेंच घडटा. आपल्याक नोकरी मेळची ह्या हांवेसान तो गांवच्या सरपंचाक मेळटा. गांवचो सरपंच ताका आश्वासना दिता पूण निमाणे मेरेन ताका काम दिना आनी उलट “आनी हें पळय, फालेच्यान मात्सो घराकडेन यो. कवाथ्यांची मुळां काडपाची आसा. तुज्याबगर आनी कोणाक जमचेना तें... येता मरे!” (सरपंच, पा.नं.73) अशें म्हणून ताचे कडल्यान आपले काम करून घेता. आपल्याक एक बरी नोकरी मेळची आनी आपले जिवीत सुखान सारचे असो प्रतेक मनशाचो हावेस आसता.

तेच तरेन एक बायल घोवा बगर वायट अर्थीक परिस्थितींत आपल्या भुरग्याक कितल्या कश्टानी व्हड करता ताचो संदर्भ ‘गांठ’ कथेंत मेळटा. “खर्यानीच म्हज्या नशिबान सगळें आसलें. पुणून... आमच्या कडूलांत घालपाक देवाक यादूच जांवना... लोकांक दीत रावलो. आमचेंय लोकांकूच दिले...” (गांठ, पा.नं. 123)

बरे शिरविशेक नाशिल्ल्या चल्याक कोण लग्ना खातीर चली दिनात हाचें उदाहरण ‘हार’ कथेंत मेळटा. “ते लगीन जालें. आनी जल्मभर तेका सतयतले अशें पिकासांव तेणेन करून घेतलें. तें तेज्यावांगडा लगीन ना जावपाक शिरविसूच कारण म्हणोन तेका खबर आसली.” (हार, पा.नं.29)

‘भिरकी’ हे कथेंत आंबो खावंक सोदपी एका तरणाट्याचो अर्थीक संघर्श दिश्टी पडटा. समाजांत मनशांक अर्थीक परिस्थितीचेर हिणसावप जाता. “आमो? आज्यान दवरला तुज्या! पंदरा रुपया दी आनी व्हर. केन्ना तुज्या बापायन तरी इकतो घेतलेलो मरे! तुमा फक्त चोरयेचेच खावपाचे.” (भिरकी, पा.नं.96) अशें म्हणीत आंबे विकपी दादो ताची अर्थीक परिस्थिती वयर काडटा.

4.2.3 अर्थवेवस्थेंत परिवर्तन आनी ताचो परिणाम

समाज परिवर्तनाच्या तळा कडेन अर्थशास्त्र आसता अशें कार्लमाक्स हांणी म्हणला. लेखकान आपल्या साहित्यांत ज्या वाठाराचे प्रतिनिधीत्व केला तो वाठार सैमसंपत आसा. थंय सरले लोक शेतांनी वावुरतना दिसतात, गोरवा- बोकडा पोसतात, दुदाचो धंदो करतात, कुळागरांनी भाटांनी मानायपण करता, काजी आनी हेर उत्पन्न बाजारांत विकतात, दिसवड्याची कामां करून हांगा सरले लोक दिसपट्ट्या कामांनी, खूब कश्टानी आपल्या पोटाची वेवस्था करतात. पुण वेळा वांगडा सगळे बदलता. समाज आनी अर्थशास्त्र लेगीत बदलता. गांवांत सरभोवतणी मीनाखणी येता, सगळे कडेन खणवेवसाय सुरू जाता. गांवांतले चडांत चड लोक खणीर कामाक वता, ट्रक विकते घेतात आनी परंपरीक वेवसाया परस खणीर चड पयशे जोडटात.

मनशा कडेन एकदां पयसो जालो काय ताचे जिवीत बदलपाक लागता. ताच्या रहाणीमानांत तशेंच ताच्या वागणुकेंत बदल घडटा. असल्याच तरेचे अर्थवेवस्थेंत जाल्ले परिवर्तनाचे परिणाम लेखक रामनाथ गावडे हांच्या साहित्यांत दिश्टी पडटा.

“म्हणटाच न्हू, मनशाकडेन पयसो जालो म्हणटगीर तेका फोल्गां येवजता म्हणोन.” (घोंटेर, पा.नं.106)

हे कथेंत सुकडो आनी ताची आवय एका पोरन्या घरांत रावताली. एक दीस मोठ्या पावसाक लागून तांच्या घराची वणत फुगून पडटा. उपरांत ती खोप बांदपाक म्हेडी पुरता त्याच वेळार तांका कोण तरी येवन आडायता आनी तांचे खोप बांदपाचे थंयच आडायता. एक सुकणें आपले वायट परिस्थितीक लागून परत परत आपलो घोंटेर बदलता तेच तरेन सुकडो आनी ताची आवय आसल्याक पादीशेर जाता. पुण उपरांत तांका एक भाटकार आपल्या भाटांत आसरो दिता तेन्ना तांचीय अर्थीक परिस्थिती सुदारता. पयशे जातकच सुकड्याक सोन्याची सवय लागता आनी वायट संगतीक लागून भाटकाराचे नाल्ल चोरून विकता.

तेच तरेन पयशांक लागून आपल्या कुटुंबाचेर दुर्लक्ष करप “म्हजो घोव म्हणजे पयशांक सवकल्लो एक किडो. दौलती मुकार ताका सगळें कुस्कुटा समान दिसता. आनी हांव तर तेजेखातीर पांयांची धुल्ल...” हें (मोग आनी सूख, पा.नं.49) कथेंत दिसता. आनी ‘मुठींतलो जीव’ हे कथेंत ‘मनशाक एकदां पयशांची चटक लागली म्हणटकीर तो मागीर बरें वायट कांयच चिंतिना. जें किदें तेचें पयशे मेळोवपाचें साधन आसता तेचो जाता ते तरेन उपेग करून बोल्सां भरीत रावता.’ (मुठींतलो जीव, पा.नं.26) हे कथेंतलो सोनू आपल्या कडेन पयशे जातकच आपले गुरवार बायलेचेर लेगीत लक्ष दिना .

4.3 गांवगिरे राजकरण

समाजाचो एक म्हत्वाचो घटक म्हणल्यारूच थंयसरली राजकी वेवस्था. समाजांतलो लोक आपल्या मतांनी तांच्याच मदलो एक प्रतिनिधी समाजसेवा करपाक निवडून हाडटा. लेखक रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी गांवगिरे राजकी स्थितीचें चित्रण चड प्रमाणांत दिश्टी पडटा. ते स्वता तांच्या गांवांतल्या पंचायतीन कार्यरत आशिल्ल्यान आनी गांवगिरे राजकारण तांच्या अणभवांतले आशिल्ल्यान ह्या विशयाक तांणी आपल्या साहित्यान एक म्हत्वाची सुवात दिल्या.

‘अशेच एके उक्ते जिपीन सरपंचाक बसयला. गळ्यांत फुलांहार घातल्या. आनी तो आपुण एक व्हडलें अटी-तटिचें झूज जिकला...’ (हार, पा.नं.24) हे कथेंत गांवांत सरपंच विंचून येतकच ताच्या मिरवणुकीक लोक जमा जाता. गाडी घेवन भोंवपाची सरपंचाची तांक नासली तरीय कोणाच्योय तरी गाड्यो ताचे मिरवणुकीक पावता. आपली कामां करून घेवपाक लोक ताच्या फाटी फुडें वावुतना दिसता. तेच तरेन सरपंच हे कथेंत वेंचणुके वेळार विरोधी पक्षांतल्या मनशाचे लोक कशे तरेन पयशे खातात आनी आपल्याक जाय ताकाच निवडून हाडटा हें हे कथेंतल्यान उक्ताडार हाडपाचो प्रयत्न लेखकान केला. ‘इतले दीस भुसाक आनी सोऱ्या-घोटाक तेज्या वांगडा भोवपी, तेका फितलावपी सरपंचाच्या पंगडांत दिसपाक लागले.’ (सरपंच, पा.नं.65)

गांवचे लोक गांवां खातीर जे कितें जाय पडटा तें सगळे गांवच्या सरपंचा कडेन मागता. देखीक, घरा खातीर रीण, मुळावो गरजो, रस्तो सारको करप, नळ आनी लाईटीची सुविदा, गांवांत हॉस्पिटल, ग्रावंड आदी. गांवांत कसलेय तरेचे झगडे जातकच ताची कागाळ सरपंचा कडेन करप जाता आनी ताचेय कडेन ती सुटावी जायना तेन्ना ती केस पुलीशेंत वा कोर्टांत पावता. अशे तरेची राजवेवस्था लेखकाच्या कथांनी दिश्टी पडटा.

4.3.1 राजकारणांतले भ्रष्टाचार

लेखकान आपल्या कथांनी जी राजवेवस्था दाखयल्या तातुंतले प्रशासन, पुलीस, राजकी फुडारी, न्याय-वेवस्था हातुंतल्या भ्रष्टाचाराचें जितें जिवें दर्शन घडयला.

गांवचे लोक आपल्यो मुळाव्यो गरजो मेळोवपाक पंचायतीचेर आदागून आसता तेच तरेन पंचायतीन गरिबापासत जायत्यो येवजणी काडिल्ल्यो आसता पूण तांची खबर गरीबा मेरेन पावनात. ह्या येवजणींचो लाब नाका त्या मनशांक मेळटा आनी गरज आशिल्याक मात शंबर फावट पंचायतीन यो वच करचे पडटा. हाची देख ‘कथा एका संडासाची’ हे कथेंतल्यान मेळटा. “ सायबा, आमचें कांयच उत्पन्न ना. आनी हांव तर बेकार. पूण आमकां संडास ना, आनी गाड्यांनी भोवतल्यांक मात संडास!”(कथा एका संडासाची, पा.नं.23) सोमो आपल्याक संडास मेळचो म्हूण खूब यत्न करता पूण कसल्या ना कसल्या कारणांक लागून ताचे नांव फाटी दवरतात. सोम्याची जाणटी आवय तिका चलपाक जायना जावन, सोम्याक तिका उकलून घेवन दोंगरार व्हरची पडं म्हणून ताका सरकारी येवजणे खाला आपल्या घरांत संडास जाय आसता.

खुबशे फावट वेंचणुकेत जेन्ना एक नवो उमेदवार रावता तेन्ना ताका बरो फुलोवन ताचे सगळे पयशे लोक खाता आनी निमाणे कडेन जावपाचे तेंच जाता. पयली कितलीशीच वर्सा जो राजकरणांत आसता तोच

निवडून परत येता. राजकरणांत फक्त असली फटींगपणा आनी पयलींचे जे राजरी फुडारी आसतात तांणी राजकरणांत मुळ दरून एक वेगळेच सेटींग केल्ले आसता हें ‘आनी जाले भलतेच’ हे कथेंत दिसून येता. तेच तरेन बारकेल्या खेड्या-गांवांत शारांतल्यो सगळ्यो साधन-सुविधा हाडपाचें उतर दिता , जायती आश्वासनां दिता आनी पयशे वाट्टा.

तेच तरेन ‘सरपंच’ हे कथेंत रूपलो एका वेळार सरपंचाच्या पदा खातीर राविल्लो पूण तो निवडून येवनासलो. हो राग सरपंच आपल्या मनांत दवरता आनी रूपल्याची कसलीच कामा करना. ताका आयज यो फाल्या यो करून नाचयता आनी सगळ्या हुजीर ताची फकाणां मारता.

‘बतीक’ कथेंत एक तलाठी एका गरीब अशिक्षीत शेतकाराक फटोवन जमनीच्या कागदांचेर आंगठो लावन घेता आनी एका भाटकाराच्या नांवार ताची जमीन करता. अशे तरेन राजवेवस्थेंतलो भ्रश्टाचार लेखकान लोकांमुखार दवरलां.

प्रकरण 5

लोकपरंपरा आनी समाजीक मुल्यां

5.1 लोक परंपरा

5.1.1 परंपरीक गिन्यान

5.1.2 श्रद्धा-अंधश्रद्धा

5.1.3 गांवातले उत्सव

5.1.4 आख्यायिका

5.1.5 चाली-रिती

5.2 समाजीक मुल्यां

5.2.1 समाजमानस

5.2.2 समाजीक भेद

5.2.3 समाजांतलीं फटींगपणां

5.2.4 बदलतें समाजमानस

5.2.5 बंड, विद्रोह आनी विरोध

5.1 लोक परंपरा

जेन्ना एक गांव वा एक वाठार आमी पळयता तेन्ना त्या गांवची वा त्या वाठाराची एक विशिश्ट लोक परंपरा त्या वाठारांतल्या लोकांनी तयार केल्ली आसता. आपल्या जिवीतांत आयिल्ले अणभव आनी अनुभूतीच्या आदारान ह्यो परंपरा तयार जाल्ल्यो आसता. गांवचे लोक आपल्या जिवन प्रवासांत तरेतरेचे ज्ञान प्राप्त करता, गांवांत तांच्या बारीक सारीक कितलेशेंच उत्सव मनयतात, हे लोक भोळे आनी भावार्थी आशिल्ल्यान खंयचेय गजालीक पुर्ण श्रद्धेन पळयतात, गांवांत कितल्योशोच गजाली घडिल्ल्यो आसता पूण त्यो कितल्यो सत्य आनी कितल्यो फट हाचो मात चडसो कोण सोद घेवपाक मुखार सरनात, तेन्नाच त्यो गजाली आख्यायिका हे संकल्पनेचें रूप घेता, गांवचो लोक संघटीत रावता आनी आपल्या चाली रितींचें पालन करता.

5.1.1 परंपरीक गिन्यान

गांव म्हणटकच गरिबी, अशिक्षीत, त्रास आनी संघर्शाचें जिवन दोळ्या मुखार येता. जे वायट परिस्थितीन मनीस सापडटा ताका तोण कशें दिवप हे गांवच्या लोकां कडल्यान शिकपा सारकी गजाल. लेखक रामनाथ गावडे हे आपल्या कथांनी ‘हेमाड’ लोकांच्या जिवनाचें चित्रण करता. हे लोक कोलवाच्या खोपटानीं रावतात. आनी जेन्ना पावस पडटा तेन्ना हो कोलू वा तणाच्यो पेणयो भिजून कुसतात. ताका लागून दर वर्सा घर शिवचें पडटा. पारवती ही एक गरीब बायल. घर शिवच्या वेळार तिचो घोव भायर पडटा आनी तिचे घर शिवचें तशेंच उरता. जेन्ना पावस येता तेन्ना मात तिचे हाल जाता आनी आपले घर वाचोवपाक ती कापोत, चुट्टा एकठांय करून घराच्या कोलवार घालता. तेच तरेन गांवचो लोक हो दुसऱ्याचेर आदारून रावना. शेत वा पोरसूं करून आपल्या पोटाक घालपाची वेवस्था करता. “अनूं इल्ले पोरसू केल्ले..” (अशेय दीस, पा.नं. 2)

गांवचो लोक एक खूब बरें करता. खंयचीय वस्त ते भायर उडयनात, ते वस्तूचो जाता तितलो फायदो करून घेता. शहरान जर तर पळयलें जाल्यार सारें बाजारांत विकपाक आसता कारण कांय लोकांक ते करपाक येना वा ताका वास मारता म्हूण फाटी सरता. पूण गांवचो लोक, जर कुसलेलो कयर आसत जाल्यार तो रोकडोच झाडा मुळांत वा कावथ्यांक घालता. “आरे तो बरो कुसला मरे, ताजो वासूच सांगता...हेऽत्या कवाथ्यांक इल्लो- इल्लो घाल. बरें सारें जातलें..” (वालोर, पा.नं.10)

“सावून कसलीं तरी पानां दातांनी चावोन बारीक चेटणी केली आनी फाटी- फुडें पळयनासतना आपले बडयेक बांदलेले भुतयेच्या वाल्याचो तीर काडलो आनी त्या पानांनी चेटणी तेच्या पायांक घट धरून बांदली” (हृदयराणी, पा.नं. 17) इतिहासांत पळयता तेन्ना सैम हेंच मनशाचें वखद आशिल्ले. मनशाक कितेंय जाल्यार घरांतलो कोणूय एकटो रानांत वचून झाडाच्यो साली, पानां, मुळां, तेंगश्यो, फुलां, बियो आदी हाडून दुयेंत मनशाक दिताले आनी तो रोकडोच बरो जातालो. खंयच्या झाडांची साल खंयच्या घाव्याक बरी हें ते लोक दिस्त जाणा आसले. हाची देख ही कथा दिता. तेच तरेन “तुज्या आज्याच्या हातगुणाच्यो गजाली मात लोक आजुनय करता. सोद बाबा सोद, तुजो झाडपालो सोद. ह्या दोंगरानी तरेकी झाडां आसा.” (उतळ, पा.नं.16) ही एक कथा गांवच्या लोकां कडेन रामबाण वखदी दायज आशिल्ल्याचें जाणवता. जोर येतकच थंड उदकाची घडी कपलार दवरतकच जोर निवळटा आनी आंग खंयीय धोडवल्यार गरम उदकाचो शेक मारता हाचो उल्लेख “शेक मारपाक दवरिल्लो तोप तिचे हातीकडेनूच आसलो.” (शेक, पा.नं.93) हे कथेन जाला. गांवांत लोक शेत करून आनी गोरवां पोसून आपले पोट भरता ताका लागून तांची जतनाय बरे तरेन करता. गांवांत आपल्या गोरवांक-म्हसरांक मालक कांयच जावपाक दिना. जनावरांची वखदां सुदां ह्या गांवच्या लोकांक खबर आसता. “काळूक तसोच सवकास गोठ्याकडेन हाडलो. वखदां सुरू जाली.” (काळू, पा.नं.108)

गांव म्हणटना थंय ल्हार्गीच रान आसता. त्या रानांत तरेतरेची जनावरा आसता. लोक खुबशे फावट ह्या रानांनीं शिकारेक वता. शिकारेक वचप हें सोपे आनी सहजा कोणूय वता अशांतली गजाल न्हीं. रानांत

वचप आनी जनावराक मारून हाडप हें थोड्याच लोकांक जमता. तेच तरेन वतना आपल्या बरबर गरजेची आवतां व्हरची पडटा. “तेणेन आपले हातींतलो तोणको उबाल्लो आनी झिलिंतल्यान भायर सरलो”. (आशेचें हाशें, पा.नं. 45) हे कथेंत ज्या देवकोल्यांचो उल्लेख केला. ते दिसपाक कोलेच कशे पूण मात्शें व्हडले. ते रानांत येतात आनी खंयचेंय एक जनावर मारतात. त्या जनावराक ते अर्दे जायसर खातात आनी पुरो जालें काय सोडून वता वा केन्ना केन्ना अर्दे खावन ते पासयेक वता आनी परत येवन ते सोपयतात. देवकोले खाताना तांचे कडल्यान तें काडून घेवप तशें सोपें न्ही पूण कांतू ते बेसबरे जाणा आसता.

‘कोण कुकारे घालतालोतरेतरेचे आवाज काडटाले.’ (आशेचें हाशें, पा.नं. 48) गांवांत रावपी लोकांची घरा एकामेका कडल्यान पयस आसता वा शेतान वावर करताना, रानांत काजी करताना एकामेकाची जाग घेवपाक वा पयस पयस संपर्क करपाक ते कुकारे घालतात. ते कुकारे कितल्या पयस मेरेन घालपाचे आसा तें कुकारे घालप्याचेर आसता.

5.1.2 श्रद्धा-अंधश्रद्धा

एक गजाल जी पुरायपणान सत्य नासता आनी तिका फट अशीय म्हणपाक मेळना. असल्या गजालीचेर विश्वास दवरल्यार ती श्रद्धा आनी जर तर ते गजालीचेर विश्वास बसना तेन्ना तिका अंधश्रद्धेचें स्वरूप मेळटा. गांवांतले लोक खूब श्रद्धाळू आनी भावार्थी आशिल्ले दिसता.

“पलतडच्या लोकानी आमच्या वाड्यार करणी बी करूना मरे.”, “वगी राव! तोण आसा म्हणून किद्याय किदें उलयतलो, माल पडटलें तुकां ते आं? घे. घे. आतां पोले फोडून घे.” (बोट दाखोवपी, पा.नं.52) भावार्थी लोकांक खंयचेय वस्तून देव दिश्टी पडटा. हेवूय कथेन अशेंच घडटा. एका पिशा मनशान एकठांय करून दवरिल्ल्या फातरांक, तांचेर फुलां पळोवन गांवचे लोक देव गांवांत आयलो म्हण फाम

घालता. पूण जेन्ना तांचोच एक मनीस तांका एका वेगळ्या दृश्टीकोणातल्यान सांगपाचो प्रयत्न करता तेन्ना ताका पोले फोडून घे आनी चूक माग म्हणटा.

फातर, झाड, जनावर, रोयण आदी सैमीक घटकांक लोक देवाचें प्रतीक मानतात. हाचो पर्यावरणाक एक बरो फायदो जाता. पयलीं सैम आनी पर्यावरणाक सुरक्षीत दवरपाक अशें करताले. कारण एकदां ताका देवाचें प्रतीक मानले काय ताचेर मानवीय हावळ येवपाचो भंय आसना. “... त्या पेडार एक रोयणशी आसली. मुळांत मूर्त्यो दवरिल्लेवरी फातर मांडून थेयल्ले. थोडे रोयणींत आसले. लोक चडकरून गंध-फूल त्याच फातराक लायताले. तेकाच ‘भोमका’ म्हणटाले. ते सुरवातेक भोमकेकडेन म्हणटाले. सगळ्यांचे तें विस्वासाचे आनी जागृत देवस्पर्ण आसलें. कसलेय सणा-परबेक थंय पान दाखयलेबगर कोणूच जेविनासलें.” (उतळ, पा.नं.11)

‘आनी तो रेडो, चंद्र कात्रेर आसतनाच मारपाक जाय. तो पुराय वयर सरपाक जायना. नाजाल्यार मारपी मरता अशी एक समजूत आसा.’ (मुठय. पा.नं.56) हे कथेन जर तर चंद्र कात्रेर आसतना मारूना आनी उपरांत मारलो जाल्यार रेड्याक मारपी मरता, हे गजालीचेर लोकांक पुर्ण विश्वास आसता पूण निमाणे कडेन जेन्ना रेड्याक मारपाक उशीर जाता तेन्ना रेड्याक मारपी मरना आनी ही गजाल खंय ना खंय चूकीची म्हूण मुखार येता. तेच तरेन असल्या गजालींचेर शिकिल्लो मनीस विश्वास दवरनात आनी ते करपाक तेंकोय बी दिनात तेन्ना अंधश्रद्धेचे भकीक पडिल्ले लोक कितेंय चूकले वा तें वेवस्थीत केलें ना जाल्यार अरिश्टां येंव शकता असो समज घेवन बसतात. “आनी हे तर देवाचे काम... असल्या कामांत किदेंय चूक पडप म्हणजे मागीर गांवान कसलीं अरिश्टां येवं येता हेजो इल्लो तरी विचार कर मरे. निदान ह्या देवचाराचो मान आमकां राखपाकूच जाय...आनी.” (मुठय. पा.नं.58)

लोकांच्या जिवनांत कितेंय वायट जालें वा कसलेंय संकश्ट येता तेन्ना घाड्या कडेन वचून ताचें सगळें पुराय श्रद्धेन आयकून घेता आनी सांगता तें करता. “देवान तशें कांयच सांगो ना. म्हारवाक एक कोमो आनी रोट दी म्हणलां.” (वागतुरी, पा.नं. 102)

श्रद्धा आनी अंधश्रद्धा ही केन्ना केन्ना मनशाचो सुवार्थ लेगीत आसता. “कोणेतरी पिशान आदी तेका देवसपणाचो मान दिलो. तो आतां सगळ्यांक बादला.” (पिसावल्लो रूख, पा.नं.51) हे कथेन लोक पयलीं केळीच्या झाडाक देवाचो मान दितात पूण उपरांत जेन्ना त्या झाडाची जागा तांकां जाय आसता तेन्ना मात त्या झाडाक अंधश्रद्धेन पळयतात. तेच तरेन देवाचे प्रतीक म्हूण मानिल्ल्या एका तळपाक, मनशाच्या सुवार्थाक लागून ताका अंधश्रद्धा म्हणटात. “अश्यो तळपा साणी आसता कितल्यो. तेंकाय आमी देव मानपाचे?” (साणीचो देव, पा.नं.131)

5.1.3 गांवांतले उत्सव

चवथ ही परब गोंयांत तशेंच हेर वाठारांनी हिंदू समाज मनयता. घरांत एकदा गणपतीची मुर्ती हाडली काय दर वर्सा चवथ मनोवपाक मेळटा आनी ती मनोवचीच पडटा. आपल्याक जाय तेन्ना मनोवप वा फुडल्या वर्सा ती मनयनासतना रावपाक जायना. ‘वालोरा’ कथेंत तशेंच हेर कांय कथांनी चवथ हे परबेचो उल्लेख लेखकान केला. “हय तर, कसोय करून गणपती पुजेक लावंकूय जाय. वर्सुकी रीत कशी म्होडटले?” (वालोरा, पा.नं.8) इटबा चवथ मनोवपाक कसलेंय काम करपाक, कश्ट सोंसपाक तयार आसा. तेच तरेन रीण सुदां काडून तो चवथ मनोवपाचें थारायता.

“...आनी आपलो वावर, घरां- दारां सोडून येयल्ले लोक उजळणेची पुजा-जात्रा करपाचे तयारेक लागले.” (बोट दाखोवपी पा.नं. 53) ग्रामीण वाठार आनी शहरी वाठार ह्या दोगांय मदीं जो एक फरक जाणवता तो म्हणळ्यार देव देवस्पर्ण. गांवांत जे तरेन आरत्यो, पुजा वा जात्रा जाता त्या प्रमाण शहरी वाठांत तें थोडें कमीच जाता. वयर उल्लेख केल्ले कथेन एक पिसो मनीस फातर एकठांय करून करून तांका फुलां घालता. ते फातर जेन्ना गांवचो एक मनीस पळयता तेन्ना तो बाकीच्या लोकांक सांगता आनी बाकीचे गांवचे लोक त्या फातराक देव समजून त्या फातराची उजळणेची पुजा करता.

‘वडा पुनवेदिसा आमच्या गावांत एक व्हड सण मनयतात. कोणाच्या तरी एकट्याच्या मरणाक संबंघ गांव खोस मनयता.’ (मुठय पा.नं 54) लेखकान जो वाठार आनी लोक आपल्या कथेन हाडला ते लोक वडा पुनवे दिसा एक रेड्याचो बळी दितात. कोणूय गांवचो एक आंगवण करून एक रेडो दिता. वडा पुनव येवच्या पयली ताका बरी खावड घालता आनी उपरांत पुराय चंद्र येवच्या पयलीं ताची शीर कापता.

‘निमाणे भिमा गावकाराची तकली चल्ली. बरें कडक गाराणें घातले आनी तें कळमाचें मरकुटें खोड हाणून तेच सुवातेर देऊळ बांदचें हे मागणेन प्रसाद लायलो.’ (उतळ, पा. नं.12) गांवांत कसलेय काम करचे पयली देवाक उलो मारतात. त्या कामांत कसलेय तरेची बादा येतकच, आडकळ येतकच वा एकादी गजाल मेळोवपाक गाराणें घालप, प्रसाद लावप जाता.

5.1.4 आख्यायिका

आख्यायिका म्हणळ्यार मौखीक काणयो. तांचे पुरावे खंयच मेळना. ह्यो काणयो कितल्यो खऱ्यो आसता हाचोय अंदाज लावपाक खूब कठीण. पूण कालांतरान ह्यो काणयो लोखांच्या जिवनाचो एक म्हत्वाचो भाग जाता आनी लोकांक ताचेर विश्वास बसता. अशीच एक काणी लेखकान सांगल्या. “केन्ना तरी दुकोळ पडलो खंय आनी लोक, जनावरां, किडे कशीं मरपाक लागलीं. तेन्ना कोणा एका अनवळख्याचो खडप्या बळी दिवन तो दुकळ आनी ती पिडा सोपयल्ली. आनी तो बळी दिल्लो दीस आसलो- वडा पुनवेचो. पुणून मागीर देवचाराचें खडप रगतान सारकें न्हावणोवपाच्या निमतान तेका फुसलोवन मनशाबदला रेड्याचो बळी दिवपाची रीत चालू जाली.” (मुठय, पा.नं.55) अशे हे काणयेक लागून कितलींशींच वर्सा वडा पुनवे दिसा रेड्याचो बळी दितात.

“....निमाणे ‘सती’ ‘सती’ अशें बडबडत स्वताक लासून घेवन जीव सोंपयलो. तेची ज्या जाग्यार कूड मेळ्ळी, थंय एक पिपळेचें झाड किल्लले. उपरांत कोणें तरी ते पिपळेक पेड बांदलें. तेका आतां लोक ‘

सटयेचे पेड' म्हणटात.” (अवचीत, पा. नं.14) हे कथेन सैमाचें बरे तरेन वर्णन जाला, चित्रीत वाठाराची सैमीक गिरेस्तकाय लेखकान दाखोवन दिल्या. तेच तरेन गोंयचेर जेन्ना पाखल्यांचें राज्य चलताले तेन्नाचो काळ आयला. आनी कशें तरेन दोन मोग करप्यांक एकमेका कडल्यान पयस करता आनी ताचो परिणाम दोगांच्या जिवनाचो अंत जाता तें ही आख्यायिका सांगता.

“हय तर रे. भेडशी तें व्हडलें देऊळ बांदलां ते जाणा मरे? तोवूय देव असोच वयर सल्लेलो खंय!” (बोट दाखोवपी, पा.नं.52) जेन्ना पिशान एकठांय केल्ल्या फातरांक कांय लोक देव मानपाक फाटी फुडें जातात तेन्ना तांच्याच मदलो एकलो दुसऱ्या एका गांवाची काणी सांगता, कसो तांच्या गांवांत देव आयलो आनी कशें सगळे तांचे बरें जाले ते तो तांकां समजयता.

5.1.5 चाली-रिती

समाजांत आपल्यो अश्यो खाशेल्यो चाली-रिती आसतात. आनी दर एक मनशान आपुण समाजाचो एक भाग आशिल्ल्यान ते चाली रितींचे पालन करचें पडटा. एक बायलेचो घोव मरतकच तिचो भाव तिका व्हरपाक येता. तिची काळजी घेता. “घोवाच्या मर्णा उपरांतूच तो तिका व्हरपाक येयल्लो.” (अशेय दीस, पा.नं.2)

गोंयांत आनी हेर जायत्या वाठारांनी लग्ना वेळार हुंडो दिवपाची रीत आसा. आयज सरकारान हुंडो वेवस्था काडून उडयल्या तरी लेगीत खुबशा गांवगिऱ्या वाठारांनी आजून हुंडो दिवप चालूच आसा. “आगं का नाय व्हयाच?...बाला सगळ्या शेळ्या इकायला लावीन, रीन काडीन. तेवड्याच्यानी बी व्हईना झाल्यार बाला घर इकायला लावीन. आनं तुझ्या बाला पायजे रेवढी दयाज आन पावत्या देईन... पन तुला घरात आणीन!” (हृदयराणी, पा.नं.23) हे कथेन मातशे उरफाटे आसा. हांगा धनगर समाजांत न्हवरो व्हकलेक हुंडो दिवन घरा घेवन येता.

गांवांत कसलेंय उत्सव जाता तेन्ना कोण ना कोण मुखार सरता आनी आंगवण करता. “जायते लोक थंय आपल्यो आंगवण्यो पावोवंक येतात. आनी आंगोवकूय येतात.” (मुठय, पा.नं.55) हे कथेन अशेंच जाता लोक आपल्याक जे जाय ते देवाक सांगता आनी रेड्याक आंगयता.

“ह्या रेड्याक मारपाचो मान एका म्हाजन म्हणून समजुपी म्हाराच्या घराण्याक दिला. एका व्हडल्या पुताच्या फाटल्यान तेजो व्हडलो पूत, मागीर तेजो तेजो व्हडलो पूत अशें चलत येयलां.” (मुठय, पा.नं.56) खुबशे फावट कसलेंय कार्य करचे आसता तेन्ना तो मान घराच्या व्हडल्या पुताक दिता. दुसऱ्या वा तिसऱ्या चल्याक तो मान फाव जायना. तेच तरेन रोट दवरप हिवूय एक कितलींशींच वर्सा चलत आयिल्ली रीत. “बाबू, देंवचाराक रोट घालपाचें उल्लां...शिंंगेरी वयता मरे?” (उतळ. पा.नं.9)

5.2 समाजीक मुल्यां

समाजांतलो दर एक व्यक्ती आनी ताचें वर्तन खूब म्हत्वाचें. तो समाजांत कसो वागता तशी वागणूक ताका मेळटा आनी समाजांत ताका ताची सुवात मेळटा. निश्ठा, धार्मीकताय, नमळाय, आपलेपण, प्रामाणिकपण, माया, निर्धार, उदारताय, शूरताय, सोंशीकसाण आदी. ह्याच मुल्यांचेर आदारून समाज मानस, समाजीक भेद, समाजाचें बदलतें मानस थरयल्ले आसता, समाजांतली फटींगपणां उक्तडार येता आनी जें वायट समाजांत घडटा तांचो ह्याच मुल्यांक लागून बंड वा विरोध जाता.

5.2.1 समाज मानस

“पारवती, दिसूच तसले येयल्या. आपल्या मनश्याची वळक सुदीक दवरूंक दिना.” (अशेय दीस, पा.नं.7) आवडू आनी पारवती ही दोगांय बरीं घट इश्टीनीं. एकमेकांक पावपी, एकमेकांच्या सूख-दुखांत वांटेकार

जावपी, शेतान-खणीर वांगडाच वचपी. पूण जेन्ना पारवती आवडूकडेन तांदूळ मागता तेन्ना ती आसून लेगीत दिना. गरिबीक लागून ती अशी वागता. तिचे मानस बदलता.

जेन्ना कांतू देवकोल्यानी सोडिल्ल्या जनावरांचे मांस हाडपाक रानांत वता तेन्ना बरबर घेवन गेल्ले ताचे दोन सुणे घरां पावता पूण कांतू पावना. तेन्ना ताची बायल आकांत करता, गांवचो लोक एकठांय जाता पूण रानांत वचपाक कोणूच तयार जायना. तेन्ना एक जांटेलो म्हणटा “...जाल्यार हो गांव तरी बांदून कित्याक रावल्या?...एकामेकांक पावना तो गांव कसलो?” (आशेचें हाशें, पा. नं. 47)

रेड्याचो बळी दिवप हे संकल्पनेक जेन्ना एक शिकिल्लो भुरगो विरोध करता आनी रेड्या बदला नाल्ल फोडप म्हणून सुचयता तेन्ना गांवच्या लोकांचे मानस ताका हयकार दिना आनी म्हणटा “आरे, रेडो तो रेडो. नाल्ल खंय आनी जनावर खंय.” (मुठय, पा. नं. 58)

समाजांत बायलेक पळोवपाची नदर वेगळी आसता. आनी जेन्ना एके बायलेक लग्न जावन भुरगें जायना तेन्ना तिका हिणसायतात, वेगळी वेगळी नांवां तिका पडटा. “गांवच्या तोणांतल्यान मेळत तो, मेळत ते उलोवन आपल्या तोणाची खाज भागयता. तिका वांझी म्हणटा!... लग्नापयलींची पापां म्हणटा...” (दिवो, पा.नं. 66) हांगा दोश बायलेचो काय दादल्याचो हे पळयनासतना सरळ बायलेक बोट दाखयता.

तेच तरेन लग्न जावन जेन्ना घरांत भुरगें नासता तेन्नाय लोक असोच बायलेचें वायट चित्ता. “हय तर रे. म्हाकांय तशेंच दिसता. ती भुरग्याक सामकी आशेल्या आसतली. म्हाद्याच्यान काय जायना, तेन्ना कोणाकय गाठोवपाचो तिजो बेत आसतलो.” (मुरवत, पा.नं.112)

“लज म्हाकां जातली.. लग्ना उपरांतूय हो बायलेचो हुंड्याखातीर छळ करता म्हणटले....” (कुवाडें, पा.नं.80) जेन्ना बायल आपूण आपल्या आवयगेलो आदार घेवन आपल्या घोवाल्या घराक कसलीय एक वस्त हाडटा तेन्ना घोवाचो स्वभाव बदलता. ताका समाजाची लज दिसता. आपल्याक समाज कितें

म्हणटलो, आपल्या बद्दल कितें चित्तलो ह्याच विचारांनी तो बायलेच्या घराचें लग्ना उपरांत कांयच घेना. ताची अशी मानसीकता जावपाक समाज मानस हे कारण आसता.

गांवांत एक वेगळेंच मानस तयार जाल्ले आसता. कोणूय भुरगो जेन्ना परत परत दुयेंत जाता तेन्ना ताका दुयेंस जाला अशें म्हणनात आनी खुबशे फावट ताका दोतोरा कडेन व्हरपाचें ताळटात. हीच समाज मानसीकता लेखक आपले कथेन मांडटा “हें किदें दुयेंस न्हू दोतोराक दाखोवपाक. जाणट्यांची कर्मां तीं.” (कोण पावलो!, पा.नं.98)

5.2.2 समाजीक भेद

‘तोण उकतें दवरून पळयतल्या इटबाक तें चित्र कशेशेंच दिसलें. आपल्याक इस रूपया दिवपाक हेजेकडून ना. आनी हें!..’ (वालोर, पा.नं.13) इटबा हो गरीब मनीस थोडे पयशे गरजे खातीर जोडपाक लागून देसायागेर काम करता. ताचे कडल्यान सगळें काम करून घेता. उपाशीं पोटार तो तें काम करता. पूण निमाणे कडेन जेन्ना तो पयशें मागपाक वता तेन्ना आपल्याच कडेन कांय ना तुकां दिवपाक म्हणटा आनी देसाय ताका कांयच दिना. पूण जेन्ना ताचो पूत चवथीचो फोग हाडपाक पयशें मागता तेन्ना मात आपल्या बोलसांतल्यान तो शंबराच्यो नोटी काडून ताका दिता. ते पळोवन इटबा खूब खंती जाता. देसाय आपल्या पुताचो आनी इटबाचो वालोर दाखोवन दिता.

“आरे, तूं जाय ती फुलां घालतलो. पुणून आमच्या देवाक पुजपाचो अधिकार तुकां कोणेन दिलो?” (बोट दाखोवपी, पा.नं.53) हे कथेन पिशाक फातर एकठांय करपाची खूब आवड आसता. एक दिस तो असोच कांय फातर एकठांय करता आनी लोक त्या फातरांक देव समजून ताची पुजा करता. पिसो आपलो देव म्हणून झगडटा तेन्ना एकटो म्हणटा पिशाक आमच्या देवाक पुजपाचो कांयच अधिकार ना. पिसो आनी समाजांतले हेर लोक हांचे मदीं फरक केल्लो दिश्टी पडटा.

“सोमल्या, सरकाराची आतां नवी स्कीम येवपाची आसा. फकत एस्सी आनी एस्टी लोकांखातीर संडास बांदपाची.” (कथा एका संडासाची, पा.नं. 41) सरकाराच्यो नव्यो नव्यो येवजण्यो येतात. पूण त्यो गरज आशिल्ल्यां मेरेन पावनात. येवजणेची गरज नाशिल्ल्याक तांचो फायदो जाता. हेवूय कथेंत अशेंच घडटा. सोमल्याची जाणटी आवय, तिका चलपाक जायना जावन तिका संडासाक पयस दोंगराक व्हरची पडटा. सोमलो संडासा खातीर पंचायतीन अर्ज करता तेन्ना दर फावट ताचें नांव फाटी दवरतात आनी वेगळ्याच मनशाक संडास बांदून दितात. अशे तरेन निमाणे कडेन ताची आवय भायर पडटा आनी संडास मेळपाची आशा सोडून दिता.

5.2.3 समाजांतली फटींगपणां

एक भुरगो व्हडा कश्टान, त्रास सोंसून, गरीब परिस्थिती आसून लेगीत शिकता. आपणाक बरी शिरवीस मेळटली ह्या हावेसान. “तुज्या पुताक शिरवीस मेळोवन दिवपाचें म्हजेर पावले!” (हार, पा.नं. 26) हेवूय कथेन अशेंच घडटा. सरपंच ताका नोकरी दिवपाचे आश्वासन दिता पूण निमाणे मेरेन ताका आपलींच कामा करपाक लायता. शिरवीस नाशिल्ल्यान ताचे मोगिकेचें लग्न आनी कोणा बरबर जाता.

“जालो. वेचणुकेचो निकाल लागलो. आनी जावपाचे तेंच जाले. उल्हास 85, देसाय भाटकाराक 126 आनी 132 मतां पडोन बोणेकार परत निवडोन येयलो!” (आनी जालें भलतेंच, पा.नं.88) जेन्ना वेंचणुकेंत एक नवो उमेदवार रावता तेन्ना सगळो लोक ताचेकडच्यान मेळसर ताका फुलयता आनी जेन्ना ताचें सगळें सोंपता तेन्ना ताका सोडटात. तेच तरेन लोक नव्या उमेदवाराक फुडें काडटात पूण आदल्याच उमेदवाराक निवडून हाडटात. राजकारणांतले हे फटींगपण लेखकान आपले कथेंत मांडला.

“सत्या, मातसो हांगा राव आं. हांव रोखडो मधूगेर वचून येता. काल आमे हेल्ले, आजून पयशे हाडून दिवना. रावता मरे? मागीर तुका एक आमो दिता हाव.” (भिरकी, पा.नं.96) भुरगो म्हणून जायते लोक तांचो फकत वापर करतात. तांचे कडल्यान काम करून घेता आनी उलट तांका कांयच दिनात.

“नाजाल्यार तरेतरेची नाटकां करून आनी सरकारी अधिकाऱ्यांक हातिकडेन धरून, त्यो जमनी भायल्यांक विकताले.” (बतीक, पा.नं.116) गांवांत खुबशा लोकांची जमीन तांच्या नांवांर आसना. ते लोक आपली जमीन, आपल्या जाणट्यांची जमीन म्हणून काम करीत रावता आनी जमनीची कागदां बी कांयच करनात. ताका लागून जे भाटकार आशिल्ले तांणी पयशें आनी राजकरणाच्या नेटार मुंडकारांची जमीन तांका नकळटा आपल्या नांवांर केली. हीच फटींगपणां लेखकान कथेंत मांडल्या.

5.2.4 बदलतें समाजमानस

शिक्षण मनशाक बदलता, ताच्या विचार प्रक्रियेंत परिवर्तन घडयता. ‘मुठय’ हे कथेन एक म्हार समाजांतलो भुरगो शिकता आनी ताका बरें-वायट हाचो फरक कळटा. गांवांत कितलींशींच वर्सा चलत आयिल्ले परंपरेचो तो अंत करता. वडा पुनवे दीसा रेड्याक मारपाचो हक्क म्हार समाजांतल्या लोकांक दिल्लो आसता. कोण एका जिवाची हत्या करप हें एक वायट काम म्हूण कळटकच रेड्या बदला नाल्ल फोडपाचें सुचयता. “न्हू रेड्या बदला आमी एकाक पांच नाल्ल फोडुया ...कसोय जाल्यार देव आपलो मान पावोवन घेतलोच.” (मुठय, पा.नं.58)

“....परिस्थिती खातीर आमी वायट धंदे करता आसत, पुणून लोक समजता तितली आमी वायट न्ही. समाजूच आमकां मनशां म्हणून आपणायना ताका आमी तरी किदें करपाचें?” (हाय हाय..., पा.नं.78) हे कथेन लेखकान तिसऱ्या पंथीयां विशींचो एक वेगळो दृश्टीकोण मांडिल्लो दिसता. जे तरेन समाज तांका पळयता, तांचे बदल चित्तात तशे ते नासतात. कांय लोक तांकां पळोवन भितात, कांय तांची फकाणां

मारतात, कांय जाणा तांकां मनीस म्हणून मानपाक लेगीत फाटी सरतात आनी कांय जाणा तर ते समाजा खातीर एक पातकूच म्हूण तांचे कडेन पळयता. लेखकान जे तरेन ही कथा मांडल्या ती वाचतकच तांकां पळोवपाचो दृश्टीकोण बदलता.

“दोतोर आतां ती सगळी जबाबदारी म्हजी. ताचें दुयेंत तें आतां म्हजेंज अशें समजून हांव ताका सांबाळटलें. तुमकां जाय तितले पयशे घेयात, पूण म्हज्या अमताक बेगीन बरो करात...” (रिपोर्ट, पा.नं.71) लिंगीक दुयेंस ज्या मनशाक जाता ताका समाज आपणायना, ताका जाता तितलो पयस दवरतात, ताचे कडेन एक वेगळेच नदरेन पळोवप जाता, ताचो इतिहास वयर काडप जाता. हेवूय कथेंत तेंच घडटा. जेन्ना अमराक लिंगीक दुयेंस जाला असो अमिताक दुबाव मारता तेन्ना खंय ना खंय ते तेका ताच्या पयलींच्या संबंदा विशीं विचारता. जेन्ना अमरान कांयच तशें करून अमिताक फटोवंक नाशिल्ले तेन्ना अमर अमिताचेर दुबाव घेता. पुण उपरांत ती दोगांय ह्या दुयेसाक बियेनासतना दोतोरा कडेन वचून तपासून घेता आनी ह्या दुयेसाक फुडो करपाचें थरयता.

5.2.5 बंड, विद्रोह आनी विरोध

‘भितरल्यान माई किदेंतरी घेवन भायर येयली. धेकणो घातलेल्याभाशेन इटबाक ‘धर’ म्हटलें. पुणून तेणेन पयलींच फाट केल्ली. करतां-करतां तो दुरिगूय हुपून गेलो..’(वालोर, पा.नं.13) समाज म्हणटकच एक चिड्डल्लो आनी एक चिड्डूपी समाज आसता. गिरेस्त गरीबाक चिड्डयता, उच्च वर्णीय बहुजन समाजाक त्रास करता हे चित्र आमी शेंकड्यांनी वर्सा पळयत आयल्या. चिड्डल्लो समाज सगळें सोंसून ओगीच रावलो पूण हे कथेंत इटबा आपलो अपमान जाता तो पळोवन थंय रावना. आनी माई जें कितें भुरग्यां खातीर खावपाक दिवपाची आसता तें घेनासतना थंयसरल्यान भायर सरता.

“भाऊ, शुन्यांतल्यान संवसार निर्माण करपाचो म्हजो हावेस पुराय करपाक तितली ताकद आतां म्हज्या आंगात शिरशिरता- ती फकत तुमचो जागो तुमकां दाखोवपाक!..” (हार, पा.नं.31) आपल्याक सरपंच काम, नोकरी दितलो हे आशेन एक शिकिल्लो भुरगो सरपंचाचीं सगळीं कामां करता पुण ते प्रक्रियेंत ताचे कडेन काम ना म्हूण ताचे मोगिकेचें लग्न आनीक कोणा बरबर जाता. सरकारी नोकरी मेळोवपाचें वय जावन वता तेन्ना तो निमाणे कडेन पेटून उट्टा आनी सरपंचाक बुद्द शिकोवपाक आपूण सरपंच जावन दाखयता.

‘हें पळया, चंद्रीम मळबांत येयलो. आनी रिती-रिवाजाप्रमाण रेड्याक मारपाक मेळपाक...तेज्या नावांन हांव हो पळय नाल्ल फोडटां!’ (मुठय, पा.नं.64) एक शिकिल्लो भुरगो चलत आयिल्ल्या परंपरेचो विद्रोह करता.

‘तुमचे दुख्ख हांव जाणां...तरीय पुणून, म्हाकां माफ करात... ही कूड म्हाकां भश्टोवंक लावं नाका-म्हाकां, तुमच्या साता जल्माची सांगातीण जावपाची आसा!’ (दिवो, पा.नं.70) लग्न जाल्ल्या घोव बायलेक जेन्ना भुरगो जायना तेन्ना समाज उलयताच. हे कथेन घोवाच्या दोशाक लागून तांकां भुरगे जायना. आपल्या घराक एक दिवो जाय म्हूण जेन्ना घोवाक दिसता तेन्ना तो आपले बायलेक आपणागेर काम करपी मोन्या हरी कडेन नातें दवरून भुरगो जल्माक घालपाक लायता. तेन्ना ताची बायल आपली कूड दुसऱ्या दादल्याच्या सुवादीन करचीना म्हूण ती विरोध करता.

“पूण तो काय गांवचो गांवकार न्हू. मागीर रयताचेर देव कसो येयलो, अशें म्हणून जायत्या गांवकारांनी सुरवेक विरोध केल्लो.” (मुदयाळो देंवचार, पा.नं.111) देव-देवस्पणाचो हक्क गांवांत गांवकारांक आसता. हे कथेन जेन्ना एका रयताचेर देव येता तेन्ना कांय म्हाजन वा जे गांवकार आसता ते बोवाळ करतात, बंड करता. पूण देवा मुखार हेरांचें कांयच चलना हे कळटकच ते ओगी जाता.

प्रकरण 6

पर्यावरण, शेतीवेवसाय आनी मीन वेवसाय

6.1 पर्यावरण

6.1.1 सैमाचें वर्णन

6.1.2 जनावरां

6.1.3 सैम आनी मनशाचो संघर्श

6.2 शेती वेवसाय

6.2.1 श्रमजिवन आनी संगर्श

6.3 मीन वेवसाय

6.3.1 सैमाचेर हावळ

6.3.2 प्रदुशणां

6.3.3 मायनींगातलो भ्रश्टाचार आनी विरोध

6.3.4 मिनाखण आनी लोकजिवन

6.3.5 मिनेर आनी लोकांची वृत्ती

6.1 पर्यावरण

लेखक रामनाथ गावडे हांच्या चारूय कथांनी सैम दिश्टी पडटा. कृशी संस्कृताय आनी गो संस्कृताय मुखेलपणान अस्तित्वांत आशिल्लें जाणवता. सैमसंपत्त वाठारांत जेन्ना मीनाखणीचो वेवसाय सुरू जाता तेन्ना पर्यावरणाचेर हावळ येता आनी हेर जिणे चक्रां नश्ट कशी जाता हाचो हुस्को वा खंत लेखक उक्तायता. मानवनिर्मीत आनी सैमीक आपत्तीक लागून पर्यावरणाचें लुकसाण जाता.

6.1.1 सैमाचें वर्णन

लेखकान जो वाठार, ज्या सैमाचें वर्णन आपल्या कथांनी केलां तो वाठार आनी थंयसरले सैम तांच्या जिवावळीचें आसा. ताका लागून ताणी सैमाचें वर्णन खूब सुंदर रितीन केल्लें दिश्टी पडटा.

“कोण एक सुंदरी रंगयाळ्या तिब्यांचो पांचवो-निळो शालू न्हेसची तसो सैम न्हेसला कसो दिसतालो. सगळी जीव-जात खोशयेन गायतना-वाकुळटाना दिसताली. पैस रानांत कोणा नर्तक-रूपी सवण्यांची मैफील रंगल्या म्हणपाची जाणवताली, ते मैफिलिचे तालार सैम थंडसाण घेवन व्हावतल्या वार्याच्या आदारान धोलतालो--- एक सर्गीक अप्रूप.” (अशेय दीस, पा.नं.1) जेन्ना पावस सुरू जाता तेन्ना सैमाचे एक वेगळेंच रूप पळोवपाक मेळटा. हांगा लेखक सैमाक एक सुंदरी म्हणटा जी पांचवो-निळो शालू न्हेसल्या. तेच तरेन जेन्ना सवणीं चिवचिवतात तेन्ना तांची मैफील रंगल्या कसो भास जाता. आनी अश्या वेळार सगळेकडेन पावसाची थंडसाण पातळिल्ली आसता तेन्ना वाऱ्याच्या आदारान पुराय सैम धोलता कसो लेखकाक दिसता.

“मिर्गापयलींच पावसान दोन वोलां केल्यांत. आनी धर्तरेवांगडा कसवड्यांची काळजांय वोलीं केल्यांत. रानरूपी सैमान कुणगेतल्या चरवावरीं आपलें आंग पांचवेच सरयलां. शेड्ड्याचे कातिवरी सैमान आपली कात केन्ना बदल्ली ते कोणाक कळपाक सुदीक दिलें ना. मळबांत हेडटल्या कुपानीं कसवड्यांची सपना

अदीक पुलयल्यांत, रंगयल्यांत...” (बतीक, पा. नं. 111) लेखकाची निरिक्षण शक्त खूब बरी आसा हें तांणी केल्ला सैमाच्या वर्णना वरवीं कळटा. हे कथेन ते म्हणटा शेड्ड्याचे कातिवरी सैमान आपली कात केन्ना बदल्ली ते कोणाक कळ्ळेंना, जेन्ना गीम सोपता आनी पावस सुरू जाता तेन्ना पुराय वाठार वलो जाता पूण मिर्गापयली सैम आपलें रूप केन्ना बदलता तें कोणाकूच कळना, तें एक सैमाचें गुपीत जावन उरता.

“शिंगेरी म्हणजे सैमाच्या पांचव्याच खळ्यांतलें परमळीत फूल. त्या परमळांत मनशावांगडा गोरवा-वासरां आनी हेर जीव जात उमेदीन वाकुळटाली.” (उतळ,पा.नं.10) शिंगेरी हो एक मोलेंचो असो वाठार जो झाडां, जनावरां, शेता, व्हाळ, गोरवां काजी आनी एक अस्सल गांवगिरो वाठार म्हूण उजवो आशिल्लो. पूण जेन्ना त्या वाठारांत मीनाखणीचो वेवसाय सुरू जालो तेन्ना मात तो गांव गांव उरलो ना. थंयसरलो सैम नश्ट जालो, लोक हेर कडेन स्थलांतर जाले. एका वेळार हो शिंगेरी गांव कसो आशिल्लो हाचें वर्णन लेखकान आपल्या काळजांतल्यान मांडलां. “दोन दोंगुल्ल्यांमदल्यान कितलेशाच बांदांक हुपत वचपी तो व्हाळ, व्हाळाकुशिनची अशीर शेतवड, शेताक तेकून दोशींवटानी माड-माड्यांची वळ, तेकुनूच काजी, अदी-मदी आंबे-पणस, हें सगळें शिंगफातर्या दोंगराच्या माथ्यावयल्यान पळयतकीर एक पांचवेंच सपन सर्गांतल्यान अणभवल्यावरी दोळ्यांक सूख लाबतालें.” (उतळ,पा.नं.10)

ह्या लांब-रूंद सह्याद्री घाटांत कितली अजापां आनी अप्रुपां लिपल्यांत ती सोदून काडपाक शंबर जल्म पावचेना.(अवचीत,पां.नं.9) सह्याद्री घाट हो गोंयची शान. ह्या दाट रानांनी कितलींशींच गुपीता लिपल्यात अशें लेखक सांगता. कारण जेन्ना ह्या रानांनी कोणून भितर सरता तेन्ना परत भायर सरप हीच एक कळाशी आसता. ह्या रानांनी वेगवेगळे जीव, जनावरां आसता. तरेकवार झाडां आसता तातूंतली कितलींशींच झाडां वखदी आसता. सैम हें एक गुपीत अशें लेखक म्हणटा आनी पुराय कथेन सैमाचें वर्णन करता.

6.1.2 जनावरां आनी हेर जीव

“देवकोले केन्नाय दुकर, चिजळ, गोरू जांव कसलेंय सावज मारता, आनी सगले मेळोन खातात.” (आशेचें हाशें, पा.नं.43) देवकोले हे कोल्या भशेनुच दिसपी पुण मातशे जिवान व्हडलें. हे देवकोलें कशें वागतात ताचेर लेखकान भाश्य केला. हे देवकोले रानांत येतात आनी खंयच्याय जनावराक मारून खातात. केन्ना केन्ना तें पुराय जनावर खातात ना जाल्यार अर्दे थंयच सोडून पासयेक वतात आनी परत येवन उरिल्ले खातात. जर तर कोणूय मनशान तांचे कडल्यान तें जनावर घेवपाचो प्रयत्न करून तांकां थंयसरल्यान धांवडायले जाल्यार ते परत परत फाटीं वळून पळयतात.

“वाड्यावयली कुत्रीं कोणाल्यातरी पल्ल्याकडेन, मोवशे जमनीक जावं रेवेंक फोण मारून गुटली करून न्हिदलेलीं.” (बोट दाखोवपी, पा.नं.49) गांवगिरो वाठार पळयता तेन्ना रातचीं सगळीं सुणी मातयेंत- रेवेंत न्हिदील्ली दिश्टी पडटा. गिमान रेवेंत न्हिदल्यार तांकां थंडसाण मेळटा आनी शिंयाच्या दिसानीं तांकां उब मेळटा.

“तर हे पुनवेक सबंद गांव खडप्या देवचाराक एका रेड्याचो बळी दितात.” (मुठय, पा.नं.54) गांवांत रेड्याचो, कोंब्याचो बळी सहजा दितात. असले कर्णेत लोकांची श्रद्धा आसता. कांय लोक आपले काम जांवचें म्हूण देवाक जनावर आंगवयता.

“एकूच मोठें सूख-तेंच्यानी तल्लीभर झिंग्यांक दिल्लो जल्म.”, “एक एक झिंगो, एक एक मूस.” (दिवो, पा.नं.66) लेखक आपल्या कथानकान पर्यावरणीय विचार हाताळटना तें अडेचें कशें केन्नाच दिसना. लेखक बरो आनी म्हायतीपूर्ण पर्यावरणीय विचार मांडटा.

‘वागतुरी’ हे कथेंत लेखक वागरे पडप म्हणल्यार कितें हें पयली समजायता. आनी वागतुरी वा वागरे पडप हें फकत एक लोकांचो समज आसूं येता. तरीय लेगीत एका हलकें काळीज आसलेल्या जनावराचेर जेन्ना वागरे पडटा तेन्ना ताचें वांगडा कितें जाता हें हे कथेन बरें तरेन मांडलां. “अयवय. वाग असो असो

नियाळीत तेंचेर करा करता, करता आनी तेका पळोवन पळोवन आंवणे घोटीत रावता, आनी अशेंच तेंचेर वागें पडटा...वानर तेका पळोवन केचकेचता-बोब मारता...आनी जेन्ना वाग वयता, तेन्ना तेजेफाटोफाट गळ्यांत दोरी घातलेल्याभाशेन चलत.” (वागतुरी,पा.नं.99)

एका सुकण्याक घोंटेर बांदपाक कितलोसोच वेळ आनी त्रास लागता. पूण सैमीक आपत्तीक लागून वा मनशांक लागून तांचो घोंटेर मोडटा आनी सगळ्या तांच्या कश्टांचेर उदक व्हावता. तांचो घोंटेर मोडटाच पूण तांची तांतयाय पडून फुट्टा. एकादें जर तर तें झाडूच कापून वडयलें जाल्यार मागीर एक नवें झाड सोदून काडून तांकां परत एक नवो घोंटेर बांदचो पडटा. सुकण्यांचे उदाहरण दिवन लेखक एका गरीब मनशाक आपल्याक आसरो सोदपा पासत कितलें कश्ट सोंसचें पडटा हे सिध्द केला. “तें शेवणें त्या पणसाचेर किद्याक बसलें काय? ...पयरूच पणसुलां म्हणोन काडपाक चडलेल्या पोरानी कावळ्याचो घोंटेर जमनीर वडोवन तातयां फोडल्यां.” (घोंटेर,पा.नं.104)

“तेन्ना लागींच न्हिदलेलो मोती नेटान भोकीत तेज्या आंगार धावलो...आनी माजरय केन्ना येवन घांसाक धरून पळळें.” (भार,पा.नं.38) ‘भार’ ही कथा एक मनोरूणाचेर आदारिल्ली आसा. ताका घरांत तशेंच घरा भायरूय लोकां कडल्यान बरी वागणूक मेळना. सगळींच ताचो फायदो घेता, ताका तापयता, ताची फकाणां मारता, ताका हिणसायता आनी ताचें जिवन जगप कठीण करता. ताका फक्त मनशांच न्हय तर तांगेलो सुणो आनी माजर लेगीत भियेना.

“किदेंय म्हण. असलो पाडो मेळपाक गाठीक पुण्य जाय...” (काळू,पा.नं.108) ‘काळू’ ही कथा पुरायपणान एक पाडो आनी एक ल्हान भुरग्याच्या मानसीकतेचेर आसा. काळूचो जल्म जाता आनी ताची घरांत खूब अपुरबाय जाता. ताका काळू नांव दवरतात. ताका शेतान जोताक व्हरतना तो सगळें वेवस्थीत रोकडेंच शिकता. ताची हुशारकी पळोवन सगळ्यांक तो आवडपाक लागता. पुण एक दीस ताका अपघात जाता. मुखावेल्यान येवपी ट्रक ताका आपटता आनी वखद पाणी करून लेगीत ताका

वाटावप कठीण जाता. तेन्ना लोक पयलींचें उगडास काडून, तो कितलो बरों आशिल्लो म्हूण वाळू पेचतात.

मोनजात ही मौन आसता. तांकां आमची भास समजना आनी आमकां तांची. तांचे कडल्यान कितेंय चुकलें जाल्यार आनी मनशां फाटीं फुडें विचार करीनासतना तांकां मार बडय करतात. कांय वेळार तांची कांयच चूक नासता तरी लेगीत मनीस रागान कुड्डो जाता आनी तो सगळो राग मोनजातीचेर काडटा. “तरी बरें तुगे चेडवाची किंळांच आयकून तुमगे तो तांबडो सुणो खंयच्यान तरी धांवत आयलो आनी आमच्या सुण्यांचेर वागावरी झोपय घालून शिवांवरी झुजपाक लागलो, येसोs शेड्डो केसो आहा. पूण आमच्या बैलांक कांयी न्ही कन्न धांवडायले...” (सुण्याची जात, पा.नं.115) हेवूय कथेन हेंच घडटा. एक आवय आपल्या चलयेक रगत पळोवन आनी ताचे कुशीक उबो आशिल्लो तांणी पोशिल्ल्या सुण्याक पळोवन तिका तिडक मारता. ह्याच सुण्यान आपल्या बायक नाकटां काडल्या आसूयें म्हूण त्या सुण्याक खुब मारता आनी सुणोय बीन तिका भिवून धावता. पूण कथेच्या शेवटाक तिका कळटा, ज्या सुण्याक तिणें बडयल्लो, त्याच सुण्यान खरें म्हणजे आपल्या धुवेचो जीव वाटायल्लो.

6.1.3 सैम आनी मनशाचो संघर्श

सैम मनशाक खुब दिता आनी ताचे कडल्यान काडून घेवपाचीय तांक दवरता. गांवगिऱ्या वाठारांत जसो सैम मनशाक रावपाक आसरो दिता, जेवपा खावपाक अन्नाची वेवस्था करता, तांचो अर्थवेव्हार, दुयेंसांक वखद हें सगळे सैमाचेर आदारून आसता तसो वादळ वारें पावस हुवार येवन लोकांची शेता, घरां सगळें नश्ट करता.

‘अकरा वरांचेर, वत न्हिवयत, दोन दीस गेल्लो पावस अचकींत मोठ्या दडकानी येयलो. वताच्या भरवश्याचेर रावल्ल्यांचे तेणेन मात्शे हालूच केले...हिचें तसलेम कांयच भिजोवना..आसल्यार भिजयतले

मू?...ना. भिजयले; सुकोंक घातललें तिजें घर भिजयले. घरांतली मनशां भिजयली...' (अशेय दीस,पा.नं.1) हे कथेन पारवती ही गरीब बायल. घर शिवच्या वेळार तिचो घोव भायर पडटा. ताका लागून तिचें घर शिवचें तशेच उरता. पावस पडपाक सुरू जाता. तशें लोकांनी सुकपाक घातिल्ले पापड, कपडे भिजता. उपरांत पावस विसव घेता आनी रोकडोच परत येता तेन्ना मात तिचें कोलवाचें कोपट भिजता, तण कुसता आनी घरांत भितर गळपाक लागता. पावस हो सैमा खातीर पडप खूब गरजेचो पूण एका गरीब मनशाक त्याच पावसा बरबर रात दीस संघर्श करचो पडटा.

“आनी त्या धिराचेरूच तो रेब्या-पावसाची पर्वा करिनासतना धेपां मारता.” (वालोर,पा.नं.9) कश्टकरी समाज वा सैमाच्या आंगणांत काम करपी जो मनीस आसता ताका जर पयशे जोडचें आसत तर ताका पावस, गीम, सैमांतली हळशीक, रेबों हांची कांयच पर्वा करिनासतना आपलें श्रम करचें पडटा. हे कथेन इटबा आपले बायल आनी भुरग्यांक लागून, तांकांय हेरां भशेन चवथ मनोवपाक मेळची म्हूण तो घोण्यांनी पडटल्या पावसाची पर्वा करिनासतना घरांतल्यान भायर सरून थोडें भोव पयशें जोडपाक वता.

“एक दीस मोठो पावस येयलो, आनी मात्शी- मात्शी भिजतली वणत समतीच पडली. तरी बरें कोणाक मार लागलो ना.” (घोंटेर,पा.नं.105) गांवांत घरा मातयेची. हरशी तशी तीं खूब घट्ट पूण जेन्ना पावस चड पडटा वा घराचो नळो फुटलेलो आसत जाल्यार उदक ते वणटीर गळटा आनी ती फुगता. फुग मारलेली वणट केन्नाय कोसळून पडपाची शक्यता आसता. घोंटेर कथेंत अशेंच घडटा. पावसांत वणत फुगून कोसळटा पूण देवाकृपेन कोणाक कांयच जायना. सुकड्याक आनी ताचे फामिलीक तें घर सोडचें पडटा. उपरांत तांकां आसरो सोदपाक खूब तळपळचें पडटा.

गांवच्या सगळ्या लोकांक आपली अशी स्वताची जमीन आसता. तांकां तांच्या काम- कश्टा प्रमाण मेळिल्ली आसता. शेती वेवसाय पळयतना, गांवच्या लोकांक शेताचें कुणगे वांटून दिल्ले आसता. कांय लोकांक तांच्या बऱ्या नशीबाक लागून म्हणा वा हेर कारणांक लागून तांकां शेताची बरी जागा मेळटा, थंय पीक बरें जाता. तर कांय लोकांक अशी जागा मेळटा जंय खडपा आसता, माती बरी आसना, उदक

वेवस्थीत मेळना. बतीक हे कथेन अशेंच सैम आनी मनशाचो संघर्श दिश्टी पडटा. “आमची मात्शी शेतवड वयल्या कुडक्याक पडटा न्हूरे.” (बतीक, पा.नं.112)

“खर्यानीच धर्तरेक जड लागता काय?... ती सगळें झेलता. सगळें सोसता.” (भार, पा.नं.34) गोपाळ हो एक मनोरूण मनीस. ताचो दादो, व्हनी, गांवांरलो लोक अशी सगळी ताका पयस करता आनी तो सगळ्यांचेर एक भार जाल्याची जाणीव करून दिता. ताचो दादो ताका सदांच तापयता आनी हिणसायता. एक दीस तो ताका बरोच मारता आनी गोपाळ गोठ्यान लिपता. ताका दादोचो मार खाताना दादोन म्हणिल्ली उतरां याद जाता. दादो ताका परत परत तू धर्तरेचेर भार जाला म्हणटा म्हणबन तो खरेंच एक दीस विचार करता. धर्तरी कितल्या लोकांचो आनी हेर जिवीत आनी अजिवीत प्राण्यांचो भार घेता तेन्ना धर्तरेक हे सगळें जड लागता काय म्हूण तो विचार करपाक बसता.

मनीस सैमाचो जाय तसो वापर करता. आपल्याक फायदेशीर त्यो गजाली मनीस सदांच करत आयला. जेन्ना एका झाडाक श्रद्धेन आनी भावार्थान पळयतात तेन्ना ताची पुजा करतात, बरें तरेन जतनाय घेता. पूण जेन्ना मनीस सुवार्थी जाता तेन्ना ताका बरें आनी वायट हातूंत कांयच फरक कळना. “वासूबाब, तुका ‘बार’ घालपाक पिसावल्लो केळ सुवात मेकळी करून दिता... कावळ्याच्या रागान केळाचेर काळ येयलो खरो.” (पिसावल्लो रूख, पा.नं.52) हे कथेन वासूबाबाक एक बरी सुवात जाय आसता बार घालपाक तेन्ना विठूदाद आपली तकली चलयता आनी गांवांत एक केळीचें झाड आसता जाका सगळोच लोक श्रद्धेन पळयतात ताचेर विठूदादाच्या सुवार्थी विचारांक लागून हावळ येता आनी निमाणे कडेन ताका कापचें पडटा.

“मनीस म्हणल्यार धर्तरेचो अळंकार पोखरूपी रोठो, तिची सुंदराय लाशेवपी किडो म्हणटा ती गजाल खरी असो दुबाव मारतालो, तो आतां आकाराक येवपाक लागला.” (म्हातारेलो पणस, पा.नं.59) हे कथेन मनशा बदला जे कितें म्हणला ताचेर आमका लेखक विचार करपाक लायता.

6.2 शेती वेवसाय

गांव म्हणटना शेता दोळ्या मुखार उबी रावतात. गांवांत लोकांचो मुखेल वेवसाय हो शेतीवेवसाय आसता. कांय लोकांची आपली स्वताची शेतां आसतात, कांय जाणा हेरांच्या शेतांनी वावुरता. हे लोक जरी आपले पोट शेती वेवसायाचेर भरता तरी लेगीत तांकां खूब संकश्टांक तोंड दिवचें पडटा.

6.2.1 श्रमजीवन आनी संघर्श

‘शेतांत नागर धरपाचे ते दीस, ते दिसानी शेताबगर दुसरें किदेंय करपाक कोणाक फुरसत नासता.’ (अशेय दीस, पा.नं.4) पावस सुरू जातकच शेताचो वावर सुरू जाता. ह्या वेळा दुसरें कसलेंच काम करपाक मेळना. लोक बाकीची सगळीं कामा पावसा पयलीं करून काडटा आनी शेताच्या वावरांत व्यस्त रावता.

‘सकाळच्यान इतलींच लाकडां फोडल्या रें!!’ (वालोर, पा.नं.11) इटबा हो एक गरीब मनीस. आपल्या बायल-भुरग्यांक बरें तरेन चवथ मनोवपाक मेळची म्हूण तो देसायागेर दिसवड्याचें काम करपाक वता. थंय माई ताका खूब कश्ट करपाक लायता. पयली तो तांच्या दुरीगाचें काम करता उपरांत तांचो सगळो कयर, हळशीक काडीन तांचे घर निवळ करता. सगळें तो उपाशी पोटार करता. आनी निमाणे कडेन माई ताका लाकडां फोडपाक लायता. पंदरां दीस फाटींच ताणें लाकडां फोडिल्ली आनी ताका आनीक परत फोडची पडटा.

‘शेतांनी वेतभर रोप धोलताली. फावो तसो पावस पडलेल्यान शेतां पांचवीचार जाल्ली. ह्या वर्सा पडींग कुयणां सुदीक लोकानी रोयल्ली. त्या खातीर सगल्या गोरवांकारांक गोरवांक सैल साडून चल नासलें. केन्ना कोणाले खावडीक वचत म्हणून सांगू जायनासले...’ (चूक, पा.नं.34) एकदा शेतांत रोप वाडलें काय गोरवांक सोडून जायना. तीं ते रोपे खावपाची आनी सगळें नश्ट करपाची शक्यता आसता.

‘मागीर आमी तिगायनी पांच-स दीस कोणाचें भात बांदलें.’ (ते तिनशें धा रूपया, पा.नं.30) गांवांत भुरग्यांची निमाणी परिक्षा जाली काय ते दिसवड्याचें काम करपाक वतात. दुसऱ्या वर्साची तयारी ते

गिमानूच करतात. अशा वेळार काम करून लेगीत पयशें मेळना तेन्ना हे कथेंतलें भुरगे शेंतानी कोणांचे भात बी बांडपाक वता.

‘जालें. कामेरी जमली. म्हातारिंशी चरवो हुमटिताली. थोडी लायताली. घोवय आपलेपरी वावुरतालो.’(सूख,पा.नं.90) शेतकार म्हूण एकटोच शेतांत वचना. ताचें बरबर ताचीं घरचीं लेगीत आसता हें ही कथा स्पश्ट करता.

‘तेगेल्या शेताकडेन पावतनाच हांव अजापलो. कारण तो आडास करिनासलो तर सांगतालो. तिडकीन समतेंच विचारलें...’(काळू,पा.नं.107) शेतांत फकत मनशां न्हय तर जनावरा-पाडे लेगीत वावर करता.

‘जरी शेत तेजेकडेन आसले, तरी तें पडींग आसा.’(भावकी,पा.नं.92) घरांत जेन्ना वाट्याक लागून झगडीं जाता आनी शेताचो जेन्ना वांटो जाता तेन्ना खुबशे फावट ती शेता पडिंग उरता. हांगा ही कथा शेत पडींग पडिल्ल्याचो उल्लेख करता.

6.3 मीन वेवसाय

गोंय एक पांचवोचार वाठार. पूण मायनींग येवन हांगां सरली परिस्थिती कशी जाली, पर्यावरणाचेर, मनशांचेर कशी हावळ आयली तें लेखकान आपल्या कथांनी मांडला.

6.3.1 सैमाचेर हावळ

जेन्ना एका वाठारांत मीनाखणी सुरू जाता तेन्ना खणीच्या आशीकुशीक आशिल्ली सगळी जागा निवळ करतात. थंय घरा आनी मनशा उरनात. ‘खणी निमतान बांदलेली घरां आनी गांव नाच्च जावपाक लागले. एकेकाळाचो फेसकसो हांसपी गांव उदक कसो थंड जावन करता करता ती जागा मसंड कशी जाली.’ (घोंटेर,पा.नं.105) हे कथेंतल्या सुकड्याक जशें त्रास भोगचे पडटा तेच तरेन अशे कितल्याशांच लोकांक मीनवेवसायाक सागून स्थलांतरीक जावचे पडल्या. गांवची जी सैमीक गिरेस्तकाय आसता तिचेर हावळ येता. पांचवोचार सैम खिणाभितर तांबडो जाता.

‘थराथरांची कितलिशींच सोपणांकशी तळामेरेन देवल्ली. आनी सकयल तळाक मुयो खेळेल्यावरी टिप्परी- शेवाळी घुंवताली.’ (उतळ,पा.नं. 17) एकाद्या वाठारांत जेन्ना खणवेवसाय सुरू जाता तेन्ना त्या वाठाराची जी दशा जाता पळोवपाक लेगीत भंय दिसता. भुंयेक खोल पोकरलेली आसता. सोपणां कशी धर्तरेक कातरून खोल खण मारतात. ते खणीर मीन भरपाक ट्रक आसता. ते येदे व्हडले ट्रक खणीचेर जात्रेक मेळपी ल्हान ट्रक कशे दिसतात. ‘सोनू फांतोडेर तिनांक ट्रक घेवन मिना खणीर गेल्लो.’ (मुठींतलो जीव,पा.नं.25) हेवूय कथेंत ट्रकाचो उल्लेक जाला. आनी त्या वाठारांत मायनींग आशिल्ल्याचें जाणवता.

मीनाखण वयरच्यान पळयतल्याक निश्चीतच भंय दिसता. कारण ती इतली खेल आसता पळयतनाच आंगार खांटो येता. मीनाखण कशी दिसता तिचे वर्णन लेखकान बेसबरे तरेन केल्ले दिश्टी पडटा. ‘पुणून आतां थंय किदें आसा. खोल- खोल, रूंद-रूंद, गोल-गोल एक व्हड दर्या कसो पोकोळ दोबरो.’ (उतळ,पा.नं. 17)

‘तळपाक पिकलेलें खडयेच्या रूपांतलें भांयर उदेंत्या सुर्याचें कीर्ण जशें दोळ्यांर मारचें तशें कोणाच्या तरी दोळ्यांमुकार चमकलें. आनी मागीर तें भांगर तेपाची भूक भागोवपाखातीर थेरयो रोयण पोखरिता ते वरी तीं पाशाणां उस्तीत आखळ्या दोंगराक पोखरीलो. माथें धरून पायतळ मेरेन सासपिलो, आनी खंयच्या कोणें कल्लप्पान आपल्या घरांत पयशांचो ट्रक उसपिलो. आनी आतां तर काळ येयला साणीच्या देवाचेर.’ (साणीचो देव, पा.नं. 125) लेखकान एक मीनेर गांवांत वा हेर वाठारांत मीन सोदीत कसो पावता आनी ताका तें मेळटकच कसो तो दोंगर पोकरता ताचें वर्णन आपले कथेंत केला.

‘पलतडी खण इल्लें इल्लें भयानक रूप धारण करताली. जितली ती खोल वयताली तितलीच ती नेटान रूंद रूंद जाताली. एक एक दोंगर म्हणटां म्हणटां मळां आनी कितलीशींच थळां तिणेन गिळून उडयली. आनी आयज तिजे हातपाय इल्ले इल्ले कुशीचे भुंयेर पातळटाले. राक्षीण जशी आदी आपले सावळेन मुकारल्याचें मन हरण करता आनी उपरांत त्या जिवाचेर वागरें घालून तेचें भक्षण करता. तेच परी ही खणी

आदीं धुल्लान जीव घुस्मटायता मागीर उदक-पाणी, सावळी-देवळी, रूखां-वाली, शेतां-भाटां एक एक गिळीत रावता.’ (पिशाक पिपळ, पा.नं.12) खण वेवसाय सुरू जातकच कशे तरेन सैम इल्लो इल्लो काबार जायत वता ताचें वर्णन लेखकान केला. एका लेखकाक जेन्ना सैमाचो मोग आसता वा ताका हुस्को आसता तेन्नाच असले तरेचे विशय साहित्यांत येतात. तेच तरेन मोलें हो चडसो वाठार मायनींगाचो. तो वाठार कशें तरेन आनी कितल्या वेगान नश्ट जाता ते ताणी पळयलां. तांच्या काळजाक हो विशय तोपला देखून तांच्या साहित्यांत आमकां पर्यावरणीय विचार पळोवपाक मेळटा.

6.3.2 हेर प्रदुशणां

जंय मायनींग सुरू जाता थंय चड करून धुल्ल जाता, खणून खणून जमनीपोंदचे उदक दुशीत जाता. धुल्ल आनी माती एक जावन थंयसर ल्हागी आशिल्ल्या उदकाक दुशीत करता. हवा प्रदुशण, उदक प्रदुशण, माती प्रदुशण आनी हेर प्रदुशणां मायनींगाक लागून तयार जाता.

‘सगळ्याक धुल्लाचें राज्य-खिणभर म्हाका खंयतरी पयस घाटार पावल्ल्याभाशेन दिसलें.’(उतळ,पा.नं.13) पांचवोचार वाठार जेन्ना तांबडो जाता तेन्ना थंय वतकच आपूण वेगळेच कडेन पावला कसो दिसता.

‘तेंच एक तुमी बरें केलें. आमी हांगा धुल्ल खावन खावन मरपाचे आसा...’(उतळ,पा.नं.15) मायनींग सुरू जातकच खुबशे लोक तो वाठार सोडून गेले. कांय लोक वेगळ्या वेगळ्या कारणांक लागून थंयच उरले आनी धुल्ल खावन दुयेंत पडून भायर पडले.

‘ह्या दोंगरानी तरेकी झाडां आसा. पुणून ह्या धुल्लान रंगल्ल्या रूखावळींत तूं जाय तें झाड वळखतलो मरे?’ (उतळ,पा.नं.16) कसले झाड म्हूण ते वळकूपाक लेगीत कठीण जाला इतलें ह्या वाठारांत दुल्लाचें प्रदुशण वाडलां.

‘थराथरांची कितलिशींच सोपणांकशी तळामेरेन देवल्ली.’(उतळ,पा.नं. 17) लेखकान खण कशी दिसता ताचें वर्णन केला. जमनीक कातरून कातरून धर्तरेचे केल्ले हाल लेखक मांडटा.

आपलो गांव जेन्ना खणवेवसायाक लागून ना जाता तेन्ना थंयसरल्या मनशाक जी तिडक मारता ती ‘पिशाक पिपळ’ हे कथेंत दाखयल्या. ‘उजो लागलो त्या मिनेराच्या घराक आनी आमचो सत्यनास केलो. काय बरी झर व्हांवतालीं. बांद घालतकीर गीमभर शेत-भाटाक जाय तितलें उदक पावतालें....आनी अंदू संवसार पाडवो लागच्या पयलींच उदकाच्या थेंब्याक आमकां तळमळचें पडलां.’ (पिशाक पिपळ,पा.नं.10)

मायनींग सुरू जातकच लोकांक उदकाचे कशे हाल जाता तें दाखयलां, खणीक लागून उदक आटून वता. आनी ताचे त्रास सर्वसामान्याक भोगचे पडटात. ताच्या शेताक, पोरसाक उदक पावना. ‘शेतांतल्या कुणग्यांनी धाळो पडपाक लागल्यो. पोटारार येयल्लें भात करपुपाका लागले.जायत्या रोप्यांची पानां उदकाक लागून बावपाक लागलीं.’(पिशाक पिपळ,पा.नं.15),‘काय बरी बाराय म्हयने म्हाजी झर व्हांवताली. तुमचे खणीक लागोन सगळें आटोन गेलें. व्हाळीय नानपयत जाली. आतां घोटभर पितले म्हणल्यार रेबो सुदीक मेळपाक कुस्तार.’ (पिशाक पिपळ,पा.नं.17)

‘खाची-खळग्यांतल्यान तो आपली मोटारसायकल नेटान मुखार काडटालो. इतल्यान ‘ढडक’ करून कसलो तरी आवाज जालो. एके एस.टी. बशीक ओल्टारूच दोशी दोन टिप्परी मोकून अपघात जाल्लो.’(मुठींतलो जीव,पा.नं.30) मीन व्हरपी जे ट्रक आसतात तें खुबशे फावट कशाय कशे गाडी चलयतात, केन्ना केन्ना तर सोरो पिवून चलयतात आनी लोकांचेर जिवार हावळ हाडटात.

‘आतां फकत घुमतलो ट्रकांचो आनी शेवाळ्यांचो घरघर. तांबडे-काळे मातयेच्या पोटांत फुटपी मळबाक हालोवपी सुरींग आनी हुबतले धव्या कुपांक लाशें लावपी तांबड्या धुल्लाचे लोट.’ (उतळ,पा.नं.11) एका वाठार जंय पयली फकत सुकण्यांचो आवाज जातालो तो आता बदल्ला. थंय आता फकत ट्रकांचो आनी शेवाळ्यांचो आवाज आयकपाक मेळटा.

6.3.3 मायनींगातलो भ्रश्टाचार आनी विरोध

मायनींग ज्या वाठारांत सुरू जाता थंय सुरवातीक विरोध जाताच. पूण गांवच्या लोकांचे कांयच शाणपण चलना जावन मायनींग थंय सुरू जाता. जशें जशें मायनींगाचे काम चलता तशें लोकांक, पर्यावरणाक, त्या एकंदर वाठाराक ते त्रास भोगचे पडटात. आनी जेन्ना ते त्रास सोंसपाची तांक सोपता तेन्ना लोक थंयसरले पेटून उट्टा.

‘साणीचो देव’ हे कथेन अशेंच घडटा. एक गोंयाभायलो मनीस येवन तांच्या गांवांत मायनींगाचो धंडो करता. तो त्या लोकांक आनी तांची जमीन पयश्यांचो नेट दाखोवन घेता. जेन्ना तो थंयसरल्या देवाची जागा बदलपाचे चित्ता तेन्ना पुराय गांव विरोध करता. पूण जेन्ना थंयसरल्या गांवकाराक तो दोन ट्रक घेवन दिवपाचे थरयता तेन्ना मात गांवकाराचो निर्णय बदलता. ही सगळी समाजांतली फटींगपणा पळोवन तांच्याच मदलो एक शिकिल्लो भुरगो पेटून उट्टा आनी विरोध करपाक मुखार सरता. ‘शिकतली वकिलीच आयज तेका पावूंक शकताली. त्याच नेटान कोंब्यासादार उठलो... आनी देवाचें नांव घेवन समतो पुस्तकांचे आरमारीक हात घातलो...’ (साणीचो देव, पा.नं.131)

‘शिवाय तुज्या पुताक धंदो करपाक आमी दोन ट्रक दितात...’ (पिशाक पिपळ, पा.नं.14) लेखकान समाजांतलो भ्रश्टाचार मांडला.

‘हें पळय वासूदाद, कंपनीन आपलो आकडो वाडयला. पांच लाख सुबेज आनी कारूय दिवपाची थारायल्या.’ (पिशाक पिपळ, पा.नं.15) जेन्ना गांवचे लोक फाटी सरलें तेन्ना तांकां जी रक्कम सांगिल्ली ताच्याकून चड दिवपाचें उतर दिलें. समाजांत अशें खूब जाता. जेन्ना लोक आपली जमीन दिवपाक फाटी सरता तेन्ना पयशें वाडोवन आनी तांचेकडल्यान ती जमीन जप्त करता.

‘फांतोडेर गाड्यो नंबराक लावन सगळ्यांत आदीं भरपाक जाय आसल्यो. तसो प्रत्येकाचो तोच यत्न आसतालो. पुणून हो ते बाबतींत मात्सो चडूच हुशार. जितली पयली ट्रीप आदीं भरता तितल्यो चड

ट्रिपी....खणी वयले ऑपरेटर तशें वाटे वयले पुलिस तेच्या बोल्सांतले जाल्ले.’ (मुठींतलो जीव,पा.नं.27) मायनींग वाठारांत जे लोक ट्रक काडून चलोवपाक दितात तांचो फकत एकूच यत्न आसता. आपल्यो चडांत चड ट्रिपी जातल्यो तितलो आपल्याक फायदो. हे गणीत तांकां बरें तरेन समजतालें. ताका लागून आपली गाडी पयली सोडप, हेर ट्रकांक फाटी घालून आपणे मुखार वचप. अशे तरेन गाडी वेगान चलोवप जाता जाका लागून अपघात जातात, कितल्याशाच लोकांचो जीव वता.

6.3.4 खण वेवसाय आनी लोक जिवन

‘लुवपाक, नडपाक, कोणायचे खणीर. तरीय पुणून आवडूची परिस्थिती मात्शी बरी आसा.’ (अशेय दीस,पा.नं.5) गांव म्हणटकच लोक शेतांनी, भाटांनी, दिसवड्याक आनी हेर कडेन श्रम करून आपलें जिवीत जगताना दिसतात. पूण जेन्ना गांवांनी खण वेवसाय सुरू जालो तेन्ना लोक खणीर कामाक वचपाक लागले. कांय लोकांनी ट्रक घेतले, बायलां कामेरीं म्हूण खणीर काम करपाक लागलीं. खणीर काम केल्ल्यान तांचेय कडेन थोडो पयसो जालो तशी तांची जिणे पध्दत सुदारली. थंय चलतले मिनाचे खणी खातीर पोटाचोय प्रस्न सुटलो.(घोंटेर,पा.नं.104) हेवूय कथेंत लोकांचे जिवीत खंय ना खंय खणीर मेळपी पयशांक लागून सुदरता आनी ती हुसक्या मेकळी जीण जगता.

पावसाच्या दिसानी ह्यो खणी उदकांन भरतात आनी त्यो सुकपाक खुब वेळ लागता. त्यो केन्ना सुकतल्यो आनी गांवचें लोक केन्ना खणीर परत वतले हाचो हुस्को लोकांक जावपाक लागलो. जे लोक सुरवातेक खणी आड उलयताले तांकां निमाणे कडेन खणीर काम करपाक आवडूंक लागले. जेन्ना पावसांत तांचे कडेन कसलेंच काम आसनासले तेन्ना खणीची तांका याद येता ‘अनूं तर चिर्यांच्यो खणी आजुनय सुकोना.’ (वालोर,पा.नं.8)

गांवचे लोक रावतात, तांकां कोणूय कामाक आपयतलो काय म्हूण. आनी जेन्ना गांवांतलो कोणूय खणीचेर काम आसा म्हण सांगता तेन्ना लोक रोकडेच थंय वता. ‘कोणेनतरी खबर दिली. देसाय चिर्याचे खणीक तळ काडपाखातीर लोक सोदता.’ (ते तिनशें धा रूपया)

‘अचकीत मुकारल्यान एक टिप्पर चुकिचे दिकेन येवपाक लागली... ते टिप्परिचो ‘किलिंडर’ मात फाटल्यान पळयत ‘खी खी’ करून हासतालो.’ (उतळ,पा.नं. 13) खण वेवसायाक लागून खुब अपघात जाल्ले आसा. कोण मनीस वा जनावर खणींत पडिल्ल्याची बातमी मेळटा. पावसाच्या दिसांनी उदक भरिल्लें आसता ताका लागून जमीन आनी खंडकूल खंय आसा तेंच कळना. कितलेशेच ट्रक नियंत्रण इबाडिल्ल्यान खणींत पडटा. कितल्याशाच लोकांचो जीव वता. कांय लोकांचे हात-पांय मोडटा आनी तें जिवीतभर अपंगुळ जाता. खणी वयले ट्रक चलोवपी खूब वेगान आनी खुबशेफावट सोरो पिवून चलयता. कोणूय मदीं आयलो जाल्यार ताका वाचोवपाक कांयच पर्याय उरना.

‘निबेलांतले ते मिना-खणीचें काम आतां नेटान चालू जावपाचें आसा. ते कंपनीक आतां जायते कामगार जाय खंय...’ गांवचें सद्याचें रूप पळयले जाल्यार सगळे कडेन वेगळ्यो वेगळ्यो कंपनी उक्त्यो केल्या. खुबशे लोक आता शेतांनी वावर करपाक सोदनांत. शिकूंक नाशिल्लो खणीर मानायपण करता, जाल्यार शिक्षीत लोक खणीच्या कंपनींत काम करतात.

एकदा मनशाक पयशांचे पिशें लागलें काय त्या मनशाक सगळेंच जाय जायशें दिता. पयली लोक जोडपाक भायरगांव वताले, थंय बरें जोडून गोंयांत येवन नवो धंदो सुरु करता. ‘...हांव नवो ट्रक कामाक ..’ , ‘तो सुट्टकच दुसरो घेवपाचो.’ (उतळ,पा.नं.67) हे कथेंततलो रंगाचो इश्ट जो कितलीशीच वर्सा भायर काम रकरत. तो गोंयांत येता आनी आपलो ट्रक खणीर लावपाक वावूरता.

6.3.5 मिनेर आनी लोकांची वृत्ती

गांवगिऱ्या वाठारांत जेन्ना खण वेवसाय सुरू जाता तेन्ना सुरवातेक गांवच्या लोकांचो विरोध आसता पूण मागीर जे मिनेर आसता ते तांकां पयशांची आस लावन दिता आनी लोकांचे निर्णय बदलतात. गांवचो मुखेली वा गांवकार जो आसता ताचेकडेन उलोवप जाता. ताका मनयतात आनी उपरांत सगळो लोक तो जे कितें सांगता तें मोन्यानीच आयकून घेता. ‘दादो, हांव आसतना तूं किद्याक भिता? ट्रक घेवपाक भांडवल कशी उबी करपाची ती म्हाजेर सोड. तुमी फरस्त ‘हय’ म्हणपाची आनी कामाक लागपाची.’ (127) हेवूय कथेन एक भायलो मिनेर येवन आपलो खणीचो वेवसाय गांवांत सुरू करता. ताका जाय तितली जागा बरी मेळटा पूण कांय तळपा आसता तांचेर गांवच्या लोकांचो विश्वास आसता. तो हळूच गांवकाराक मेळटा आनी ताका पयशांची आशा दाखयता. ताच्या चल्याक ट्रक घेवन दिवपाचें आश्वासन दिता. गांवच्या लोकांचो खर विरोध आसता. एके सुवातेवेलो देव हालोवन दुसऱ्या जाग्यार व्हरप हे लोकांक चुकीचें कशें दिसता. गांवकाराकय अशें करप योग्य दिसना तरी लेगीत ट्रका खातीर ताचें मन बदलता. ‘शिवाय तेणें तेका ट्रकाचीय आस्त दाखयल्ली.’ (129) आनी इतली वर्सा ज्या देवाक तो गांवकार पांया पडटालो ताचेर हावळ येताना तो कांयच करना, वयल्यान म्हणटा ‘अश्यो तळपा साणी आसता कितल्यो. तेंकाय आमी देव मानपाचे?’ (131)

जेन्ना एक मनीस खंयचेय गजालीक तयार नासता तेन्ना ताका पयशे आनी किमती वस्तूची आशा दाखोवन त्या मनशाक आपले वटेन करपाक लोकांक खूब बरें तरेन येता. ‘आमी जांका कोणाक किदें दिलां तांच्या दारांत आयज चार चार तरी ट्रक आसा, कार, बरी घरां, सगळें आसा. फाल्यां तुजोय पूत बरो ओर्राद भोंवतलो, तेरासाचे घर बांदतलो, गाडी घेतलो.’ (पिशाक पिपळ, पा.नं, 15) हे कथेन तेंच घडटा. वासूक चिंता आसता व्हावत्या व्हाळाची जो मीनाखणीक लागून जिरून वता. जेन्ना खणीचो मुखेली ताचे कडेन सुवात मागता तेन्ना तो न्हयकारता. ताका मनोवपाक मुखेली खूब यत्न करता. पूण तो कसोच मानीना. ताका दुडवांची आशा दाखयता, ताका धमकयता, भंय घालता पूण तो आपलो निर्णय

कसोच बदलना. जागा दिल्यार ताचो फुडार बरो जातलो, नवें तेरासाचे घर, गाडी आसतली म्हूण वासूक सांगता.

प्रकरण 7

व्यक्तीरेखा आनी भास

7.1 व्यक्तीरेखा

7.1.1 स्त्री व्यक्तीरेखा

7.1.2 पुरूश व्यक्तीरेखा

7.1.3 बाल व्यक्तीरेखा

7.1.4 मनुष्य व्यक्तीरेखा

7.1.5 तिसरो पुरूश

7.2 भास शैली

7.1.1 निवेदन शैली आनी संवादाची भास

7.1.2 ग्रामीण उतरावळ

7.1.3 प्रशासकीय उतरावळ

7.1.4 वाक्प्रचार आनी म्हणी

7.1 व्यक्तीरेखा

7.1.1 स्त्री व्यक्तीरेखा

‘अनू घर शिवपाच्या वगतारूच तिजो घोव भायर पडलो.’ (अशेय दीस, पा.नं.2) गांवांत जे बायलेचो घोव मरता तिचें जगप चड करून कठीनूच जाता. जीण जगपाक घोव आनी बायल हांचो दोगांचो साथ खूब म्हत्वाचो. हे कथेंतली पारवती ही विधवा बायल आनी तिची इश्टीन आवडू हिचो घोव रात दीस सोरो पिता. पूण तरी लेगीत तिका घोव आशिल्ल्याचो आदार आसता जो पारवतीक नासता. घर शिवच्या पयलीं तिचो घोव भायर पडटा म्हणून उपरांत घराचो सगळो भार तिचेर पडटा. ती एकलीच आपल्या दोन भुरग्यांचो सांबांळ करता. पावस पडपाक सुरवात जाता आनी तिचेच एकानेक फाटोफाट संकश्टां येत रावता. तिचें एक ल्हानशें खोपट आसता, पावसांत मात कोलवाचे तण कुसता. तिच्या घरांत पावसाच्या उदकाच्यो पावळ्यो गळपाक लागता. जशें तशें करून ती आपणाल्या चल्याक वयर चडयता आनी कापोत घालून उदक भितर रिगपाचें थारायता. गरीब परिस्थितींत तिचे सामके हाल जाल्ले. दनपारां जेवपाक तांदळ्याच्या कण्यांची पेज केली आनी रातीकडेन खावपाक कांय ना जालें. एक घोव नाशिल्ल्या बायलेचो संघर्श हे कथेंत दिश्टी पडटा. जेन्ना ती आपल्या चेडवाक आवडूगेर तांदूळ हाडपाक धाडटा तेन्ना ते रित्या हातांनी येता तें पळोवन पारवती अस्वस्थ जाता. आपल्या कडेन आशिल्ल्यो कणयो ती भेगभेगीन शिजयता आनी आवडूच्या भुरग्यांक घेवन वता. आपल्या कडेन कांय नासतना, स्वता आपली भुरगी उपाशीं आसून लेगीत दुसऱ्याच्या भुरग्यांची पर्वा करप हे पारवती हें पात्र आमकां शिकयता.

‘अशीच एक कोणतरी बायल मात जनेलांतल्यान दुसऱ्याल्या कोणाल्या घराच्या खळ्यांत खेळटल्या भुरग्यांक कसलेतरी एके आशेन, निशेवणे नदरेन तेंका आपल्या दोळ्यानी, तेंच्या त्या बावल्यास्री प्रतिबिंबांक आपल्या मंडोळ्यानी घेवपाचो-पळोवपाचो यत्न करता...तिका तीं प्रतिबिंबां खीणभर आपल्या पोटांतूच आसलेल्याचो जणू भास जाता, आनी ती सुखावता.’ (दिवो, पा.नं. 65) लग्न जावन

कितलींशीच वर्सा भुरगीं जायना म्हण लक्ष्मी आनी तिचो घोव दोतोराक वचून मेळटात. सगळी तपासणी जातकच, भुरगें न जावपाचें कारण तिच्या घोवांत दोश आसता. सगळी आशा सोडून ती दोगांय आपली जीण तशींच जगता. खूब वर्सां उपरांत तिचो घोव तो विशय परत काडटा. आनी तांगेर काम करतल्या हरी बरबर संबंद दवरून भुरग्याक जल्माक घलपाक सुचयता. जेन्ना एके बायलेची चूक नासून लेगीत तिका अश्या परिस्थितीक फुडो करचो पडटा. भुरगे नाशिल्ल्याचें एक दुख्ख आनी आनीक एका मनशा कडेन अनैतीक संबंद दवरून भुरग्याक जल्माक हाडप हो तर एक तिचे बायलपणाचेर केल्लो घाव आशिल्लो.

‘माफ करा. हे काही मी मुद्दाम करत नाही. आपल्यासारखे कोणतरी असतात म्हणून आमचं पोट चालतं. हा संसार मतलबी आहे. आपल्या फायद्याशिवाय लोणालाच काही देत नाही!’ (कूड, पा.नं.62)

संवसारांत कितलींशींच बायला आसात जी देहविक्री करतात. समाज तांकां एके वेगळेच नदरेन पळयतात पूण तांकांय ते करपाक जाय आसता काय तांचींय कांय कारणा आसतात जाका लागून तीं अशे तरेन कमयतात ? समाजांत अर्थप्राप्तीच्यो वेगळ्यो वेगळ्यो तरा आसतात, कांय बऱ्यो तर कांय वायट. चोर लेगीत चोरता आनी ताचे कडेन एक कारण आसता. पोटाचो प्रश्न येता तेन्ना बरें आनी वायट हें कांयच दिसना. तांचे खातीर तें सारकें आनी समाजा खातीर ती वायट गजाल. ‘कूड’ कथेंतली बायल जी रेल्वे प्रवासांत आपली कूड कोणाकूय विकून पयशें जोडटा, अश्यो कितल्योशोच बायलो आसता, आनी ह्या सगळ्या बायलांची ती लेखकाचे कथेन तांचें प्रतिनिधित्व करता.

‘म्हणजे ते पाखले...तुजो...!’ (गुंज, पा.नं.83) ही कथा आमकां एके बायलेच्या मानसीक स्थितीचो विचार करपाक लायता. शेवतूमावशेक नेर्वा आसात, ती सारकी ना...अशेच तरेन लोक तिका पळयताले. पूण तिचे बरबर खरें कितें घडिल्लें तें सोदून काडपाचें कोणाकूच नाशिल्ले. जेन्ना पाखल्यांचें राज्य चलतालें तेन्ना तांणी हांगां सरल्या लोकांक खूब त्रास केले. शेवतूमावशे बरबर अशेंच कितें तरी घडिल्ले. ती आनी तिचो मोगी पयलेच फावट रानांत मेळपाक गेल्ली. सगळ्यांची नदर चूकोवन, लज आनी भंय

सोडून ती एकमेकाक मेळिल्लीं. तेन्नाच कांय पाखले आयले आनी तिका त्रास करपाक लागले. तेन्ना तिच्या मोगीन जे त्या वेळा योग्य दिसले तें ताणे केलें कोयती घेवन दोनूय पाखल्यांक मारले. हे घडणूकेक लागून ती जेन्ना खंयच्याय दादल्याक पळयता तेन्ना तिका त्या दिसाची याद जाता आनी ती भियेता. तिचे बरबर जे घडले ताचो तिचे मानसिकतेचेर खूब परिणाम जालो.

‘ही गजाल कांनार पडनाफुडें जायत्यो गजाली तिज्या दोळ्यांमुकार येवन तिका आवयपणाच्या जापसालदारकेची जाणविकाय करून दिवपाक लागल्या.’ (सूख,पा,नं.84) एक बायल जिचे कडेन सगळें आसता पूण सूख नासता ते बायलेची ही काणी. रामू हो दोन चली भुरग्यांचो बापूय . खूब सोरो पिवून सगळ्यांक त्रास दिवपी. एक दीस गांवांत एक बाबा येता. तो मंत्र बी सगळें म्हणून लोकांचें दुख पयस करता. रामूचीच बायल ताका घेवन थंय वता. बाबा तांकां पळोवन सगळें समजता आनी तांकां सगळें बरें जातलें म्हूण घरा धाडटा. हळू हळू रामू बाबाच्या मठांत काम करपाक वता आनी थंयच रावता. खूब तेपान जेन्ना तो घरा परतता तेन्ना आपले बायलेचें तो सगळें आयकता. भुरग्यांक बरो करता. शेतांत वावूरता. वाड्यावेलो लोक लेगीत ताचे बायलेक “आतां घोव आयलो, आतां तुका कसलो भंय” अशें म्हणून तिका खुश करता. थोड्याच दिसांनी तिका आपल्या तिसऱ्या गुरवाचाराचें कळटा. तिचे खोशेक शिम आनी मेर उरना. तिच्या घरांत सगळे बरें जाता, गोड-गोडशें शिजता. पूण तिचे ते खोश्येक नदर लागता. ते कांय खिणाचेच आसता. रामूक कोण तरी उलो मारता आनी बाबा ताका मठांत हुसकेता म्हूण सांगता. तो फाटी-फुडें कांयच पळय नासतना नीट मठांत वता. ताची बायल मात दोन भुरग्यांक आनी एक जीव पोटांत घेवन ताका पळयतच उरता. एक बायलेक घोव आसून लेगीत तिका ताचो आदार मेळना, ताचे कडल्यान सूख केन्नाच मेळना.

‘तूं फकत घोव. दादलो न्हू! आनी तूं हें जें हळशीक चितता तशें जर हांयें केल्लें जाल्यार आयज तूं चार तरी भुरग्यांचो बापूय आसतलो आसलो!’ (मुखत,पा.नं.118) जेन्ना लग्न जावन घरांत भुरगें नासता तेन्ना समाज कशे तरेन ते बायलेक पळयता ताचें उदाहरण ही मुखत कथा. एक बायल जेन्ना कामाक वता

तेन्ना ती आनीक खंय तरी वता आसतली असो एक समज मनशामदीं आसता. तेच तरेन जेन्ना ज्या कुटुंबांत भुरगें नासता ते बायलेक समाज एक वेगळे नदरेन पळयता. ती जेन्ना खंयूय भायर सरून वता तेन्ना आनीक कोणाक तरी मेळपाक वता, आपल्या घोवाक घरा सोडून आनीक कोणा बरबर वता अशे तरेन लोक ते बायलेक सूखान जीण जगपाक लेगीत दिनात. बाबलो तिच्या घोवाक म्हाद्याक नाका जाल्ले सांगून, ताका सोरो घालून ताचे आनी बायले मदी वाद घालता. जेन्ना हेर वाड्यावेल्या लोकांचें आयकून तो आपले बायलेचेर दुबाव घेता तेन्ना ती उसळटा. आनी कितलींशीं वर्स आपल्या भितर शांत करून दवरिल्लो राग ती आपल्या घोवाचेर काडटा.

‘पुणून म्हजें पोट वाडटालें. ही गजाल जेन्ना तेका कळ्ळी, तेन्ना तो सामको पिसावलो. तो म्हजें पोट माडयतलो पें थारलेलें. म्हाका किदें करचें तेंच समजनासलें.’ (गांठ, पा.नं.123) जेन्ना दोन मनशां एकमेकाचो मोग करता तेन्ना तांच्यो कूडी एक जाता आनी जी चूक जावपाक जायना तिच तांचे कडेन घडटा. आनी उपरांत जावपाचें तेंच जाता...हेवूय कथेंत अशेंच घडटा. दोन मोग करपी कांय कारणांक लागून एकामेकां कडल्यान पयस जाता. उपरांत खूब तेपान जेन्ना ती परत मेळटा तेन्ना तांचें उलोवप जाता. जेन्ना तिचो मोगी तिका सोडून गेल्लो तेन्ना तिच्या पोटांत एक ल्हान जीव व्हडलो जातालो. पूण समाजाच्यान ते पळोवंक जायना जालें आनी तिका तिच्या भुरग्या कडच्यान पयस करपाचो निर्णय लोक घेतात. पूण आकांताक पावता म्हणटा तसो वाड्यावेलो मायकल तिका मेळटा. तो तिका पयस खंय व्हरता आनी ती आपल्या भुरग्याक जल्म दिता. पूण हळू हळू तिच्या सुखाक नदर लागता आनी तिचो पूत सोरो पिवून पिवून आपले जिवीत काबार करता. तिचो पूत भायर पडटा आनी आपल्याक सगळें सोडून गेलें म्हूण ती खंती जाता. तेन्ना तिचो मोगी येता आनी हे सगळें जाणून घेता. ताका आपली चूक कळटा. लग्ना पयली एके चलयेक जेन्ना गुरवाचार येता तेन्ना तिका कशें तरेन समाज पळयता, तिका कशी वागणूक मेळटा हें लेखकान मांडला.

‘हय म्हाका चवथो म्हयनो लागला. आनी तूं दादलो न्हू हें जगाक कळचें न्हू म्हण हांव फट उलयलां!!’ (गर्भगणित, पा.नं.53) आपल्याक भुरगो ना ही गजाल लोकांक खूब त्रास करता. समाज कितें चित्तलो हे येवजून ती कसलोय मार्ग आपणायता. ते लजेक लागून हे कथेंतली बायल आपल्याचो बलात्कार जावन लेगीत ओगी रावता कारण त्या घटनेक लागून तिच्या गर्भांत एक जीव वाडटालो जो तिका म्हत्वाचो आसलो. आपल्या घोवांत दोश आसलो तो तिका समाजा मुखार हाडपाचो नासलो. ताका लागून जेन्ना तिका विचारलें तेन्ना आपल्या बरबर तशें कांयच घडूना म्हूण तिणें सांगले. समाजाक लागून एक बायलेचे मानसीकतेचेर कसो परिणाम जावपाक शकता हें हे कथेंत आयला.

‘दोतोर, पोर सामको तळमळटा. फाल्या तुमी ऑपरेशनाची तयारी करात. किडणी दिवपी मनीस गावला.’ (माय, पा.नं.69) बायलेची वेगळी वेगळी रूपां आसता. धूव, भयण, आवय, बायल, आज्जी आदी. हांतूतली आवय जी आसा तिचे रूप सर्वश्रेश्ट आसा कारण ती आपल्या भुरग्यांपासत कितेंय त्याग करता. हे कथेंतली आवय आपल्या चल्याच्या ऑपरेशनाक सुरवात कर म्हूण दोतोराक सांगता आनी किडणीची वेवस्था करपाक वता. ऑपरेशन जाता पूण किडनी तिका मेळना. जेन्ना कोणूच किडणी दिवपाक तयार जायना तेन्ना ती आपूण आपली दिवपाक मुखार सरता. एक आवय आपल्या जिवाची पर्वा कनासतना आपल्या पुताक वाचयताय

‘भार येयल्यावरी आपशींच तिचे हात स्फुरले आनी तो खतखतीत तोप उखल्लो आनी खिणांत तेचे फाटीर रितो केलो.’ (शेक, पा.नं.93) एक बायल कितेंय सहन करपाक शकता पूण आपलो घोव दुसरे बायले बरबर संबंद दवरता हे मात तिच्यान पळोवपाक जायना. हे कथेंतलो दादलो आपले मेवणेचेर दोळो दवरून आसता. ताका जेन्ना ताची बायल आपले भयणीक घरा पावय म्हणटा तेन्ना तो सायकल घेवन तिका पावोवपाक वता. वाटेर तांकां पावस लागता आनी कितें जाता तें तांकाच कळना. तो ताचेर हात घालता पूण ते थंयसरल्यान पळटा. जेन्ना तो घरा येता तेन्ना ताची बायल ताका खूब प्रश्न करता पूण तो कांयच सांगना. विचारता तितलेंय फट उलयता. तो फट उलयता ते पळोवन ती ताचेर दुबाव घेता.

आनी खरें कितें तें सांग म्हणटा. तेन्ना तो जशें आपणे कांयच करूना कशें करून तो तिका थंय ताचे कडेन घडिल्ले तें सांगता. ताचे आयकून बायलेक कांयच कळना कितें करचें आनी कितें नाका तें. आनी ती ताका शेक मारपाक दवरिल्लो गरम उदकाचो तोप ती ताचे फाटीर रकून आपलो राग काडटा.

‘आगो, म्हाका त्या दैतान भश्टलें. पुणून हांव मदनाचेर खरो खरो मोग करतालें. म्हाका ही पातकी कूड मदनाचे सुवादीन दिवपाची नासली. तेका फटोवपाचें नासलें, आनी पोटांतल्या निश्पाप जिवाकय मरपाचें नासलें. पूण जेन्ना तुजो तेर्म करपाचो आसलो. तेन्ना बापायचें नांव जाय पडपाक लागलें. तेन्ना फकत मदनाची याद म्हणून तुका तेचें नांव दिलें.’ (एक गजाल, पा.नं.111) एके बायलेच्या जिवीतांत कितें घडटा तें तिका सोडून आनीक कोणाकूच खबर आसना. त्यो गजाली ती गुपीत दवरता आनी दर खीणाक त्यो याद करून दुकां गळयता. शालीक खरो भाव नासलो, पंढरी हो तिचो तिपोल भाव. ती आनी मदन एकमेकाचेर खूब मोग करताली. पूण पंढरीक तें मान्य नासले. तो तांच्या नात्या आड येतालो. जेन्ना मदन भायर जोडपाक वता तेन्ना पंढरी तिचो फायदो घेता. शालीक गुरवाचार येता आनी आपले चलयेक नांव दिवपाच्या वेळार ती ताका मदनाचें नांव दिता. हे गुपीत तिच्या चलयेक आनी मदनाक खूब उसरां कळटा.

‘तूं कांयच करूं नाका. हांवच वतां आनी बोरयेच्या पुलावयल्यान उडी मारतां!’ (मोग आनी सूख, पा.नं.50) आपल्या घोवा कडल्यान आनी भुरग्यां कडल्यान एक बायलेक सदांच मोग आनी रेषेद जाय आसता. पयसो आनी हेर गजाली तिका चड म्हत्वाच्यो नासता. हे कथेंत एक बायल ह्याच कारणांक लागून जीव दिवपाक वतां. ही बायल संवसारांतल्या हेर बायलांचें प्रतिनिधित्व करता.

7.1.2 पुरुश व्यक्तीरेखा

‘आयज चवथ. तरी इटबा आपली कापोत घेवन झोडपितल्या पावसावांगडा झुजत वयता. बायल तेका दारार वसोन पावळ्यांआडसून पळयता. भुरगीं आजून उठोना.’ (वालो, पा.नं.8) एक बापूय आपल्या

भुरग्यांक कसोच उपाशीं आनी दुख्खी पळोवंक शकना. आपल्याच्यान जाता तितलेंय तो करता आनी तांकां खुश दवरता. इटबाक चवथ बरे तरेन मनोवपाक अर्थीक मदताची गरज आसता ताका लागून तो पांवसांत भिजत काम सोदपाक भायर सरता. उपाशी पोटार तो देसायाली लाकडा फोडटा आनी तांच्या घरा मुखावेली हळशीक निवळ करता.

‘कूड...कूड म्हंजी?...व्हय..तुला..तुला नव्हं?तुला माझ्या ह्या हृदयात ठिवीन!!.’ (हृदयराणी) एक चलो जो खरोच आपले मोगीकेचेर मोग करता तो तिका खंयचेच परिस्थितींत सोडना. हृदयराणी ही कथा एक देख. सावूक रामीचेर खरो मोग आसता म्हणूनच तर तो आपले कडेन आसा तितलेंय विकून ताका आपल्या घरांत हाडपाक तयार जाता. जेन्ना रामी ताका विचारता, सगळें विकून आपूण खंय रावतलें काय म्हूण तेन्ना तो ताका आपल्या हृदयांत म्हणूण जाप दिता. गरीब कुटुंबातलो हो चलो, लग्न जावपाक फुडें सरतना अर्थीक अडचणी येता पूण तरी फाटी सरना वा आपले मोगिकेचो हात सोडना.

‘आरे, किद्याक रडटा तू ?चल उठ...जालें तें जालें...फालेंच्यान सारक्यो मात सामाळ म्हशींक.’ (चूक,पा.नं.40) भुरगीं सदांच चूको करतात पूण तांकां बरे तरेन समजावप हें आवय-बापायचें कर्तव्य. चूक कथेंत जेन्ना भुरग्या कडेन चूक घडटा तेन्ना ताचो बापूय सामको तिडकता. सगळो राग बायलेचेर काडटा पूण उपरांत जेन्ना शांत जाता तेन्ना आपल्या पूताक बरे तरेन समजयता.

‘शक्य आसा...मोन्या हरीक मोगाची मुरली वाजोवन दाखय...तो भाळटलोच..गजालूय गुपीत उरतली-ना जाल्यार भंय घालूया. तेका धावणोवपाचो भंय घालुया!’ (दिवो,पा.नं.70) घोवांत आशिल्ल्या दोशांक लागून जेन्ना भुरगो जायना तेन्ना तो दादलो कितें चित्ता वा कसलो विचार करता आसतलो हाची जाप ही कथा दिता. सगळ्यांचीच न्हय जाल्यार कांय दादल्यांची वृत्ती अशी आसता. हे कथेंत आपल्या घराक दिवो जाय, आपणाक भुरगो जाय म्हूण आपले बायलेक दुसऱ्या दादल्या कडेन संबंद दवरपाक लायता.

‘अशेंच एक दीस म्हाद्याक बरें घालून बाबल्यान तेका बरो शिकयलो आनी घराकडेन हाडून सोडलो. आनी आपूण काळखांतसो लिपून रावन तेंची मजा पळोवपाक लागलो.’ (मुरवत, पा.नं.117) समाजांत कितलेशेच तरेचे दादले आसता. कांय दादले बरे, दुसऱ्यांचें बरें चितपी तर कांय जाण दुसऱ्यांच्या जिवीतांत फकत उजो पेटयतात. असोच एक मनीस बाबलो जो कोणाचेंच बरें चितपी न्ही. म्हाद्याक भुरगीं नासता आनी ताची बायल कामाक वता ह्या दोन गजालींक धरून तो खूब बोवाळ करता. तिका येता वता तिरपे नदरेन पळयता, बाकीच्या गांवच्या दादल्या बरबर बसून तिच्यो खबरी करता आनी निमाणे कडेन तिच्या घोवाक बरोच पिवयता आनी ताका नाका जाल्ले सांगता. म्हादो सोऱ्याच्या नेटार तिका नाकाजाल्ले म्हणटा.

‘मामा म्हणूनाका तेका! वैरी तो वैरी!! काळ कसो म्हजे फाटीक लागलेलो...’ (एक गजाल, पा.नं.111) भाव आनी भयणीचें नातें खूब सुंदर आसता. पूण हे कथेंतलो पंढरी आपलेच भयणीक त्रास दिता. आपणाक जाय तशें ताका वागपाक लायता आनी एक दिस जेन्ना तें आपलो आवाज चडयता तेन्ना तो ताका धमकयता. जेन्ना शालीक कळटा ताका पांचवो म्हयनो लागला तेन्ना तें भुरगें तिच्या मोगी मदनाचें नासता जाल्यार तें पंढरीचें आसता. एक भाव जो आपली मर्यादा विसरता ताचें चित्रण लेखकाक केलां.

‘अमिता, तुज्याशिवाय आनी कोणाचकडेन म्हजे संबंद येवना. म्हाका सांग, तुवेनूच खंय तरी शेण खाल्लेलें, ताचीच ही हांव शिक्षा भोगता. सांग, म्हजेकडल्यान तुवेन सगळें काडून घेरलें. आता तूं सांग.’ (रिपोर्ट, पा.नं.69) लग्न जावन घोव आनी बायल हांकां कोणाकूय जर लिंगीक दुयेंस जाता तेन्ना खुबशे फावट ती दोगांय एकमेकाचो इतिहास वयर काडटा. हे कथेंत अशेंच घडटा. अमराक लिंगीक दुयेंस जालां म्हूण कळटा तेन्ना अमीता ताका ताच्या पयलींच्या नाते-संबंदा विशीं विचारता आनी खरें तें सांगता. जेन्ना ताचो तसो कोणाच बरबर संबंद येवनासलो तेन्ना तो आपले बायलेचेर दुबाव घेता. आनी ताणेंच खंय तरी चूक केल्या आसतली म्हूण ताचेर घालता. लिंगीक दुयेंसांक लागून मनीस मनशाक वळकना आनी ह्या दुयेंसा कडेन एक वेगळेच नदरेंत पळयता.

7.1.3 बाल व्यक्तीरेखा

‘आनी तुकां खंयची कापोत तर गे?’ (अशेय दीस, पा.नं.3) जेन्ना पारवतीचें खोपट पावसांत गळटा तेन्ना ती आपल्या चल्याक वयर कापोत घालपाक आपयता. तो येता आनी आदार घेत वयर चडटा. जेन्ना कापोत तो हातांत घेता तेन्ना आपले आवयक खंयची कापोत काय म्हूण तो विचार करता. एका भुरग्याक आपले आवयचो हुसको आसता तें ही कथा देख दिता. आपले परिस्थितीक लागून हो भुरगो कितलो जापसालदार आसा तें कळटा.

‘मागीर म्हाकां किद्याक सांगोना तर? म्हाकां तुमी किद्याक खेळपाक घेय नासले तर?’ (चूक, पा.नं.35) भुरगीं म्हणल्यार तांचें खेळपाचें आनी हांसपाचें वय. पूण हे कथेंत परिस्थितीक लागून तांकां गोरवांची राखण करपाक धाडटात. हे कथेंत भुरगें मन लेखकान चित्रायलां. आपणाक कित्याक खेळपाक घेना म्हूण ती एकमेका कडेन उलयतात आनी जशीं तीं एक जातात तशीं बरबर खेळपाक लागतात. ती खेळपाक इतली गुल्ल जातात आनी तांची गोरवां शेतांत भितर सरून शेतां नश्ट करता.

‘म्हणजे आमच्या पेट्याक आतां वाग खातलो तर गे?’ (वागतुरी, पा.नं.99) भुरगी ल्हान आसता तेन्ना ती खूब प्रश्न करतात. कारण तें सगळें ती नव्यान अणभवतात. तांकां जें नवें आनी वेगळें दिसता तें तें ती भुरगी व्हडल्यांक विचारता. आनी आपणाक जाय तशी जाप मेळसर तांकां विचारत रावता. हे कथेन एक नातू आपले आज्ञेक तांचो पेटा तसो कित्याक वागता काय विचारतकच, ताचेर वागरे पडला म्हूण ती सांगता. वागरे वा वागतुरी म्हणल्यार कितें हें ती ताका समजयता. उपरांत आमच्या पेट्याक तो वाग येवन खातलो काय म्हण आज्ञेर अशे जायते प्रश्न तो करता.

‘देवा, किदेंय करून काळूक उबो कर. पयलिंच्यावरीच तेका वाकळुनी. घरच्यांक खोशी करपाक आंगणांत नाचुनी.’ (काळू, पा.नं.109) ल्हान भुरग्यांक जेन्ना कोण आवडटा तेन्ना तो मनीस ताका कितलेंय वायट करू तो ताचे कडेन परत वताच आनी जो कोण सुरवातेक वायट दिसता तो मागीर कितलोय बरो आसूं ताचे खातीर तो सदांच वायट. हेंच हे कथेन घडटा. जेन्ना काळू जल्मता तेन्ना ताका

खूब वायट दिस्ता. ताका तो आवडना. जसो काळू व्हड जाता तसो तो ताका भिता. ताची शींगां पळोवन ताका थरथरो भरता. आनी तो भय केन्नाच दुस्वासांत बदलता. इतलो मनांत राग आसूनय जेन्ना काळूचो अपघात जाता तेन्ना ताचो सगळो राग निवळटा आनी काळू बरो जावचो म्हूण तो मागता.

7.1.4 मनोरूग्ण व्यक्तीरेखा

‘आपल्याक धुकलता ते पळोवन पिशान करन्नाय मारपाक सुरवात केली.’ (बोट दाखोवपी, पा.नं.53) गांवांन वा वाड्यार एक तरी पिसो आसताच. ताचो लोक गैरवापर करता. ताचे कडल्यान सगळीं कामां करून घेता पूण ताका बरी वागणूक दिनात . ह्या गांवांत सगळो लोक ताचे कडल्यान कामां करून घेता. पूण जेन्ना गांवांत उजळणीची पुजा आसता तेन्ना ताका भायरायता. असल्या मनशा कडल्यान लोक फकत काम करून घेता पूण तांकां घरांत वा देव देवस्पणांत ल्हागीं करनात.

‘च्ये!बाबडे पिशोक बेश्टीच मारली.’ (भार, पा.नं.43) दुसऱ्याचें दुख्ख आपणाक कळना जो मेरेन आपल्या वाट्याक तें येना. गोपाळाक ताचो दादो आदेश दिता तसो तो वचून एके जाणटे पिशोक मारता. तिचेर बऱ्योच बडयो पडटकच ती थंयसरल्यान धांवता. उपरांत जे तरेन गोपाळ ते जाणटे पिशे बायलेक मारता तेच तरेन एक दीस दादो गोपाळाक मारता. त्यो बडयो जेन्ना गोपाळाचेर पडटा तेन्ना ताचे आंग चुरचूरता आनी आपणे ते बायलेक मारली तिका कितलें दुखले आसतलें ताचो विचार करता, आनी खंती जाता.

‘पिसो म्हणटा म्हणटा इतल्यार पावले तेचें!’ (गर्भगणित, पा.नं.45) कांय वेळार आमी पिसो तो, तकलेन सारको ना म्हूण ताका सोडून दितात. पूण तें कांय जाण हाचोच फायदो घेता. हे कथेंत खंयचेच गजालीचेर उक्तेपणान भाश्य केल्लें ना कारण जेन्ना तो पिसो सखूक घरा पावोवपाक वयता तेन्ना ते वाटेर खरें कितें घडिल्ले तें कोणाकच खबर नासता. पूण सखो तिचो घोव ताका पिसो म्हूण पातयेना.

7.1.5 तिसऱ्या पंथांतल्यो व्यक्तीरेखा

‘रंग रूप के सिवा इनके स्वभाव में भी कुछ खासियत है। एकदम औरत की तरह दिखते है। कोई भी आदमी इनको देखकर फँस सकता है। और शादी भी कर सरता है।...’ जे तरेन आमी ह्या लोकां कडेन पळयता तांकां बरी वागणूक दिनात. तांचे कडेन पळोवपाची एक नदरूच वेगळी आसता. ती आमच्याच सारकी मनशां हेवूय कांय वेळा आमी विसरतात. लेखक हांगां एक वेगळो प्रयत्न करता. तांचे विशीं, तांचे बरें रूप समाजा मुखाक दवरता. तांकां समाज जे तरेन पळयता तो दृश्टीकोण बदलपाचो यत्न लेखक करता.

‘शिंदळकीच्या त्या बदनाम वेवसायांतलो हांव दादलो काय बायल? हें आयज म्हाजें म्हाकाच कुवाडें जावन पडलां.’ (प्रिसतम, पा.नं.121) प्रियतम हो एक सादो भुरगो. तो व्हडलो जाता तसो तसो तो लोकांचे नदरेक भरता. ताका जो पात्रांव आपलो पूत कसो वाडयता ताचेच चलयेच्या मोगान तो पडटा. पूण जेन्ना तो ताका सांगता तेन्ना मात तें म्हणटा “हलकटा, दादल्यांक पिशें लायता तशें म्हाका लावंक सोदता? हस्स!” एका मनशाक जेन्ना आपलें लिंग कितें हाचेर जेन्ना प्रश्न पडटा तेन्ना ताची मानसीक अवस्ता कशी जाता आनी ताचे पुराय जिणेचेर कसो परिणाम जाता हें हे कथेतल्यान कळटा.

7.2 भास शैली

7.2.1 निवेदन शैली आनी संवादाची भास

लेखक रामनाथ गावडे हांचे चारूय कथा संग्रह पळयतना आशय आनी विशया प्रमाणें पयलोपुरुशी निवेदन पद्दत आनी तिसरोपुरुशी निवेदन पद्दतीचो वापर केल्लो दिश्टी पडटा. पयलोपुरुशी निवेदन पद्दती भितर ‘चूक’, ‘कुवाडें’, ‘कूड’, ‘हाय हाय...’, ‘सुण्याची जात’, ‘कोण पावलो’ ह्यो कांय कथा मेळटात जाल्यार तिसरोपुरुशी निवेदन पद्दती भितर ‘अशेय दीस’, ‘वालोर’, ‘हार’, ‘भावकी’, ‘दिवो’, ‘मुठय’

आदी कथा मेळटात. तेच तरेन गरज आसा थंय कथांतली कांय पात्रां आत्मनिवेदन करताना दिसतात. लेखक आपल्या अणभवांच्या आदारान आनी विशयाची गरज म्हणून कितलींशींच पात्रां रचता आनी तांच्या मनांत कसले विचार गोळटात तें सगळें लेखक आपल्याक जाय तशें मांडटा. गरज थंय संवादांचो आदार घेवन कथेक जिवंत करता. खुबशा वेळार लेखकान फ्लॅश बॅक पद्दतीचोय वापर केल्लो दिसता. निवेदन कितलें येवप आनी संवाद कितल्या प्रमाणांत येवप हें लेखकाक बरें तरेन कळां, तांचो समतोल लेखक करता.

खुबशे फावट लेखकान कथेचे सुरवातेकच कांय सैमाची वा प्रसंगाची वर्णना करून वातावरण निर्मीती केलां. तेच तरेन लेखक आपल्या निवेदनांतल्यान समाजांतल्या वास्तवाचें दर्शन घडयता. देखीक-‘ कोण एक सुंदरी रंगयाळ्या तिब्यांचो पांचवो-निळो शालू न्हेसची तसो सैम न्हेसला कसो दिसतालो. सगळी जीव-जात खोशयेन गायतना-वाकुळटाना दिसताली. पैस रानांत कोणा नर्तक-रूपी सवण्यांची मैफील रंगल्या म्हणपाची जाणवताली, ते मैफिलिचे तालार सैम थंडसाण घेवन व्हावतल्या वार्याच्या आदारान धोलतालो--- एक सर्गीक अप्रूप.’ (अशेय दीस, पा.नं.1)’ आनी ‘अशेतरेच्या अभद्र चिंतनांनी घुस्पल्लो तो जीव अथांग न्हंयचेर उभारलेल्या उंच पुलाचे अशीर देगेर एका पांयार रावन माध्यानीच्या चंद्रिमाक पळयत त्या खळखळून व्हांवतल्या, काय तेका हांसतल्या उदकांत घालून घेवपाचे तयारेंत आसलो....’ (प्रयतम, पा.नं.121)

लेखक आपल्या कथांनी दृशात्मक रूप हाडटा. सैमाचें वर्णन करताना निसर्गांतली प्रतिकां आनी प्रतिमांचो वापर करता. दृश्यात्मकतायेक लागून सगळे प्रसंग आनी घटना जितीं जिवीं दिसतात. पावस, चवथ हे कांय घटक तांच्या कथांनी परत परत आयिल्लें दिश्टी पडटा.

लेखकाची कथा जंय सोपता खंयच ती सुरू जाता हे एक सोबीत तंत्र लेखक केळयता. अशें केल्ल्यान वाचकाची उमळशीक वाडटा.

निवेदनाच्या माध्यमांतल्यान कथेंत आशय आनी विशय मांडप जाता जाल्यार संवाद तातूंत जीवंतपण हाडटा. लेखक एक पात्र तयार करता खरें पूण ताचे आचार विचार ताका संवादांतल्यान मांडचे पडटा. ही पात्रां आपले थळावे भाशेंत उलयतना, मनोगत व्यक्त करताना दिश्टी पडटा.

लेखक कथा बरयतना ते भाशेक खंयसरूच साहित्यीक भेस चडोवपाचो कृत्रीम यत्न करना.

7.2.2 ग्रामीण उतरावळ

लेखक गांवगिऱ्या वाठारांत व्हाड जाला देखून तांच्या साहित्यांत ग्रामीण जिवन दिश्टी पडटा.

चरव, गोरवा, बैल, मोठ्या दडकानी पावस, कोलवाचे बारिकूच खोपट, जमनीक उमळ, घर शिवप, तणाच्यो पेणयो, सत्रे खुटारो, म्हेडी, पारसार, खुटो, कण्णी, लगादो, नागर, चुडटां, सापळे, कणयो, तेरें, लुवपाक, नडपाक, भाळ्याक नळे, दोबरो, , बेताच्या पाटल्यांनी, कायल, पाजलेली, कुराड, पडवे मुकार, भुती, आमडुवप, गेळ, कुकारे, कोयण्या-बारांचो खेळ, पडींग कुयणां, म्हशी, गोठो, दूद, पोरसांतल्या अळसान्यांक, शेळोण्यो, कोयतूल, कडाश्याक लायलां, काट्या-खुट्यानी, झिली-झोपांनी, मेरवां, चितळां, सावज, गार, तोणको,चिमणी, शिंगाडी, खडपां तळपां, रोट,बळी, देवचार, धोल, तोणी, गुटो, कवचें, रीस, पुंजी, पाळ, शेतवळ, रोयण, मांड, राखणडार, लाकडाचें वायन, पारेत, दातें, आडें, चुल, कोंड, जाळ, खेत्री, कलमाक आळें, पाड्यांक जुंपलें, जोत, बांय, तळें, कास-शिकाऱ्यो आदी.

7.2.3 प्रशासकीय उतरावळ

पंचायत, सरपंच, विरोधी पक्ष, मिरवणूक, वेचप, मुलाखत, वेचणूक, निवडून, मॅनेजर, विधानसभेचे वेचणूकेंत, राजकारण, आमदार, प्रतिस्पर्धी, फॉर्म, प्रचार,मतां, पोस्टर, मतदान, निकाल, बँकेचो मॅनेजर,

अर्ज, ओपोजिशन पार्टी, इलेसांव, सेक्रेटरी, केस, अदोगाद, कोर्टांत, कंपनी, भ्रश्टाचार, ग्रामसेवक, भाशण, पुलीस, योजना, संचालक आदी.

7.2.4 वाक्प्रचार आनी म्हणी

झरिचे एक तोंड बांदचें आनी दुसरेंच फुटचें तसली गत- एका फाटल्यान एक संकश्ट येवप.

घरांतली सगली आयदनां गळटें उदक पियेताली - पावसांत तांचें घर गळटालें.

कानांत पयलें वारें भरलेल्या वासराभाशेन किरायले- ते गजालेचेर लक्ष दिवप ना .

पडट्या घराक म्हेडीचो तेको दिवचो तशी तिजी गत- गरीब परिस्थिती.

गालांतल्या-गालांत हांसलो- भितरल्यान उमेद जावप.

म्हजें वांगडाच काळीज हाल्ले- भियेवप.

उमथ्या कळशार उदक- भलतेंच जावप.

तिच्या दोळ्यांतल्यान मांडवी व्हांवता- खूब दुख्ख जावन रडप.

उमेदीक शीम-मेर उरलिना- चड खूश जावप.

दोळ्यांत किसर जावन तोपली- नसाय जावप.

कानसुलां शिण्ण जावप- कानसुलार वेदना जावप.

कानावयले केंस काडपाक तयार ना- आयकुपाक तयार नासप.

8. निश्कर्श आनी समारोप

“गोंयची गांवगिरी जीण जशी जियेता तशी बरोवपी जे खूब थोडे समर्थ कथा लेखक कोंकणींत आसात तातूंत रामनाथ गावडे ह्या नांवाचो आसपाव जाता.” अशे ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त लेखक दामोदर मावजो सावळ्यो कथा संग्रहाचे प्रस्तावनेंत म्हणटात.

लेखक रामनाथ गावडे हांच्यो कथा वाचतकच गोंयची गांवगिरी जीण आनी खास करून हेमाड बारशें वाठारांतल्या संस्कृतीचो दिश्टावो घडटा. जसो दर एक लेखक आपलो निजाचो वाठार साहित्यांत खूब सुंदर रितीन मांडटा तेच तरेन लेखकान हेमाड लोकांचे जिवीत, तांच्यो चाली रिती, श्रद्धा अंधश्रद्धा, सुखदुख्खाचें चित्रण आपल्या कथांनी केलां. जसो पावस पडून मातयेचो घमघम नाकांत भरता तेच तरेन लेखकाच्यो कथा वाचतकच ग्रामीण जिवनाचो स्पर्श जावन तें जगिल्याचो एक अणभव भासता.

तांच्या कांय वेंचीक कथांचो अभ्यास करतकच त्या वाठारांतले समाज जिवन खास करून ग्रामीण जिवन कशें आशिल्ले तें जाणवता. लेखकान ज्या वाठाराचे आनी थंयसरल्या लोकांच्या जिवनाचे प्रतिनिधीक चित्रण केला तो काळ 20व्या शेकड्याच्या अखेरेचो आनी 21व्या शेकड्याच्या सुरवातीचो आशिल्ल्याचें जाणवता.

ज्या काळाक दरून लेखकान समाजाचें चित्रण केलां त्या काळांत तो समाज, तो वाठार कसो आशिल्लो तें तांच्या कथांतल्यान अभिव्यक्त जालां. जेन्ना ग्रामीण जिवनाचो अभ्यास करता तेन्ना सगळ्यान पयलीं त्या वाठारांतल्या लोकांच्या रहाणीमानाचेर नदर वता. कोलवाच्या खोपटांनी चिमणी पेटोवन रावपी हे गरीब लोक भाकरी आनी पेज खावन दिस सारतात. जाल्यार मध्यमवर्गीय लोकांची परिस्थिती सुदारीत आनी बरी आसा. कुटूंब वेवस्था पळयतना कांय कडेन संयुक्त कुटुंबा दिसतात जाल्यार चडशीं विभक्त कुटुंबांचे चित्रण केला. जेन्ना समाज वेवस्था, वर्ग संघर्श आनी शोशण ह्या गजालींचो विचार करता तेन्ना गरिब- गिरेस्त, धनगर, गांवकार, म्हाजन, शाळेंतलो मास्तर, भाटकार, गोरवांचो राखणो, पुजा-विधी/क्रिया करपी भट, गांवा खातीर घाडपण/मागणें करपी घाडी ह्या सगळ्यांचो उल्लेख जाता आनी

जाती वेवस्था आशिल्ल्याचें जाणवता. तेच तरेन खूबशा कथांनी गिरेस्त आनी गरीब हो वर्गसंघर्श, सकयल्या समाजाचे अखंडीत जावपी शोशण उक्तेपणान दाखयलां. भाटकार आनी मुंडकार हांचो संघर्श मुखेलपणान आयला. ह्या लोकांच्या जिवनांत असंख्य जिवन संघर्श दिश्टी पडटात. शिक्षणाक चड म्हत्व दिल्लें दिसना पूण सोऱ्याचें वेसन आनी वायट संगतीक लागून स्वताचें जिवन अर्थहीण केल्लें दिश्टी पडटा. ग्रामीण अर्थवेवस्था पळयतकच शेती वेवसाय, भाटां, कुळागरां, काजी, गोरवां आनी खणवेवसाय सुरू जातकच खणीर मानायपण करप तेच तरेन दिसवड्याचें काम करून लोक आपले पोट भरतात. लेखक खासा आपूण गांवचे पंचायतीन कार्यरत आशिल्ल्यान तांणी गांवगिऱ्या राजराकणा विशीं खूब अणभवलां आनी तेंच साहित्यांत मांडून तातूंत आशिल्लो भ्रश्टाचार उक्ताडार हाडलां.

ग्रामीण जिवनांतलो लोक म्हणटां तेन्ना त्या लोकांकडेन परंपारीक गिन्यान आशिल्ल्याचें जाणवता. श्रद्धा आनी अंधश्रद्धांत खर विश्वास आशिल्ले हे लोक मौखीक काणयो आयकून तांकां काळंतरान आख्यायीकाचें स्वरूप दिता आनी आपल्या वाठारांतले उत्सव मनयतात आनी विशिश्ट चाली रितींचे पालन करता. ह्याच लोकां मदी वेगळ्या वेगळ्या प्रसंगाच्या माध्यमांतल्यान समाजीक भेद दिश्टी पडटा. कांय लोकांक जातीचेर, वर्गाचेर हिणसावप जाता पूण लेखकान ते हिणसावणेक तोंड दिवपाक, बंड, विद्रोह आनी विरोध करपी बळकट लोकांचें चित्रण केल्ले दिश्टी पडटा.

लेखक वाडट्या मायनींग वेवसायाक लागून सैमाचेर आनी मनशाचेर जे परिणाम जाता ताचेर भाश्य करता आनी पर्यावरणाच्या फुडाराच्या हुसक्यान कांय मुळाव्या परिस्थितीकी प्रश्नांक वाचा फोडटा. लेखकाचें आनी सैमाचें नातें हांगां बेस बरे तरेन दिश्टी पडटा. कलात्मक आनी अलंकारीत शैलीन सैमाचें चित्रण केल्लें दिसता. तांच्या वाठारांत सुरू जाल्लें मायनींग आनी ताचो परिणाम पळोवन लेखक अस्वस्त जावन तो सगळो हुस्को कथांनी मांडिल्लो दिश्टी पडटा.

लेखकान आपल्या कथांनी ग्रामीण भास वापरल्या. शेती आनी प्रशासकीय उतरावळ दिश्टी पडटा. संवादानां लेखकान थळाव्या बोलीभाशेचो प्रयोग केल्लो दिश्टी पडटा आनी एक विशिश्ट समाजा चित्रीत

करतना त्या समाजाची भास संवादानांनी घातिल्ली दिसता. म्हणी, ओपारीं, वाक्यप्रचार, अलंकारीत भास वापरून आपली भासशैली गिरेस्त केल्ल्या.

लेखकान हेमाड लोक आनी तांचें जिवन, स्त्रा, पुरुश, बाल, जाणटे, मनोरुण आनी तिसऱ्या पंथ्यातल्या मनशाच्या वेदनांचो थाव घेवन तांचे प्रतिनिधीक चित्रण बरे तरेन केलां. समाजांत जावपी अन्याय, अत्यचार, भ्रष्टचार ह्यो सगळ्यो गजाली उक्तडार हाडल्या. लेखकाच्यो कथा समाजशास्त्रीय नदरेन अभ्यासल्या उपरांत त्यो सगळ्यो कथा उजव्यो थारता.

9. संदर्भावळ

1. गावडे, रामनाथ. सावळ्यो. शणै प्रकाशन; वेलींग-गोंय, फेब्रुवारी 1994.
2. गावडे, रामनाथ. उतळ जीण. आदिमंत्र कलारंग; मोलें-गोंय, 2008.
3. गावडे, रामनाथ. पिशाक पिपळ. आदिमंत्र कलारंग; मोलें-गोंय, 2015.
4. गावडे, रामनाथ. अवचीत. आदिमंत्र कलारंग; मोलें-गोंय, 2019.
5. गावडे, रामनाथ. तळाचो फातर. आदिमंत्र कलारंग; मोलें-गोंय, 2019.
6. गावडे, रामनाथ. युवाकथा. आदिमंत्र कलारंग; मोलें-गोंय, 2008.
7. विद्यालंकार, सत्यकेतु. समाजशास्त्र. मसूरी, उत्तर प्रदेश: सरस्वती सदन, प्रथम संस्करण, जुलाई, 1961.
8. चतुर्वेदी, अरुण आणि सारस्वत ऋतु. समाजशास्त्र दिग्दर्शन चौडा रास्ता, जयपूर- 302 002: पिंग सिटी पब्लिशर्स, 2009.
9. पर्येकार, प्रकाश. महाबळेश्वर सैल हांच्या कादंबऱ्यांचें समाजशास्त्रीय अध्ययन, गोंय विद्यापीठ, ताळगांव, 2014.
10. भावे, भूषण. खण-वेवसायाचेर आदारीत कांय कादंबऱ्यांचो अभ्यास, गोंय विद्यापीठ, ताळगांव, 20115.

10. परिशिष्ट

10.1 मुलाखत

10.2 जाणकारांचीं मतां

डॉ. प्रकाश पर्येकार (कोंकणी कथाकार आनी साहित्यीक)

“रामनाथ गावडे फाटलीं तीन दशकां कथा बरयता. गांवमनाचो थाव घेवपी तांची कथा सदांच उजवी थारल्या. रामनाथाचो वाठार मोर्ले. ह्या वाठारांतली समाजवेवस्था समजून घेवन व्यक्तींच्या सुख दुखांचो ते अचूक वेध घेतात. तांचो पयलो कथा संग्रह सावळ्यो ह्या कथा संग्रहांत साबार ग्राम जिवांचे अनेक कंगोरे शब्दबद्ध केल्ले आसात. ताच्या वाठारांतलें समाजमन समजून घेतलें जाल्यार तांची कथा आमकां वाचची पडटली. तळाचो फातर हे तांचे कादंबरेंत चिऱ्याखण आनी तांतूतल्यान निर्माण जाल्ल्या अनेक प्रस्नांक केंद्रस्थानार दवरून लेखन केलां. समाजांतलीं धोंगां पोंगां, सामाजीक विशमता, श्रद्धा आनी अंधश्रद्धा ह्या सगळ्यांचो दिश्टावो रामनाथ गावडे हांच्या लेखनात जाता. आपले खासा बोलयेंतल्यान कोंकणी भाशेंतल्यान समृद्ध करपी ह्या लेखकाक कोंकणी साहित्याच्या मळार आपली अशी खासा म्होर उठयल्या.”

देविदास कदम (नामनेचे कोंकणी साहित्यीक)

“ज्या साहित्याक मातयेचो वास येता, जे दोंगरां-रानांच्या सावळेंत वाडटा, शेतां भाटांत फळटां- फुलतां, जय मनशांचे जनावरां- सुकण्यां लागीं सवकळ दिसता, जाका उसळट्या ल्हारांचे, खळखळट्या न्हंयां- वझऱ्यांचे संगीत लाबता, जय मनशांतल्या धोंगां- पोंगां वांगडाच आपले पणाची भावनां दिसता आनी जे कुळागरातली भास उलयता ते ग्रामीण साहित्य! हीं सगळीं आंगां भौ. रामनाथ गावडे हांच्या कथांनी दिश्टी पडटात. ह्यो जरी ग्रामीण कथां आसल्यो तरी तांकां वैश्वीक धार आसा. तातूंत मनीस जिणेचे मर्म आसां. तांच्या मना- काळजाच्या संवेदनशिलतेक ताणी पुंजायिल्ल्या अणभवाची जोड आनी तांचे समाजभान तांच्या कथांक पुर्णत्व हाडटात. तांच्यो कथां जय घडटांत त्या वाठारांतलो सैम, थंयची थळावी, त्या वाठारांतल्या मनशांची मानसिकता कथांक जितीं-जिवीं करतात आनी कथा वास्तविकतेच्या पावंड्यार हाडून बसयता.”

10.3 फोटो दालन

लेखक रामनाथ गजानन गावडे

साहित्य अकादेमीचो बाल साहित्य पुरस्कार

कोंकणी भाशा मंडळाचो पुरस्कार

कला अकादेमीचो साहित्य पुरस्कार स्विकारतना

अखील भारतीय परिशदेचो साहित्य पुरस्कार स्विकारतना

भोवमान स्विकारतना

न्हंयचो वाठार

मोर्ले वाठारांत खेळपी चोर

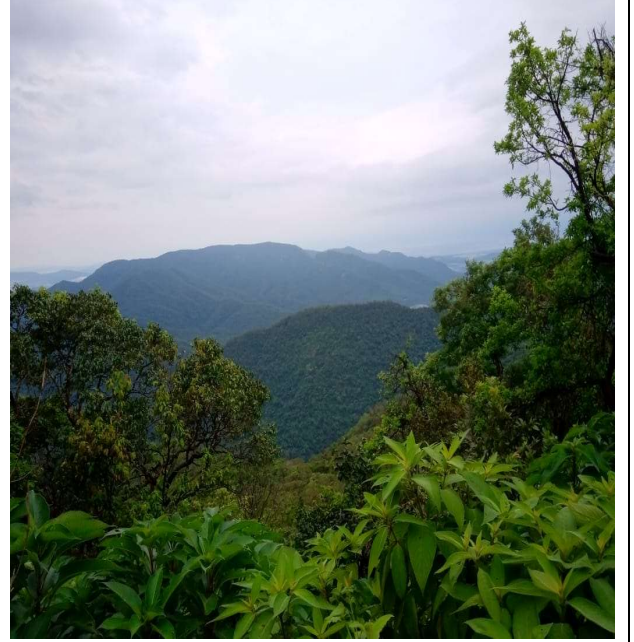
मोर्ले वाठारांतलो शेतवड वाठार

अप्रूप अशीं एकामेकांक सांबाळपी रुखां

मोर्ले वाठाराची सुंदरताय

साहित्य अकादेमीच्या भारतीय लेखक संमेलनांत वांटेकार जातना रामनाथ गावडे

‘अवचीत’ संग्रहा सयत रामनाथ गावडे आनी आदिवासी संगटना, केपें

सौंदर्याचें न्हाण घाल्लो मोलेंचो दोंगराळ वाठार

